

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

De Vesuviano Incendio, Et De Terraemotu Calabriae, Nvntivs

Recupito, Giulio Cesare

Romae, 1644

urn:nbn:de:hbz:466:1-12857

Th
5943

S
VI
L

Th. 5943.

R

A.

f. vi
1.

ERZBISCHÖFL.
AKADEMISCHE
BIBLIOTHEK
LEOSTR. 21
PADERBORN

Ex legato Chmi Prunig. Ferdin. Ep. Pad. et Mon.

D E

VESUVIANO
INCENDIO,

ET DE

TERRAEMOTV CALABRIAE,

N V N T I V S

IN LVCEM ITERVM EDITVS.

Auctore

IVLIO CÆSARE RECVPITO

Neapolitano.

E SOCIETATE IESV.

Colleg. Sordis

Jes. Pad. 1683.

*Liber ragg et
curiosus*

ROMÆ, Ex Typographiæ Manelphi Manelphij. M.D.C.XLIV.

SVPERIORVM PERMISSV.

Ferdinandi Fürstenbergij

*Hieronymus de Alexandro E societate IESV
Prouincialis In Prouincia Neapolitana.*

CVM libellum de Vesuuiano Incendio à P. Iu-
lio Cesare Recupito Societatis nostræ latinè
conscriptum, tres eiusdem Societatis Theologi,
quibus id commissum fuit, recognouerint, & in
lucem edi posse probauerint: nos, potestate no-
bis facta à Reu. admodum P. N. Generali Mutio
Vitellefco, facultatem, vt in lucem edatur, con-
cedimus: si ijs videbitur, ad quos editio librorum
spectat. Romæ. die 10. Apr. 1632.

Hieronymus de Alexandro.

EMI-

EMIN.^{MO} ET REVERENDISS.^{MO} ³

Dom. Meo Colendissimo

D. FRANCISCO

S. R. E. Cardinali

BARBERINO.

Vdet, Eminentissime Cardinalis, opella hæc sustinere maieftatem aspectus tui: atque inter excursions flammaram exarata cursim, per plures menses à me tenebris, quibus eam perpetuo destinaueram, inuoluta, lucem tandem à claritate tui nominis mutuatur, quam à Vesuij flamma non hauserat. Leniet acerbitem materiae, libello præfixa commemoratio benignitatis tuæ, atque amarissimis deflenda lacrymis Apes tuæ gentilitiæ mellea dulcedine aspergent, Nam illud inter tot infortunia fortunatissimum contigit, quòd Vesu-

A 2

uiana

uiana flamma, quæ, vt olim, toti pæne Europæ vastitatem minitabatur, Urbem planè non attigit. Urbem appello, quæ Orbis terrarum caput, ac propè vna Orbis est. Arsit hoc incendio Campania: cinis vltra Italiam auolauit: fudit vndequaque Vesuius nubes flammeas, dum interim Romæ, iuxta Amos vaticiniũ, stillant montes dulcedinem, & colles fluunt lac, & mel. Agnosco Apes Romanorum collium regnatrices: agnosco in Aureis Apibus aureos mores tuos, auro incendia nihil formidante, & , si flagret, exploratiore. Eadem erit, vti spero, fortuna libello huic auspice Te, qui ad maxima natus, minima non aspernabere. Nam diuinum quoque Numen, cui Solis celo lampas accenditur, cereas aris faculas non dedignatur.

Eminentia Tuæ

Seruus humillimus

Iulius Cæsar Recupitus.

DE

5

DE INCENDIO
VESUVIANO
NUNTIVS.

INCENDIVM Vesuvianum conscribere, eiusque causas inquirere, consilium mihi est. Anno à nostræ salutis exordio MD.C. XXXI. xvij. Kal. Ianuarias, imminente hora post Solis occasum decima quarta, albescente iam die, ne famosæ tragadiæ spectatores deessent, cum viginti, & eo amplius terræ motus ea nocte præcessissent, prima quædam futuræ calamitatis veluti tentamenta: mons Vesuvius duodecim à Christo nato, multò pluribus ab Orbe condito clarus incendijs, ex eolatore, quo per subiectam planitiem ad mare vergit, post bombi sonitum, quasi dato signo, flammam eructare cœpit, & cinerem. Cinis fumo, bitumine, aliaue materia picea permistus, iam in nubem concreuerat, quæ quò longius agebatur è monte, eò se latius porrigens, primò vt olim, teste iuniore Plinio, in pini similitudinem, tum in vastissimi effigiem montis excreuit quâ hiantis in voragine, quâ in antra, & cavernas recedentis introrsum, & prærupta rupium ostentantis: vt mons montem peperisse vidèretur. Hic incredibili celeritate primam aëris regionem, nubesque transfuectus, Neapolim versus, urbem non procul à Vesuuiio sitam, vento impellente, ferebatur. Cumque globi cinerei, alij ex alijs perpetuò erumperent: montes videbantur aggesti montibus; quasi, iuxta Poetarum fabulas (quod in alio eiusdem montis incendio sub Tito suspicatos fuisse ethnicos, tradit Dio) gigantes noua in Iouem bella instaurarent. Emicabant identidem inter offusam caliginem fulgetra, lapidum ignitorum prænuincia; qui è fundo submissi iactabantur in altum, ingenti boatu tonitrus imitante. Montem di-

*Plin. iunior.
epist. lib. 6. in
epist. ad Tac-
cium.*

*Xiphilinus e
Dione in Tito.*

ceres fulminare, tonare, miscere Campaniam, & non semel olim de cælo tactum fulmina in cælum retrudere. Interea vicina loca fumus obsedit, qui momento temporis Neapolim vsque delatus, adulta iam die, ita lucem eripuit; ut vrbs in vrbe media quæreretur, hoc vno non iniucundus, quodd periculi prospectum adimeret. Oppidani Vesuuiio proprios eò, vnde sonitus acciderat, animis, oculisque conuersis, ut montem latè flammis relucentem, cinereos inter flammam vomentem turbines, fumoque opplentem omnia conspexere: inopinato malo perculsi, & iam sibi extrema imminere rati, desertis laribus, raptimque asportatis ijs, quæ cuique expeditiora casus obtulerat, sese in effusam fugam dedere. Diffugiebant hac, illac, inter agrestium terribam multi viri nobiles semisopiti, seminudi, cum coniugibus, ac liberis, tanto impendentis mali pauore; ut à Sacerdotibus initinere obuijs publicè noxarum solutionem exposcerent. Cardinalis Boncompagnus, Neapolitanus Archiepiscopus, qui tum fortè commorabatur Herculani, quò se paucis ante diebus ob cæli clementiam receperat, eamque noctem inter terræmotuum iactationes, ac strepitus planè insomnem traduxerat; animaduerso viciniore periculo ab igne, quàm quod sibi à terra metuerat, pedes proripuit se ad littus, mox equo, dein scapha exceptus. qua celerimè Neapolim appellens, ciues aspectu montis iam territos, illico ad preces, ac vota conuertit. Princeps Castilionis Gonzaga, hospes apud Casertæ Principem in pago, quem Porticus appellant, paganorum trepidatione compta, ex diuturna febre adhuc æger valentissimè fugam arripuit, quandoque ingenti metu vires addente, quas lenior solet infringere. Erat hic in Siciliam nauigaturus ad abduendam coniugem, Katholicæ Principis filiam, nisi morbus importunè detinisset. sed, nondum transmissio freto, Aetnam in Vesuuiio reperit, faces maritales ea flamma commutaturus; ni se opportunè discrimini subduxisset. Hunc mox secutus est Casertæ Princeps Aquaiuia, qui suorum vociferationibus excitatus, cum muliebrem metum suspicaretur, monitus ut aspiceret, decerneretque; oblato per fenestram montis aspectu, ad quem expalluisset audacia, expiari se vel-

7
le inelamauit. Quod ut à Sacerdote, qui tum fortè aderat,
ritè, raptimque præstitum est; ipse cum ceteris Neapolim
versus contendit. Visebantur refertæ fugientibus viæ, qua-
si hostis vrgeret à tergo: & miserabilis turba mulierum, in-
fantibus appressis ad vbera, gradum celerare conantium,
omnia luctu, ac terrore complebat. Hæc cum rerum fa-
cies inter initia surgentis incendij: hic, veluti amoto sipa-
rio, primus fuit scenæ conspectus, mox daturæ tragœdiæ nobis,
ac posteris lacrymabilem: quæ quasi quinque conclusa acti-
bus, inter damna innumerabilia, quinque terrores exhibuit.

Primus terror, terræmotus. Præluferat futuræ cladi pau-
cis ante diebus cœca quædam montis obmurmuratio; quæ
à nonnullis nocturno silentio animaduersa, nec vulgata, me-
tu vel dissimulato, vel spreto. Tum nocte, quæ incendium
prægressa est, terræmotus identidem auditus, sed tenues, qua-
si leues quædam velitationes ante prælium. Demum, erum-
pente flamma, ingens fragor è cacumine montis acceptus.
quem, tanquam tubæ clangor pugnam prænucciaffet terræ-
motus exceperet adeo crebri; ut non multi, sed vnus per
dies multos, continenti ductus halitu videretur. Naturæ
perpetuò solum, sæpissime succussari, frequenter etiam sub-
sultare: idque ea quæ secuta est, nocte circa primam horam,
& quintam; postridie circa decimam septimam tanto impe-
tu, ut urbem suis diuellendam sedibus putaremus: neque
moueri testæ, sed euerti. Nemo certè fuit pectoris adeo sa-
xei, quin saxi, terraque tremantibus contremuerit. Re-
pente mutata facies vrbs: & iam, silente forensi strepitu,
exaudiebantur clamores veniam, ac misericordiam depo-
scentium. Conuolauere pæne omnes ad eluendas confessio-
ne labes: neque solum confertissima fuere templa, sed in-
foro etiam sacerdotes petentibus aures dedere. Extortæ
sunt eo metu confessiones criminum, quæ longo, aut etiam
toto vitæ decursu pudor impudentissimus obstinato silentio
texerat. Vetustissimæ inimicitæ depositæ: nefariæ amici-
tiæ resectæ: concubinæ aut desertæ, aut in coniuges com-
mutatæ. Profectò nullus maior terror mortalibus, quàm
è terræ concussione: dum ab ea ingruit bellum, quæ nos, ut
communis parens, excipere solet, atque alere. Vnicum

in ceteris malis præstat illa perfugium. si fulserit, si tonnerit, si fuerit quidpiam tactum de cælo; præbent valles, & antra securitatem. si venti, si pluuia, si grando furit; aeris iniurias recta defendunt. si flumina exudent; tuta est in sicco salus. si mare desæuiat; ad littora, portusque confugitur. at, dum terra concutitur, quæ cetera sustinet; ipse ruina minari videtur orbis terrarum; &, quasi fundamento lapso, cuncta corruere. Admouemur etiam, nihil hic fixum, ac stabile reperiri; quando nutant immobilia, atque illud ipsum experimur instabile esse, in quo stamus. Periculo tamen huic minus patent campi patentes, ac liberi, quam consitæ tectis vrbes. nam qui degunt in campis, quamuis terra fluctuet; nisi dehiscat, liberi sunt ab omni pernicie. in vrbibus verò tecta ruentia habitatores vnâ præcipientes trahunt, & subeuntes ruinis opprimunt. Itaque, vt ad institutam narrationem redeam, cum, exacto iam die, aduectâ nox planè illunis metum solitò spissioribus tenebris geminasset; commigrauere plerique ad apertam planitiem, quæ Neapoli latè funditur circa suburbia, atque vrbs in solitudinem, campi in vrbem transiere. Deserebantur alta palatia serico, aulæisque constrata. non hyemis asperitas, non noctis inclementia, non venti, non pruina, non niues, non halitus aëris è vicina conflagratione grauior timebatur. victa hæc omnia metu maiore. Erecta per campos viris primarijs tentoria, quasi aduersus naturæ bella castramentatis. multi etiam, rhedis per campos, atque hyppodromis dispositis sternebantur, vehiculis itinerum in quietis domicilia commutatis. Quamquam quæ quies mortalibus esse poterat, cum quietem tellus ipsa dedisceret? Quotus enim quisque fuit, qui noctes illas non planè vigiles duxerit, strepitu excutiente soporem, & timore, quasi tortore, vigilias imperante ad supplicium? Quòd, si quando somnus fessis obreperet; mox territi excitabantur, inter somnia vanis ludente imaginibus, atq. animis obstrepente metu. Plerique ad templa confugere quasi, diuina insectante iustitia, ad commune asylum reorum: rati aduersus naturæ insultus non alibi se præsidium habituros, quàm apud conditorem, & moderatorem naturæ: nacti apud aras perfugium, si euassissent;

tumul-

9
tumulum, si cecidissent. Ex hac tamen peste damni minus
illatum est, quam terroris. Per duos dies terræ trepidatio
perpetua, succussus frequentissimi: quinque diebus conse-
quentibus terræmotus per intervalla rariores: tandem iac-
tatio resedit: nulla Neapoli domus corruit: multæ concus-
sæ, laxatis compagibus, rimas egere: Herculani, ne quid
ibi ad cladem deesset, palatium Neapolitani Archiepiscopi
terremotu aliqua ex parte collapsum est. Tanti stetit terror
septem dierum: & tam ingens terræmotum vis tam parua,
clade detonuit. Equidem crediderim hanc terræ, quam ex-
perti sumus, iactationem non eidem causæ ascribi debere,
cui ceteri terræmotus. Eduntur fere hi à spiritibus calidis
intra terræ cavernas occlusis, atque exitum molientibus,
nempe indignatis, quadam se ignis cognatione ad celsiora
loca natos, infernè quasi carcere detineri; ideoque, vnâ im-
petu facto, tentantibus claustra perfringere, atque euadere
ad superna. Quamobrem à spiritu, qui extra fluit, venti; ab
eò, qui intra, terræmotus proficiscuntur. Quod testatus
est Aristoteles, cum dixit, *causam terræmotus esse spiritum,*
cum intro fluxerit. Longè aliter hinc dicendum existimo:
neque hanc terræ concussionem spiritibus delitescensibus,
sed flammis prodeuntibus tribuendam. Nam, quemadmo-
dum in tormentorum explosione, ignis exiliens ex angusto,
tanta vi aerem elidit; vt tormentum ipsum æneum sponte
resiliat, & vicinæ contremant domus: ita ex angusto mon-
tis hiatu perumpentibus flammis, atque ingentis magnitu-
dinis lapidibus magno impetu, quasi è tormento pilis explo-
sis, tum monti circumfusus aer, tum eiusdem cavernis in-
fusus magno impetu collidebatur. Concusso monte, adne-
xa planities, vt loquuntur Philosophi, *per consensum* con-
tremuit, carenata quadam partium inter sese inhaerentium
serie, nexuque. Eius rei argumento est, quòd vicina iacta-
bantur, remotiora erant immunia: & quòd longius fereba-
tur à monte; eò terræmotus tenuior, donec sensim euane-
sceret. Huc accedit, quòd initio fenestræ per totam vr-
bem, valvæque sponte sua quatiebantur, dum neque terræ
vllus motus, neque ventorum vis vlla appareret, tanto in-
solentis terrore spectaculi; vt iam terræmotus esset in votis.

*Arist. lib. 2.
meteor. c. 2.*

Id

Id verò referri non potest, nisi in aërem concitum impetu, iactuque volitantium saxorum. Resonabant etiam non raro ingentes bombi, explosioni tormentorum simillimi, quos mox terræmotus validissimi consequebantur: vt hinc facile appareat viciniora intremuisse, dum Vesuuus vi latentium flammarum ex angusto foramine saxeas pilas extruderet; atque inusitato naturæ miraculo in bombardæ locum mons cederet. Illud etiam animaduersione dignum, *terramotus*, teste Aristotele, *plurimos, & maximos tranquillitate fieri* feriantibus ventis, ac silente Cælo, nempe spiritibus intra terræ viscera digladiantibus. Hi verò *terramotus plurimi, & maximi* contingere, ventis flantibus: quia scilicet non à spiritibus ortum duxerant intra terram luctantibus, sed ab iisdem sese foras ex arcto efferentibus; cum faucium angustia impetum morarentur. Quamobrem intra paucos dies disrupto monte, & laxata voragine, cuius nunc diameter ad mille fere passus protenditur, liberiore flammis exitu patefacto, terræmotus conquievere. vnde etiam licet conijcere, Vesuuiantum incendium maximo Dei beneficio esse adscribendum; siquidem terræmotus, conflagrationum comites, leuiores esse solent, & citra ingentem ruinam. Nulla in maximo illo Vesuij incendio sub Tito ex terræmotu iactura: adeo vt senior Plinius, teste iuniore, nutantibus testis, altè, & securè dormierit, halitu postea igneo suffocatus in littore. Sub Nerone verò, vt refert in libello de terræmotu Seneca, ob terræmotus, qui absque vlla conflagratione contingere Vesuuiio, magna Herculani pars, & Pompeij integri absorpti. Quare, si pæne immensa spirituum, & materiæ bituminosæ copia, quæ iam perpetuò incineres, & fumum egeritur, subterraneis constricta specubus, obstructos aditus reperisset; facile, quasi per latentes cuniculos accenso puluere tormentario, oram omnem Vesuuiio finitimam, ipsamque Neapolim subruisset. Ita Urbis regiæ incolumitas vnius montis ruina, & multorum oppidorum impendio coëmpta est. Hæc de terræmotu, qui Vesuuiantæ flammæ comes, & primus vicinarum vrbium terror fuit.

Secundus terror, pluuia cinerum. Nam nubes illa, quæ, vt paulo ante diximus, è Vesuij fastigio inter incendiij primordia

*Arist. lib. 2.
meteor. c. 2.*

*Plin. iunior
lib. 6. epist.*

*Senec. in lib.
de terræmot.*

mordia se in similitudinem montis crexerat, p̄ne momento temporis ventorum impulsu delata Neapolim, mox desedit in cinerem. qui interdiu minutissimus, noctis accessu spiffior, grauiorque decidit, frigore constipante partes terreas, easque ab igne excernente. Postridie mane ut illuxit, apparuere omnia conspersa cinere, tecta, solaria, viæ. Crederes, Urbem soluto in cineres Vesuuio tumulum condidisse. Quanquam non Urbis vna, sed Orbis ipse terrarum omnis angustiorem Vesuuiano cineri parabat urnam. P̄ne fidem excedit, quod dicam: sed, qui veteres leget annales, multò etiam maiora reperiet. Eodem die, quo mons primùm ardere visus, per plerasque Neapolitani regni vrbes cinis depluit, Beneuenti, Baroli, Barij, Tarenti, Lupijs: quò nubes cinera, vigesima secunda eiusdem diei hora, peruenerat, octo dierum itinere totidem horis confecto. Nubes alia expeditior, ventis ferentibus, in Dalmatiam transmisit, igneum globum, quasi facem præferens, inter eam, quam vehebat, noctem ferali luce internitente, quæ periculum ostentaret. Ignis aspectum secutus est cinis, qui per diem integrum pluit Ascriuij. Neque immunia fuere maria. Cinis excussus è nube, Ægæum prope texit horrendo spectaculo, fluctu inter cineres canescente. Nauibus incidens, à nautis exceptus, atque inter merces asseruatus, circumlatusque ostenti loco. Ex altera verò parte, quæ meridiem spectat, cinerem aduectum nouimus in Lucaniam, atque Stilum, extremæ Calabriae oppidum, facile hinc, traiecto mari, in Africam transfretaturum. Ridebunt profectò hæc posteri, quæ nos flenda conspiciamus; vicemque nobis rependent, qui Vesuuianum cinerum pluuisse Bizantiij, quod Procopius, & alij referunt; trasuolasse in Africam, quod tradit Dio; *totam Europæ faciem contexisse*, quod refert in Chronico Marcellinus; denique *testimonio agnitum Vniuersitatis*, ut loquitur in epistolis Cassiodorus, numerebamus inter splendida mendacia. Nimirum hac postrema conflagratione vidimus per triginta serè dies perpetuò cinerem è montis faucibus inhalari compactum in nubes, quas venti quotidie diuersis commissas, in omnes Orbis partes immigrasse credimus, quasi eas vnde quaque desti-

*Procop. lib. 2.
de bello Gothico.
Dio in Tito.
Marcell. in Chron.
Cassiod. variar. Epist. 50.*

destinante Vesuuiio, nuncias incendij, testes fortunæ suæ. Has tandem vento senescente destitutas, ac per diffitas Mūdi plagas iam soluras in cinerem, propediem nuncios expectamus; vt non immeritò dixerim, Vesuuiano cineri vnam esse Orbem terrarum. Quantos verò in ijs vrbibus, vnde litteras iam accepimus, prodigiola ea pluuia motus animorum exciuerit, nemo facilè poterit aut cogitatione assequi, aut narratione complecti. Lupijs, duabus ante Solis occasum horis, offusa nox visa est solito celerius maturasse. Subducta repente lux *nocturnis in die tenebris*, vt accidisse olim in eiusdem montis incendio, Marcellinus tradit. Cinis mox decidens, tactu potius, quàm visu deprehensus. Sanè maior ex insperato metus. Nihil ciues de Vesuuij conflagratione audierant: nihil omnino suspicabantur. Obstupere primùm: tum, admiratione in metum versa, obriguere omnium animi: non quidem, vt olim apud ethnicos contigisse refert Dio, arbitrati omnia in fabulosum Chaos reditura, sed igneum diluuium elementa soluturum in cineres, & Mundo iam adesse supremum diem. Itaque hac, illac lymphati, & vix mentis compotes ferebantur, Vt verò ex inopinato metu spiritum collegerunt, ad flagitandam à Deo misericordiam, ac veniam, omnium curæ, & cogitationes conuersæ. Itur è vestigio ad preces, ad supplicationes, ad vota. Interea nubes illa cinerea ita prospectum oculorum abstulerat; vt, dum sacras per vrbem imagines circumferrent, comes comitem non videret. Quod Nolæ etiam, & alibi euenisse traditur, priscis Ægypti tenebris denuo redditis, quando denuo in multis moralium cor veluti Pharaonis obduruit. Idem planè in incendio sub Tito contigisse narrat Dio. qui *occultatus*, inquit, *sol non aliter, quàm si defecisset*. Cinis Lupijs vsq; ad quintā noctis horam pluuus tecta, via sq; omnes opleuit. Par Bario terror illatus, quò, quamuis ea vrbs multò propius à Vesuuiio distet, quàm Lupiæ; cinis multò serius inuectus est, nimirum circa secundam noctis horam. Quid noctu non potuit caligo illa fædissima, quæ noctem obtruserat in diem? Nempe ad tetarrimæ nubis aspectū tenebræ visæ exhorrescere, & nox ipsa noctescere. Secuta monstra multò maiora, Pluit primò cinere, tum arena, postremò

Marcell. in
Chron.

Dio in Tito.

Dio in Tito.

strems fulgine. Nox apud omnes precationibus, ac votis exacta, nocturno tumultu veros, vanosque aggerate metus. Illucescente die apparere campi late nigrantes, & quasi pul- la veste contecti, Vesuvio quodammodo pareutaturi. Fe- runt, cum omnes ad D. Nicolai confugerent, Sacerdotem quendam, accepta crystallina phiala, in qua manna e sacris Nicolai ossibus fluens asseruabatur, eo aerem aspersisse, cui cinereus turbo insidebat: hunc disiectum mox alio aduolasse. Scilicet eius liquorem, cuius patrocinio, vt canit Ecclesia, *à Gebenna incendij liberamur*, tartareus cinis ferre non po- tuit. Baroli aliud quidpiam admirabilius contigisse traditur. Nam, cum ciues in eodem metu, ac periculo versarentur, & sacram Eucharistiam per plateas christiano ritu circum- gestarent; scribunt viri fide digni, ad salutaris hostiæ aspectu nubem luctificam refugisse: columbam præterea cuidam vi- sam neque turba, neque clamoribus territam, ante sacra- mysteria leuiter volitasse, iisque in templum illatis, præ fo- ribus constitisse, omen felicitatis. Certe, quas memora- uimus vrbes, ea leue hactenus à portentosa pluuia detri- mentum capere. timetur quidem campis, timetur frugibus, timetur segeti. Non desuere tamen loca, quibus cinis dam- num creauit timore maius. Nolæ cinis tectis insidens, tan- to oneri fuit; vt lacunaria decubuerint: & multæ domus, muris hinc inde stantibus, cælo pateant, detecto vertice. Erat quippe cinis ille grauissimus, tantique ponderis, vt in cinere Montem agnosceres. Vidi ego e diuersis Apuliæ lo- cis huc ad nos missum, quasi ad inspectandum prodigium. vbi que pluerat onerosus, nempe lapidum flammis absum- ptorum reliquie, spissus, sub nigri coloris, illique simillimus, quo Christianorum capita rite conspergi solent, Sacerdote infusurrante, *Memento homo, quia puluis es*: vt, quando ad hominum voces obsurdescimus, mones ipsi diuino nutu vocales fiant, sparsoque cinere nostræ nos mortalitatis ad- moneant. Nuntiatum est etiam ex agro Melphirano pluif- se ferro, ferreum restante seculum: pluifse etiam chalybe. Certè ciuis inde huc remissus, partes aliquas præferebat in- ternitentes, & chalybi similes. enimuerò armatus e cælo ca- debat imber, quasi cum hostibus dimicaturus, chalybe, ac fer-

ferro bellum ferentibus, cinere funerum nuntio. Longè dispar eius cineris conditio, quem primo incendij die Neapoli pluissè diximus. hic enim, vt animaduertent non pauci, continebat probatissimi argenti non parum, quasi cælo argenteus imber efflueret, Ianuario Martyre metus, ac terrores populorū in auspiciū nobis vertente felicitatis.

Tertius terror fuit pluuia lapidum. Lapidatum enim de cælo in modum creberrimæ grandinis non solum Nolæ, & in oppidis Vesuuiō vicinioribus; sed etiam, quod magis mirere, in agro Melphitano. qui quidem quasi in vmblico Apuliæ situs, distat serè centum millibus passuum à Vesuuiō. Vnde lapides exerti tanta copia, vt imbrem saxeam efficerent; tanta vi, vt procul etiam naturalis oblita ponderis auolarent. oppressere animantia sub dio reperta: protriuere portas: perrupere muros: perfregere tecta; vt profectò lapidibus vi flammaram iactatis, quasi tormentarijs pilis immisissis, Mons vnus vrbes plurimas quatere, ac bello petere videretur. Neque tantum pumicibus pluit, aduersus quos olim, quia magno impetu concidebant, Plinius patruus, vt nepos refert, capiti cervical imposuit; sed saxis etiam magnitudine planè immanibus. quorum vnum ferunt tantæ repertum molis, vt decem boum paria vix, aut vix quidem dimouere loco potuissent. Diceres non lapidem pluissè, sed rupem. Fides esto penes auctores. Consonant tamen his ea, quæ refert Dio, dum dicit, ex hoc monte *immensos lapides exilissè*. Concinnius rem eandem explicat Cassiodorus, qui de Vesuuiō loquens *Longe*, inquit, *lateque pulueres rotat: vicinis autem quasdam moles eruētat. Quis credat tam ingentes glebas vsque in plana deductas de tam profundis hiatus ebullissè; & spiritu quodam efflante, montis ore consputas, quasi leues paleas, esse proiectas?* Hactenus Cassiodorus. Neque inconsultò Marcellinus addit, eundem Vesuuium *exusta viscera euomere*. Quippe non desunt testes oculati quamplurimi, qui montem viderunt lapides ignitos eiaculantem. Hi, quocumque incidissent, ceteras inter clades noua miscebant incendia, atque obluctantes arbores, Vesuuij dorso imminentes, tum mole, tum flamma euulsas, atque incensas, propellabant ad maria. Littora
ego

Plin. in ep. loc. cit.

Dio in Tito.

Cassiod. lib. variarum epist. 50.

Marcell. in Chron.

ego ipse vidi pluribus in locis fumantia, ingentes truncos, ac ramos adhuc depascente flamma. Sunt, qui testantur, lapides in altum iactos quandoque in easdem montis fauces, vnde prodierant, decidentes occurrisse alijs eodem impetu subsilientibus tanta inter se collisione, ac fragore; vt inde mugitus ille contigeret, quo identidem vicina omnia resonabant. Vicina, dixi: addiderim etiam, remotiora; si res quam in superiori æuo absque exemplo reperio, repertura sit apud posteros fidem: Dicam tamen id, quod ideò solùm euenire potuisse credo, quia scio euenisse. Teate, & Adriæ in Samnio, Baroli, & Siponti in Apulia, Recinetti in Piceno, Perusij in Hetruria, &, vt postremi nuncij referunt, Acriuij in Dalmatia auditus est Vesuij bombus adeo terrificus; vt Teatini è proximo monte Nicate (Maiellam vulgus indigitat) eiusmodi fremitum accipi existimarent. Barolitani verò sedentes ad maris littora, similitudine soni decepti, qui à tormentis æneis in pilarum iactu reddi solet, arbitrarentur aut nanali bello duas inter se classes in alto decernere, aut, quia è continenti sonus accidere videbatur, urbem aliquam ex improviso obsessam, tormentis peti. Dalmatæ etiam præmissis exploratoribus instruxere aciem, ac strenuè comparauere se ad prælium. Alibi quoque ad arma conclamatam ab ignaris, cum monte esse bellandum. Huius rei testes habemus, quotquot eæ vrbes incolas habent. Olim emugit Vesuuus, vt testatur Procopius, & proximos accolas ingenti formidine affecit. Aliquando eiusdem tantus mugitus extitisse, vt Capuam vsque audirentur urbem, quæ à Vesuuio quindecim miliaribus distat, pæne miraculo vertit Xiphilinus. Vesuij sonus nunc ad trecenta miliaria auditus: dum ijs, qui propius aberant, non tam strepere, quàm obmurmurare mons, & quasi mussare videretur. Sanè, quòd fragoris exaudiri potuerit in Apulia, ac Dalmatia, expeditior est ratio: quia venti eò è Vesuuio flantes, vnà cum nubibus cinereis conuexere sonum. nam reeta per aerem multò minus spatium intercipitur, quàm per sola terrarum; vbi iter agentes, viarum anfractibus circumducuntur. Non eadem ratio est de Samnio, & Piceno: quò, si venti è Vesuuio mouissent; vnà cum fremitu cinerem

impor-

importassent, quod minime euenisse compertum est. An-
 dum prope Vesuium Apenninus in Samnium, ac Picenum
 continenti tractu montium ducitur, perlatentes cauernas,
 & specus altè defossas, sibi inuicem resonantes ita fragor
 est ductus; vt mons monti sonum, numerosiore repercussu,
 Echo congeminate, redderet? An, quod vero videtur si-
 milius, immensa igneorum spirituum copia, quæ in Vesuij
 visceribus rixabatur, aliqua sui parte per occultos terræ
 meatus ad Samnij, Picenique montes traducta, ibidem eo-
 dem tempore tumultuata, strepitum edidit Vesuuiano simi-
 lem? An denique Monstonitru sonare potuit, qui rupibus
 pluerat? Certè, vndeunque id contigerit, res fuit admi-
 ratione dignissima: tantumque sonum inter naturæ miracu-
 la recensendum, fama in æternitatem protendet. Hæc oc-
 casione soni, quo mons immugijt in illa ingentium lapidum
 eruptione. quæ tertia lues, ac terror fuit in incendio Ve-
 suuiano.

Quarta lues ac terror, torrens igneus. Portentum narro,
 cui fidem faciunt populorum clades, oppidorum ruinæ, cam-
 porum vastitas. Die Mercurij, qui ab ortu incendij alter il-
 luxit multis mortalium, totique fere Campaniæ feralis, no-
 bis ac posteris luctuosus, cum cinerum, pumicumque repe-
 rita pluuia, & crebri terræ motus terrorem ipsamet multi-
 tudine minuissent, multisque assuetudo pæne securitatem
 fecisset: non pauci oppidanorum, quibus pecunia potior,
 quàm salus fuit, domos ad bona vel tuenda, vel recuperan-
 da, rediere. Percrebuerat rumor, nec sine suspitione veri,
 fures eò aduolasse, vnde coloni decesserant, opportunitatem
 nactos furandi, non cinerum, non lapidum, non flamma-
 rum vicino periculo territos. à quorum vnguibus magis,
 quàm à Vesuij faucibus bonorum depopulatio timebatur.
 Multi præterea. cum in extremo discrimine quisque sibi pro-
 spiceret, in illo æstu se à coniugibus, ac liberis quereban-
 tur auulsos; ad quos quærendos amor extimulabat, subituros
 eandem fortunam, & commune periculum. Non pauci
 desituerant parentes, quibus ætate confectis animus, aut
 pes ad fugam defuerat: eoque pietas reuocabat, vnde metus
 deduxerat. Alios cura Larium, & ipse nescio qua perfusus
 dulce-

dulcedine patrij cæli halitus alliciebat; cùm vel inter calamitates, & clades dulcis Ithaca sit cuique sua. Multos famas adigebat flamma vicinior, & durum telum, necessitas, etenim per campos vagabantur palabundi, & extorres, custodibus ad Neapolitanæ vrbs portas dispositis, ne tanta multitudine agrestium introducta (plusquam decem millia ferebantur) annonæ charitas, & famas ciuibus importaretur. Quod postea decretum meliore consilio mutatum est: dum plus ciuium ex vrbe terræmotuum metus deduceret, quàm eò aduenarum adduceret montis æstus. Ergo, dum ab ijs, qui aditu prohibiti fuerant, alijsque non paucis, vt diximus, deserta oppida repetuntur; & iam quisque domi sedet vicini spectator incendij, formidine pænè in voluptatem conuersa: ecce tibi subitò sub meridiem inter fumeos turbines cæca nox; quasi recedente Sole ne Mundi oculus aspiciere cogeret tot funera mox lucem ferens, quæ tenebras horrore vicit (incredibile dictu) torrens igneus è vertice montis exiliit, qui bitumine, sulphure, cinere illitus per cliuum se summo impetu, parique fragore deiciens, in planitiem cœpit excurrere. Hic hæret calamus, horretque vel ipsam tantæ calamitatis memoriam. Recrudescit exulceratus ea commemoratione dolor: & iam libet magis flere, quàm scribere. Certè eo ipso die, effusa post ignes pluuia, visum est ipsummet cælum nostris cladibus illacrymasse. Itaque cùm largissimè ignis deflueret, atque horrendo sibilo, quam meditabatur perniciem, minitaretur: oppidani vndique flammis obsepti, sera intempestiui reditus pœnitentia, quæ loca fugerent, quæ vitarent incerti, hæere, trepidare, omnia luctu, & clamore miscere. Exaudiebantur eiulatus mulierum, fletus infantium, vociferationes virorum: & cuncta sono incondito, ac lamentabili personabât; qualis esse solet in vrbe capta, dum hostis ferro, flammaque grassatur. Multis timor consilium, ac vires excusserat, animis, pedibusque labantibus, inhibente metu fugam, quam solet imperare. Iam pallor ori suffusus mortem præuerterat: nec defuere fortassè, quibus, obrigescente sanguine, metus ipse spiritum hausit, quem mox flamma poscebat. Multi tamen collegere sese ad fugam. sed profecto parua sæpe mora

B

magna

magna rerum momenta intercidunt. Nam dum pars carioribus mercibus, pars coniugibus, ac liberis prospicit, pars opperitur inualidos, pars contendit euadere, pars cunctatur pars festinat: in mutuam perniciem implicati, alij vix adornata fuga, alij tentata, inter fugiendum oppressi. Antequam remedijs pernicitate mali. Quippe torrens igneus, antequam è monte deuolueretur ad campos, in plures veluti riuos ac ramos quadam fluminis similitudine deriuatus, septem, vt ferunt, aliò, atque aliò flammaram fecit diuortia: vt scilicet vndequaque simul plures opprimeret, neque vllus fugæ locus daretur. Vnus ignei fluuij riuus in pagum effusus, qui tergo montis impositus à Sancto Georgio nomen accepit, pagum, paganos, pecora, tuguria, tecta, contignationes, supellectilem, vno verbo, omnia exhaust. Duo in obscuri oppiduli ruina luce digna reperio, quæ à Ferdinando Capycio viro & genere, & legum peritia nobili compta sunt: cuius ibidem prædium satis amplum conspiciebatur, & villa turrata. Vnum est, quòd cum eò is inspecturus bonorum suorum reliquias, aduolasset; cinerem reperit in tantam altitudinem excreuisse, vt ad centum fere palmos assurgere crederetur, longè supra turrim elatus quæ ad quinquaginta palmos excitata culmen cineri supponebat. Alterum præterea memoratu dignum oculatus testis narrabat, visos inter cinerem sanguinis riuos decurrere: humum vbi cumque defoderetur, elicere sanguinem, qui largè manarat exanimantibus inter tectorum ruinas, & saxorum fragmina obrutis, quasi flamma ipsa desauiret in vulnera, ne cruore tanta clades vacaret. Alter ignei fluuius riuus (riuum appello: mare igneum, vt narrant superstites, ab inspectantibus putabatur: quasi ipsum ignis elementum suis delapsum sedibus exundasset) Herculæ ad radices Vesuuij collocatum maiori clade defluxit. Erat hoc oppidum ob calitatem antiquissimis quoque medicis exploratissimum, adeo celebre, vt in eo ad decem millia capitum recenserentur. Ampla domus, turrata culmina, augusta tēpla, vno prope temporis momento partim flammis absorpta, partim cineribus confepulta. Iacent nunc omnia ne seruato quidem vestigio prioris fortunæ: solumque cinereo æquabiliter super-

Notat Præcipuus de bello Goth. lib. 2.

superfuso vix à gnaris locum digito commonstrantibus dici potest: Hic Herculaneum fuit. Oppressi multi oppidanorum vna cum domicilijs in sepulcra conuersis, hoc vno fortunati, quòd natalis soli ruinas non viderint; idemque supremus fuerit & ciuibus, & patriæ dies. Herculano euerso, latius peruagata calamitas adiunxit Pompeios. quod oppidum pariter, eò deriuatis alio furculo flammis, deletum est: vt, quãdo Herculaneum, & Pompeij, vetustissimi vicini Parthenopæi crateris, eandem semper subiere fortunam, sub Nerone eodem terramotu diruti, sub Tito eodem incendio deuastati, pari eiusdem conditoris gloria nobiles: nunc etiam communionem cladis in eundem pæne rogam impositi, pari fato, pari flamma decumberent, excitandi fortasse posterorum beneficio ex hoc cinere, atque ex hac ipsa pyra viuacius reuicturi. Multa in hac duarum, prope dixerim, vrbium e uersione contigere dignissima, quæ posteritati transmittant historici, descendâ lacrymis Orbis terrarum. Ego, ijs consultò præteritis, in hoc destinato ad abdentes nuncio communem dolorem leniendum censeo fausta commemoratione diuinæ beneuolentiæ, quæ in pueri cuiusdam incolumitate inter tot clades eluxit. Rem ita subiicio, vt mihi spectatissimæ fidei Sacerdos narravit ex eorum familia, qui piè se ægrotorum seruitio deuouerunt, ab oculatis testibus veritatem diligentissimè perscrutatus. Herculani mulier, Camilla nomine, cùm inter fugam aduentantes flammam vidisset, atque effugia interclusa; consilium ab ea cepit, quæ rebus extremis spem facit, desperatio. Saltu è rupe se proiecit ad littus: & nepotem quinquennem, Iosephum nomine, in ipsis planè mortis faucibus coacta relinquere, elatis ad cælum oculis, Sancte, inquit, Ioseph tibi commendo Iosephulum. Nec plura. Mox tota in fugam, incubuit, quam celerrimè littus legens, timore pedibus alas addente, atque arenis vix hærente vestigio. Vt periculum euasit; subijt iam sui securam prima cura puerulus; quem, quoniam rebatur iam mortuum, flebat primo ætatis flore demessum, & v sura lucis defunctum, quam vix libauerat. Inter eiulatus, ac fletus, cum deuenisset ad pontem, sub quo inter ingentes fornices tenui Sebethus amne delabitur, nomine compellarè

*Seneca in lib.
de Terramotu.*

*Dio in Tito:
Pompeij à
pompa dicti,
qua Hercules,
deuictus
Geyrone, uac-
cas egit. Soli-
nus lib. 8.*

se sensit. eò conuersa, vnde notæ sonum vocis acceperat,
 Iosephum videt suum, eumque sospitem, ac subridentem.
 Hæsit primò prope saxea præ stupore: tum recepto spiritu,
 percontatur, Quis eò tam multis ereptum periculis duxisset?
 Respondit alacriter puerulus: Sanctus Ioseph manu prehen-
 sum per flammæ medias huc ocysimè me duxit incolumè:
 vbi iam diu te moror. Mulier puerum amplexata mærorem
 in gaudium, eiulatus in diuinas laudes, fletum acerbissimum
 in lætitiæ lacrymas commutauit, altero felicius fonte dedu-
 ctas. Hæc è diuina pietate solatia reliquijs excidij Hercu-
 lani, è quibus vnus pueri miraculo quæsitæ salutis inter mul-
 torum cædes clarior; dum Pompeijs vnus feminae mors in
 communi salute miserabilior. Nam quamuis tectis prope
 omnibus dirutis, Herculæ, Pompeiosque peruaserit ca-
 lamitas pæne par; fuit tamen incolarum conditio longè di-
 spar. Herculæ, vt dictum est, multi mortalium absumpti:
 Pompeijs præter mulierculam extinctus nemo. Neque id
 vacasse miraculo dicitur. quippe cum primùm ignis micare
 cœpit è monte, plerosque ex oppido Pompeijs tantus inua-
 sit timor, vt illico fugam capeffentes, nunquam postea, la-
 xato timori sedando spatio, ad sua tuenda redire, in animum
 induxerint, tacito quodam horrore cohibiti. Pauci quidam
 ex aduerso in suis ædibus perstiterunt instinctu nescio quo
 inter communem trepidationem, ac fugam, quasi fide à
 flammis accepta, soluti metu, curisque. etenim vtriusque partis
 consilium, eorum, tum qui fugerant, tum qui manserant,
 probauit euentus. Ignis transuersim actus, domos eorum,
 qui aberant, vacuas depopulatus: à paucis eorum, qui ade-
 rant, prorsus abstinuit, vnico capite, eoque iam pridem
 morti debito contentus, anicula. Hoc à clarissimo teste;
 oppidi eiusdem Domino compertum, Virginis patrocini-
 o iure adscribitur: cuius, vt vocant, Annuntiatæ appellatio-
 ne nobile apud Italos oppidum, ea conditione flammæ
 arbitrio permissum est; vt incolis parceretur, deditio-
 ne facta, salutis, innoxijque capitibus. Templum Deiparæ, quæ
 oppidanis incolumitatem peperit, ruinas inter, immune,
 inuiolatumque perstitit, ingentium arborum strue eò ap-
 pulsu spirituum antelata, quæ fuit pro munimento, atque

agge-

aggere. Alia torrentis ignei scatebra Resinam, pagum
 Herculano proximum adorta, antiquissimum fanum D. Ma-
 riae, vt vulgo appellant, ab Apuliano sacrum, Petri Aposto-
 li olim praesentia, nunc memoria celebre, planè intactum,
 praeterijt, totius viciniae vastatione. Alia Massam non Lu-
 brensem, sed alteram Vesuuij tergo insidentem, clarissimo-
 rum virorum eò se Neapoli recipientium domicilio illustre,
 pagosque finitimos omni ex parte subruit. Massae quidem
 illud accidit memorabile. Concurrerant plerique ad tem-
 plum; cum igneus turbo minas è vicino monte intentaret,
 ibi, obseratis foribus, continebant se pauidi ac tremebundi
 attoniti vultus, suspensae aures: neque silentium, neque tu-
 multus; sed moesta quaedam obmurmuratio. Obscurato in-
 terea caelo cæcus quidam exaudiebatur fragor, quem capta-
 bant è limine, horrore perfusi nescio quo, tanquam dirum
 aliquid eueniret, quod cogitatione assequi non possent. Vt
 breuissimo interuallo detonuit; reseratis foribus, apparuit
 maior, quam pro strepitu clades. Tecta, officinae, turres,
 villae, viae, forum nusquam visa; perinde ac si euannissent.
 Nihil obiectum oculis, praeter cinerem, & campos, ubi pa-
 gus fuit. Refugerat ignis ab aede sacra, quod viri quidam pij,
 ex ara maxima ad limen Deiparae imagine asportata, eo pro-
 pugna aculo templi aditum obuallassent. Duo praeterea Nea-
 polim versus ignei riuus excursionem fecere. Vnus pagum,
 cuius paulo ante meminimus, Porticus, appellatum magna
 ex parte vastauit. Erat is inter paganorum casas multis ex-
 ternorum procerum aedificijs clarus. Locatus etenim in
 aprico, largissimè, & ex integro Solis radios excipit, agro-
 rum phthisi laborantium suprema spes, Neapolitanorum
 nobilium hyemales deliciae, hortis, fontibus, xistisque con-
 spicius. Squallet nunc illuuiè obsitus, atque horrorem in-
 cutit ex voluptatis memoria grauiorem. Intumuerè aggre-
 ribus cinerum dorsa camporum, quibus insana turrium sub-
 structiones aequata. Visuntur etiam nunc ingentes muro-
 rum fornices semisepulti, victricium monumenta flamma-
 rum, ignis Vesuuiiani trophaea. Excitabo aliquid ex huius
 pagi ruinis dignum, vt arbitror, memoria saeculorum. De-
 gebat hic quidam obscuri generis, & clarissimae probitatis,

Nicolaus nomine, viris etiam nobilibus apprime carus. Is, cum sua, tum ab alijs conquisita pecunia, inauratam statuam tutelari Angelo affabre faciendam curauerat, collocatam postea in eiusdem pagi æde sacra. Ædes non multò post in hac Vesuuiana procella ignei vi turbinisperijt, partim incensa, partim disiecta supellectili sacra: ne inter tot rapinas, ac cædes execrando Monti sacrilegij crimen deesset. Interea Nicolaus, relicta casa, ac prædiolo, fugam molitus, Neapolim se recepit. vbi interrogatus ab amicis, Numquid detrimenti eius prædium accepisset? Respondit fidenter, Omnino nullum: nam meus tutelaris Angelus adstat ad agelli limites mei, omnem ignis iniuriam propulsaturus. Ita ille diuino utique afflatu, nam hoc siue votum, siue oraculum non fefellit euentus. Velificante non multò post cymba prope Porticus, ij, qui vehebantur, videre pueri speciem veluti adnantis littori. Rentur fortuitòmersum in aquas, dum ceteri naufragium faciebant à flamma. addubitant, an adhuc halitus in eo vitæ superfit: imperant nautis, vt vela contrahant: parent illi, eòque remis contendunt. cum propius accessissent, agnoscunt statuam Angeli tutelaris, cuius conflandæ Nicolauscurator fuerat, erecto vertice, extantem vndis, adstantem ripis, quæ eiusdem Nicolai prædio prominebant, quasi limites custodire eodem planè modo, quo ille vel optauerat, vel præsenferat. Agnosceres Angelum ad terrestres Paradisi fores instructum gladio non, vt olim, flammeo, sed flammis arcente. Custodiam Angelicam agri eiusdem est testata felicitas, inter ceteros deuastatos innoxij. Luxit in hoc, seu potius lusit diuina clementia: Luxit in altero diuina seueritas. Quidam famosus latro à iudicibus conquisitus ad necem, in pagum, quem diximus, ventitabat. fortè tunc aderat, cum flagrare Mons cœpit. Inter aliorum fugam admonitus à Sacerdote, vt in re tam plena aleæ, plenaque periculi & capiti, & æternæ saluti consuleret. irrisit communem metum iam pridem inter mortis fauces iocari solitus; atque in eo pago perstitit contumaciæ non semel reus. Gliscente Montis murmure, ille inter metum, audaciamque, sed huic propior, cum in arborem, velut in speculam, ascendisset prospecturus, an quid mali immineret?

repen-

repente ignis appulsi, tanquam fulmine ictus, interiit. Dum caderet, ramo traiectus pependit è trabe, suspendij pœna, præpostera, spectaculum ijs, qui superuenere, admiratione dignissimum: quòd laqueum, & flammam meritis, suspensus periit, & combustus, diuina iustitia vindice, carnificis ministerium præuertente Vesuuius. Quod adijcio, commiserationem habet, & nobile in ignoto capite pietatis exemplum, nulla obliuione delendum. Ausugerat quidam ad primos veluti nutus è Monte nictantis flammæ, deserto patre, quem inualidum ad iter morbus reddebat, & senectus ipsa morbo grauior. Postmodum, oblatrante conscientia, celerius remigravit, quàm discesserat, parentis vicem sollicitus. quem enixè hortatur ad fugam, pios humeros carissimæ sarcinæ suppositurus Æneæ, inter Troianum incendiū, Latino Poëtæ celebratam pietatem homo virtute, quàm genere clarior instaurabat. Abnuit obstinatè senex iam vitæ fessus, mortem ætati maturam intra domesticos Lares optaturus in patria. Neque hic adduci potuit, vt se filio gestandum præberet: neque ille vt fugam repeteret, relicto patre; cui, obfirmato ad omnem euentum animo, adesse voluit in extremo discrimine suprema officia persolaturus. Non discreuit flamma, & fortuna, quos amor, & natura coniunxerat. Reperti post effossas ruinas velut inter mutuos complexus extincti, reddente filio spiritum parenti, à quo hauserat. Postremus flammæ riuus per agros traductus, alijs exustis, alijs non sine diuino numine intactis, per labyrinthos, ac spiras Mæandrum igneum referens, tandem in viam regiam incidit. Erat hæc, vt fere semper, rhedis, equis, pedibus confertissima: quippe vnica Neapoli per oram maritimam Salernum vsque tenditur, indeque ad Lucanos, ac Brutios. Vt prospexere viatores ignem è Monte exilientē, in campos delatum, incredibili celeritate decurrere; improviso monstro perterriti, qui eò tendebant, gradum referunt; qui contra, diuersi abeunt, dissipatique, consternati omnes in fugam: rati, vt quisque cursu princeps. ita fore postremum periculo. Sanè perperam in libello de terramotu pronunciauit Seneca, *incendium fugientes non sequi*. Nam inter cetera incendiij Vesuuijani portenta illud est, quod siue

Seneca in lib.
de terramotu

defleceret; ignis in fugientes infiliebat, multis etiam, dum in tergo respiciant, fronte circumuentis. An quia vltor scelerum fontes quocunque insectabatur? An quia, si naturalē causam venari velimus, inter fugam pulso anteriori aëre, & posteriori euocato, simul halitus ille leuissimus trahebatur? Præclusa fuga, rhedæ, vt ferunt, integræ absorptæ: multi hominum enecti: pauci ambusti, vix euasere Spectaculo alijs fuere, tanquam flammis vicissent, qui effugerant, speciosa ijs perinde fuga, quam pugna. Narrabant hi, repentino ignis accessu congemiscentium clamorem vix tolli cœptum, & compressum, querelas occupante flamma; mox vias, quæ vltro, citroque turbis fugientium seruebant, apparuisse desertas, paucis ijs, qui superuixere, addubitantibus, fatiſne vigilarent? an ea nocturna forent somnia, aut præstigiæ, captionesque oculorum? Quidam, cum Salerno Neapolim iter faceret, ac forte ea hora in locum incidisset flammis obnoxium: prospecto periculo, non segnis ad fugam in vicinam syluam deflexit, quò alij etiam duo diuerterant. his ille cum se tertium adiunxisset; ne scio quo casu detentus à vepribus, paulisper hæsit. Mora in incolumitatem cessit. quippe, cum breui se extricasset; animaduertit, comites paululum progressos turbine abripi, atque oculis repente subduci: quorum cum ne reliquias quidem, aut supremum cinerem videret; existimauit nouo terræ hiatus voratos. Ipse ingenti periculo defunctus. consilio casu permisso, inter circumuolitantes flammis è deuij saltus angustijs tandem euasit. Hic, alijque semineces, & mortuis, quam spirantibus propiores, Neapolim cum deuenissent; tantum ciuibus incussere terroris, vt iam iam Vrbi flammam imminere arbitrati non pauci, aliò auolauerint, omnia in maius augente metu. Descriebat interea vis flammarum, quæ siue fulminis in morem, siue igni, vt Meteoristæ vocant, fatuo similis, erratica, ex lex, hæc, illac transiliens, plerosque cæde; luctu ac metu ceteros funestabat. Neque minor è cinere pestis; quàm è flamma. Nempe inter circumducta in orbem flammarum volumina, turbines cinerei admiscebantur. In hos aliqui, quos cineris aspectus se fellerat, dum incurunt, miserè conflagrarunt, sub doloso cinere flamma deli.

delitescente ad fallendum. Illud admirabilius; quòd cineres, quo extincti fuerant, residente in aggeres, tumulabantur, & versis naturæ legibus, præbebat tumulum cinis; dum cineri tumulus præberi solet. Iam in via regia ignis, & cinis publicè grassabantur: iam quidquid obuium fuerat, demoliti, si Neapolim attigissent; tectis ruïnã, ciuibus funera, vrbi vastitatem minitabantur. Perfecerant impium consilium, mali Dæmones, quorum, vt reor, impulsu pestis illa ferebatur; nisi Deipara, vt assolet, eorum impetus retudisset. Surgit ad viæ limites non procul Neapoli aedes dicata Virgini, cui à Succurrendo appellatio. Hic forte Sacerdos coram conferta multitudine faciebat: cùm ex improviso fugientium clamores, morientium gemitus, flammaram sibila exaudita. Perculit omnes præsentia periculi, & sæpe letho grauior lethi metus. Obuersabatur animis, oculisque vicina mors. atque in ea, veluti cauea, deprehensi aut misere expectanda nex erat, aut flammæ temere occurrendum. Timendum etiam, ne inter loci angustias, & ingruentem turbam, si eniterentur; obriti (vt superioribus annis in fortuito incendio contigit) vltro interitum anteuertent. Ergo dum inter fugiendi, sistendique consilium, hæsitant, clarescente iam sonitu, & flamma propius crebrescente; clamitare omnes, peccius tundere, atque humana spe deiecti, opem Virginis implorare, vnicum in re deplorata suffugium: cùm torrens ille igneus, turboque cinereus, de quo diximus, visi ad fores vsque decurrere, mox adiculam deuoraturi, qui palatia, turreisque sorbuerant: Sed patrociniò Deiparæ, resedit ad fores turbo cinereus: torrensque igneus vel extinctus, vel, vt alij ferunt, ad mare delapsus. Nimirum non poterat ignis ille tartareus è Vesuij faucibus, tanquam è Gehennæ portis emissus, in templum illi sacrum perumpere, quæ dicitur Porta Cæli. Cernitur ad hunc vsque diem ante fores, vnde decliuis ad templum est aditus, supra tres vinas elatus cinis, vltèrius progressurus; nisi Deipara inhibuisset cuius etiam manus amnes igneos, Neapolim, vt ferunt, collineantes, à Neapolitanis muris reiecit, Vrbe indemni, & iam defuncta tanto metu. Multi ex ijs, quos diximus riuo ad mare vicinum procubuerunt. Nempe hoc vnum ad fluuij si-

mili-

multitudinem deerat, ut siue undantes flammæ, siue flammantes undæ, inundatione per campos facta, tandem ad mare defluerent. in quo tamen incendium pertinacius exarsit: ut, quo terræ inundauerant, eodem mare conflagraret. Ardebant, nouo miraculo, inter undarum vortices flammæ: & ignei fulgoris assultu lata maria colucebant. Triumphabat inter aquas ignis, à quibus toties cladem acceperat. Commiscebatur marinus fremitus stridori crepitantium flammarum: & fretum æstu nouo, ac non solito exæstuabat. Crederes æmulatione vicini Montis nouos è mari erupisse Vesuuios. Non præteribo hic lacrymabile quorundam infortunium, qui cum ignem undique occurfantem prospicerent, fugam ad littora meditati, proiecere se tandem ad mare siue mitius occubituri inter aquas, siue nandi peritia salutem sibi ab undis polliciti, quam à flammis impetrare non possent. sed irrita spes, conatusque. etenim ibidem ab igne deprehensi in ipsummet lethi genus quod fugiebant, incurrunt, extincti maritimo incendio, inter aquas non naufragi, sed combusti. Profecto incredibile videri non debet, faces in Dodonæo fonte succendi: in stagno Samosatæ vrbs linum: in Lycia Hæphæstij montibus riuos ardere: ignem in Nymphæo aquis pluuijs inardescere: cum certis auctoribus nouerim, duodecim, & eò amplius dies inter Tyrrenas aquas ignem Vesuuianum arsisse. Erat quippe materiæ bituminatæ, & oleagineæ, illi similis, quæ, ut animaduertit Plinius, in Chimæra Lycia monte aquis accenditur: terra, sænoque extinguitur. Simile quid narrat Strabo, prope Modonem, igneo halitu erumpente, mare ad quinque stadia ferbuisse. Idem planè de flammis Ætnæis Augustinus refert, qui legitimus, inquit, apud ethnicorum historias Ætnæis ignibus ab ipso montis vertice usque ad lacum proximum decurrentibus ita ferbuisse mare, ut rupes exureret, cum & pices nauium soluerentur. Hæc Augustinus ex Iulio Ethnico. qui addit, magnam tum piscium multitudinem exanimatam enatasse. Hoc olim contigisse in Vesuuiano incendio tradunt Zonaras, & Dio: & nunc omnium testantur oculi. Si quidem aquis inter flammam ebullientibus, infinita prope vis piscium extincta, ne in maris quidem fundo à Vesuuii faucibus

Plin. lib. 2.
 c. 103. 104.
 106.

Plin. ibidem
 c. 106.

Strabo lib. 1.

August. lib. 3.
 de ciu. c. 32.

Iulius Eth-
 nicus apud
 Lud. Vises
 ibidem.
 Zona. & Dio.
 in Tito.

bus tuta. Extitere postea ingentes piscium turmæ ex imo ad mare summum eiecta, flammis iam, & aquis elixæ, atque in dapes paratæ, prædæ, & gulæ irritamentum. Sed abstinuere incolæ, quòd halitu infectos suspicarentur, sapientiores profectò, quàm olim Liparenfes; qui, vt narrat Orosius, pisces Aetnæ incendio exanimatos cum auidè deuorassent, mox morbo arrepti, absumptique sunt, pestilentia iu eam Insulam importata. Illud etiam inter hæc contigit prodigio simile. Mare per id tempus visum destituere littora; vt iure vsurpari possit illud Prophetæ, *Mare vidit, & fugit*, nauibus, quæ Neapolitanum portum tenebant, pænehærentibus in sicco, nisi mare mox reflueret, perituris. sed æstu reciprocante, & aquis relabentibus, emerfere. Idem contigit in Surrentino littore, per passus fere mille arefcente mari. Non desuere, qui dicerent euocatas è littoribus auxiliares vndas; quâ bellum ab igne timebatur; cum flamma veluti coniuratæ volitarent ad maria. Sed reijcienda isthæc inter commenta, lususque poetarum. etenim, si res ad philosophicam trutinam expendatur, in tanta effusione ignium, cinerum, lapidum, metallorum, ac materiæ prope immensæ, Natura, quæ tantopere abhorret à vacuo, ne in penitissimis Vesuij recessibus quidpiam interciperetur inane: aquas eò per latibula attraxit, attractasque detinuit; donec, laxato aut intruso aëre, quæ per eosdem meatus ad sedes pristinas dimitterentur. Attestatur hoc arenæ tanta vis effusa, quantam ne mille quidem arenariæ profudissent. Reperta quoque inter cetera purgamenta montis marina conchyliæ; vt parum Vesuuij fuerit se ignibus ingurgitasse, nisi etiam in gulam maria conderet. Pluribus præterea in locis, tum prope Porticus, tum inter Pompeios, & Herculanium mare prorsus euauit. Ibidem superingesta enormi trabium, & cæmentorū materia, quam torrens ille deuexerat, exuberante tellure, portus emerfit non contemnendus peninsula in modum, mari hinc inde circumfuso, longo tractu porrectus. opus momento confectum, cui per plures annos vix opes regiæ suffecissent, futurum posteris perenne Vesuij monumentum, ad cuius nutum enatæ peninsula, extructi portus, exhausta maria, mutati etiam sinus, stationesque

litto-

Orosius lib. 5.
cap. 10.
Psal. 113.

littorum, mari sedibus alijs decrecente, succrescente alijs.
 Porro extant longè maiora terris Vesuvianæ flammæ vesti-
 gia. Apparet alia quædam, & lacrymabilis rerum facies.
 Oppida; quibus frequentissimis maritimum Montis latus re-
 fertum erat, ubi fuerint non agnoscitur. Tecta partim solo
 tenus deiecta, partim surgunt deusta, quassata, semirutæ.
 Pauca, quæ integra superfuere, squalent incolis viduata.
 Agri, quæ ignis excurrit, arboribus spoliati. Sylvæ resectæ
 apertam præstant planitiem. Campi, in quos multi rami,
 truncique inciderunt, iam pæne sylvescunt. Equatæ valles,
 quæ vicinis oppidorum ruinis crevere: cinerum tumuli plu-
 ribus in locis prope in montes assurgunt. siquidem turbines
 cinerei, quos vnâ cum torrente igneo Mons afflavit, ante-
 quam ad mare procumberent, subsedere terris iamque alijs
 alijs aggesti plurimum referunt collium imaginem sterilem,
 squalidam, horridam, nunquam vnus montis dispendium
 instauraturi. Sed spectaculum inter cetera, funestissimum
 exhibent loca, quæ Pompeios, & Herculaneum interiacent.
 Nuda cernuntur nullo discrimine prope immensa camporū
 spatia, paulò ante discriminata villis, ac turribus, & lectis-
 simis vitibus conuicta. Non arbor ibi superstes, non se-
 ges, non frutex, non herbula. Solum, quod lata modò vi-
 riditate herbescebat, plane exherbatum, saxi perustis, alijs-
 que montis eiectionis conspergitur. Non vnum Cam-
 pania iugum, sed Pelion, Ossa, Olympum, & pæne quid-
 quid vbique est montium, disrupra credas in lapides. Hæc
 feralia ignei tramitis, flammæque vestigia, in vastissimos
 protensa tractus, incredibile est quantum spectatoribus ter-
 roris incuriant. Nemo eò accedit (accessere autem fere
 omnes è vicinis vrbibus, atque oppidis æquè summi, & imi)
 quin fateatur aspectu vinci, quidquid magnum mente præ-
 ceperat. Stuporem auget vastitas tanta in loca tam dissita,
 fere momento importata. Viæ præterea per plures dies oc-
 clusæ obstructæque cinere, qui varijs in locis ad sex, ad de-
 cem, ad quindecim etiam palmos attollebatur, domorum
 culminibus, &, pæne dixerim, pinnis turrium exequatis.
 Tentatum est per cinerem iter, quæ iacebat humilior: sed
 luere pœnas audaciæ, qui ausi sunt. Hærebat pes in viscoso
 cinere

cinere, ac si in tenacem argillam incidisset. Non homo, non equus, non bos inde se expedire poterant; quamvis maxime adniterentur, &, nisi celerrime subuentum esset, misere deperibant. Quidam, dum aliorum metum irridet, & contemptim, ac ioco cinerem calcat, intra paucas horas extinctus est. Perurebat acrius cinis, quam ignis: neque, vt solet, flamma iu cinerem, sed cinis abibat in flammam. Narravit mihi vir fide dignus, qui tertio, aut quarto incendij die ad ea loca propius accesserat iauditate spectandi, vidisse se in via duo iumentorum corpora, sex hominum, cinere demersa, & exanimata. vnius ex his dexteram inter exultantes flammam adhuc inardescentem nihilo secius, quam si piceam faculam ignis corripuisset. Retraxit ille gradum eo spectaculo territus, ne Plinij audaciam æmulatus, interitum etiam fortiretur. Iacuere palam in foro quadam delata in Urbem combustorum cadauera, lugubre spectaculum, quod non parum elicuit lacrymarum: ora nigrantia à bustis diffusa, ossa carnibus dilapsis extantia; manus, pedes, crura dissecta, Vesuuianæ cladis exuuiæ. Huc recidere septem, quos recensuimus, torrentis ignei riuu, seu potius, quæ septē nec fabulosa extulit capita noua Hydra, sæcunda in perniciem. Ceterum veritatem eorum, quæ de torrente igneo diximus, comprobatur id, quod scripsit Orosius, qui, *abruptum*, inquit, *Vesuuji montis verticem magna profudisse incendia ferunt: torrentibusque flammarum vicina regionis cum urbibus, hominibusque deleuisse*. Ex Ætna quoque monte, qui Catanæ, celeberrimæ in Sicilia vrbi, adiacet, fluuium igneum decurrere solitum testantur incolæ, perniciæ, quacunque fluit, agris inuecta, omnia deuastaturum, nisi malo ciues occurrant, Agathæ Virginis velum hasta suspensum igni ostentantes. ad cuius aspectum, quasi ad erectum pudicitæ trophæum, reuoluto cursu, flammam trepidantes effugere, constantissimè fama fert.

Quintus, & postremus terror, aquarum inundatio. Malè consultum reor ijs, qui magna, & noua conscribunt; cum nouarum magnitudo rerum, animis ad dissentendum pronis, fidem demat historiæ. Profectò posteri, qui hæc legent à peritioribus dirigenda in annales facillè in suspicionem venient,

Orosius lib. 7. cap. 9.

nient, non tam narrationem hanc esse omnia ad veritatis normam metientis historici; quam fabulam multa ad voluptatis licentiam e mentientis poeta. Quis enim credat eodem planè tempore ex eodem Monte ignium, & aquarum scaturigines prodijisse, partamque flammam vnda obstetricæ? Quis sibi persuadeat (quod inter ea, quæ fieri nequeunt, recenseri solet) aduersantia elementa, ignem, & aquam, coijisse inter se se, ac pæne scædus inijisse? Quis non inter fabulas numeret, eundem Vesunium, quæ mare prospicit, torrentem igneum quæ continenti adnectitur, torrentem aqueum demisisse; & quasi diuisis copijs, ex vtroque latere flammis, & vndis, fulmine, & flumine, conflagratione, & inundatione, oras finitimas inuasisse? Hæc tamen verè ita euenisse, nostro detrimento didicimus, non multò grauiore à flammis quam ab aquis accepta clade. Scilicet in hac veluti rebellantis Vesunij defectione omnia cum eo in nostram coniurare perniciem elementa: Terra concussionibus; Aër pluuijs cinereis, ac lapideis: Ignis conflagratione; Aqua eluione: vt hinc præfensionem quandam haberemus extremæ diei, & suprema diuinæ iræ argumenta: dum iam *pugnat Orbis terrarum contra insensatos*. Itaque, dum Vesunius per maritimam oram cinere, flammisque bacchatur, pæne maria debellaturus; ex alio latere, quo Palmæ, Nolæque campos despectat, ingentem aquarum vim magno impetu cœpit effundere. Sæuijt hæc, quæ rabies ignis defecerat: quicquid flammarum voracitati subductum fuerat, demolitura. Namque in agros effusa, omnia longe lateque demersit; vt æquora camporum transijisse viderentur in maria. Primò, vijs occlusis, aquæ ad quindecim palmorum altitudinem assurrexere æmulatione quadam ingentium fluuiorum. quæ, quamuis non multò post detumuerint; non tamen transiri vado poterant admirantibus, vnde tam subito nouus hic fluuius erupisset? Coniurauerat non cum flammis modò, sed cum aquis etiam cinis, qui plurimus torrentis alueo ferebatur. Horrent adhuc circumfuso cinere arborum fibræ non sine suspitione perustarum radicum, spe quoque proximæ colligendæ vindemiæ pæne perdita. Hæc dubia perniciës, & futura prospiciens: illa certior, & cum præfenti

Sap. 5.

senti iactura. Aquæ cum eodem, quo flammæ, impetu quasi
 certatim è Monte decurrerent, atque obstantes arbores, gle-
 bas, trabes, cæmenta, saxa, aluo iam tumidiore conuo-
 luerent; non in mapalia solùm, & tuguriola, sed in domos
 etiam, ac tecta irrupere. & iam, tabulatis effractis, in cel-
 las vinarias intrusæ, dolia vino pretioso abunde plena ruptis
 compagibus, exonerauerunt. Natabant pavimenta vino: &
 inter aquas iam rubescentes, a mnis purpureus excurrerebat,
 labore, lucroque præteritæ vindemiæ vnâ cum vini riuis ef-
 fuso. Neque ea solùm lues ab aquis fuit. nam per agros vil-
 læ, casæque deturbatæ; per pagos non paucæ domus deie-
 ctæ, aliæ obsessæ: itinera obstructa: commerciâ sublata;
 quasi perruptis obicibus, Eridanus, aut Danubius exun-
 dasset. Memorandum illud, & in re tenui non tenue diuinæ
 prouidentia argumentum, quod in agro Nolano contigisse
 narratur. Rapuit cunas & iacensem infantulum vis aqua-
 rum, quem repente è suorum auexit oculis. Credidere illi
 mortuum dolere, fleuere, vix trahentem auras, absorptum
 aquis, atque in terra naufragum querebantur. itur fortè po-
 stea ad syluam, reperta ibi cista cum puero incolumi planè,
 ac sospite: quasi aquæ illi admurmurantes, blanda somni
 conciliatriculæ; & frondium aquis adstreptentium fragor fuif-
 set pro nania. Admirationem peperit, quod rapidissimè ve-
 sta inter aquarum vortices cuna euasisset in cymbulam; &
 fasciolijs vsa pro velis, diuinæ clementiæ afflatu, nauarco
 Angelo, ripam secundo cursu tenuisset. Prasagiere non
 pauci, puerum ad supremos honores conscensurum, tâquam
 nouû Moysen in fiscella scirpea ad ripam fluminis asseruatû,
 aut nouum inter syluas Romulum maiore miraculo, vnda
 nutrice, non lupa. Suspicienda scilicet in eo diuina potissi-
 mum prouidentia, quæ magnam se exhibet vel in paruis.
 Suspicienda pietas in salute pueri, omni humana ope desti-
 tuti; cum per idem tempus & virorum plerique, & multa
 pecudum millia hac eluuiione demersa perierint, in antiquû
 prope chaos recidentibus elementis; & aqua terris vndan-
 te, cum mare flammis ignesceret. Hic quintus terror, &
 postremum spectaculum Vesuuianae tragœdiæ, quæ vna mul-
 tis in locis plures tragœdias excitauit. Acclamations, &
 plausus

Exod. 2.
 Liu. lib. 2.

plausus cessere in querimonias, ac lacrymas. magna rerum ac luctuosa catastrophe scenæ seruijt defuncta excidijs vr-
 bium, & funeribus populorum. Inter tot tamen calamita-
 tes, & clades vrbs Neapolis vicino malo perstricta leuissimè,
 immo omni planè pernicie immunis fuit, nullum publicum
 detrimentum passâ præter ingentem timorem. Id secundum
 Virginem, cuius in primis patrociniû Parthenopes nomen
 ipsum ominatur, Martyri Ianuario suo præcipuo tutelari, ac
 patrono acceptum refert. Senferat olim in Vesuuianis in-
 cendijs Ianuarij præsidium, non quidem, dum ille viueret,
 vt nullius antiquioris testimonio nixus, memoriæ prodidit
 Maiolus, sed centum sexaginta septem annis ab eius obitu
 natalitio: nempe in conflagratione, quæ contigit anno post
 Christum natum quadringentesimo septuagesimo, non pri-
 mo, vt plerique, sed secundo; cuius extinctæ laudem omnes
 Ianuario tribuunt. Fuerat ea facillè omnium maxima: in-
 qua, vt supra cum Marcellino diximus, *tota Europa facies
 minuto puluere coniecta est*. Ideoque, vt habetur in perue-
 custa de S. Ianuario homilia, *toti Europa conflagratio im-
 minere videbatur*. Confugerat per id tempus Neapolitana
 Ciuitas ad Ianuarius; cuius iam tum & patrociniû gloria-
 batur, & sanguine, experta in præsentissimo periculo opem
 præsentiozem. Restinctas enim Ianuarij beneficio flammæ
 & totus pæne terrarum Orbis agnouerat, & Græcia (vt ex
 Marcellino, & Procopio refert Baronius) annua memoria
 testabatur. Itaque cum hæc à maioribus tradita, Neapo-
 litanorum ciuium animos imbuissent; vbi flammula è Mō-
 ris vertice visa splendescere, noui duxit incendij prima ve-
 luti lineamenta: nihil ij habuere antiquius, quàm vt ad im-
 plorandam Ianuarij opem curas omnes, animosque conuer-
 terent, auctore in primis Cardinali Archiepiscopo, qui pe-
 riculo ereptus, vix Neapolim attigit, cum Ianuarij sangui-
 nem eductum ex arcula, eiusdem capiti apposuit: vt visita-
 to miraculo ad eius aspectum liquefceret, quasi ad fontem
 resiliens, vnde scaturijt. Sed cœperat iam nouo prodigio
 antequam cum capite congredederetur, sponte mollescere,
 commiseratione, credo, cladis, quam Vesuuius, inferre
 iam cœperat. Indicta præterea ab Archiepiscopo supplica-
 tio,

Maiolus col-
loq. 16.

Marcellinus
in Chronico.

Baronius in
notis mart.

Marcellinus
in Chron.
Procop. lib. 2.
de bell. Goth.
Baron, loc. cit.

tio, quæ caput, & sanguis Martyris publice deferretur. Af-
fuit ciuium multitudo supra captum centum fere millia ca-
pitum fuisse tradunt. Sequebatur Prorex nobilium corona
stipatus. Quo sensu animorum id factum sit, dum indæ flam-
mæ lucere, hic tenebris cuncta nigrescerent, nubes cælo ci-
nereæ impenderent, terra motibus quateretur, facilius alij
coniectura assequerentur, quàm ego narratione. Ad strepe-
bant terræ fragoribus clamores hominum, veniam à Deo,
opem à Ianuario flagitantium. Manabant è Vesuij super-
cilio flammæ; ex omnium oculis lacrymæ. Nemo eo die, vt
opinor, ita obfirmatus in scelere, pectorisque adeo ferrei
fuit, qui vnâ cùm Ianuarij sanguine non liqueceret. Enim-
uero non tot hominum millia concionatores disertissimi è
peccatorum cæno deducta ad Dei amicitiam traduxere vno
seculo; quot vno die Vesuius. scilicet Mons elinguis lin-
guis igneis loquebatur: neque vnquam sine ingenti fructu
fuere linguæ igneæ. Igitur cùm eo, quo dictum est, sensu
pietatis supplicatio per urbem vaderet: primò ad templum
D. Mariæ à Carmelo, quod peruetusta religione colitur, tum
extra portam, quæ Vesuium prospicit, itum est. Quod cùm
postridie præsentè Cardinali Archiepiscopo, qui primo die
morbo detentus absuerat, repeteretur: ferunt qui aderant,
vt Montis aspectui sacer Ianuarij sanguis oblatum est; nubes
cinereas, quæ à Vesuiano incendio conflata, atque haliti-
bus igneis intermissæ, tunc ad Urbem, quasi meditata per-
niciem, ferebantur; non ausas progredi, visasque refugere,
Erubuere, credo, flammæ victorem suum, eiusque aspectum
sustinere ignis non potuit, à quo se victum, prostratumque
meminerat. Coniectus olim Martyr, dum viueret, in for-
nacem, ille sus euaserat; vt iam tum flammis imperare as-
suesceret: & paruo Nolæ inclusus camino, præluderet ille vi-
ctorijs, quas erat tot postea sæculis de Vesuio reportaturus,
inter Nolanas flammæ integer; vt nos etiam eius beneficio
inter Vesuianas innoxij esse possemus. Quod si, vt Cypria-
nus ait *Gehennæ ignes Martyrum glorioso cruore sopiuntur;*
certè mirum non est, Vesuianum ignem, Tartarei indicè,
Ianuarij sanguine consopiri. Hunc eius diei supplicatio exitum
nacta est; cuius omen iam omnes animis, ac spe præce-
perant.

Cypr. ep. ad
Mart.

perant. Fulserat eo die dubia lux, ut Sol non tam lucere, cælo, quam lugere videretur. tum fædissimæ nubes planè Solem condiderant, omnibus cæca caligine circumfusis. Vix Ianuarij sanguis gestandus per Urbem, ex ara maxima efferri cœptus, cum Sol repente intermicuit, ac fenestram, quæ supra ianuam patet, clarissimè collustravit, omnibus, quasi eo radio spes certa salutis effulserit, auspiciatissimam lucem, & miraculo similem inclamantibus. Illud præterea silentio præterire non possum, quod per omnium ora vulgatum, multis etiam persuasum, testantur non pauci, visum ibidem inter eam lucem Ianuarium insula, baculo, & pontificia veste fulgentem, quasi eo aspectu oppignerata fide, Urbem sub eius tutela, ac patrocinio futuram. Ex illo omnia nobis tuta, omnia fausta euenerunt. Illud omnino liquet, Ianuarium si minus aspectu, qui sub oculos cadat, certè ope affuisse. Inter tot terræmotus nulla ruina. Torrens igneus prope Neapolim vel compressus, vel retortus. Cinis qui leuiter hic initio pluerat, opportuna, atque insperata pluuia, mox abstersus. Nubes cinereas sæpe vidimus recta Neapolim à ventis impelli, mox repelli. quandoque etiam animaduertimus, supra proximos colles Vrbi veluti coronam circumduxisse, quasi tacitè sueclamantes accessu se prohiberi. quotidianum Deiparæ, ac Ianuarij miraculum inclamant omnes, diffitetur nemo. Euolatus pænè mensis erat à die nascentis incendij, cum cinis in immensa congestus volumina vndique Neapolitanum cælum obtexit. Instaurantur metus, consternatio, clamores. Rursus omnia luctus, lamentationes, vota. Diluuium cinereum metuebatur, non pluuia; cum ex insperato detectus aër: restitutum cælum: depulsæ nubes, vix tenui cadentis cineris relicto vestigio, quasi nobiscum ea leui aspergine iocarentur. Ridemus iam quotidianas minas adhuc furentis Vesuij. Nubes prodigiôsæ, quas è Montis culmine semper egestas videmus aliò iter arripere, quocumque ierint portentum, ac metum asportaturas; iam spectaculum multis exhibent non iniucundum Mōstra, quæ hinc in in alias Mundi plagas luctus, ac funera conuehant. nobis pænè ad voluptatem trahuntur. Quamquam, ut paulo ante dicere cœperam, nihil hic interea prætermis-

termiffum, quod vel ad mulcendam diuini Numinis irā, vel ad conciliandum Deiparæ, ac Ianuarij patrociniū conducere potuiffet. Ter Ianuarij fanguis ad Montis aspectum allatus, vt qui flamma terrorem inculferat, fanguine terreretur. Supplicationes per mensem quotidie repetitæ tam multæ diebus fingulis, vt fæpe vna pluribus occurreret, inter viarum anguftias implicatæ ad pietatem. Iam forum plateæ, compita non alijs vocibus, quàm gemitibus, fufpirijs, precibus refonabant: adeò vt Vrbs tota vnus templi faciem redderet. Chori virginum paffis crinibus ad commiferationem; turbæ virorum fiue fe loris acriter diuerberantium, manante iam è laceris humeris faguine Vesuij incendia reftincturo, fiue capite coronam spineam, humero crucem, collo funem geftantium, argumenta concepti doloris; agmina religioforum animo ad pietatem, vultu ad modestiam compofito, Deiparæ, ac Sanctorum fuffragia implorantium, quotidiana per hos dies Vrbs fuere fpectacula. Ambigeres, an facra hebdomada præuolaffet? vt non immeritò cordatus vir dixerit, incendia Vesuijana reponenda effe in optatis. quippe dum exhibet Gehennam Vesuius, cælestem Neapolis exhibet Paradifum. Nihil hic exaggeratè dico, Profectò magnus est officij magifter metus. Illud præterea relatu dignum. Triginta pellices, quæ venali forma pudicitiam quæftui, animum Diti deuouerant: confilio ad meliora conuerfo, per Urbem turmatim prodire, accifis capillis, atque ad Christi è cruce pendentis pedes appenfis, tanquam fciffi cordis indicibus, constantiæ vadibus, pœnitentiæ trophæis. Neque minor in viris ad deteftanda scelera pietas. Quidam antea facinorofus publicè per plateas ante Christi effigiem, elata voce, patrata vulgauit crimina tanto animi fenfu; vt ab omnium oculis prope fletum extorferit, iam concionator è reo. Infinitus planè fim, fi perfequar fingula: neque defunt, qui hæc exactius, & minutius confcripfere. Vt multa paucis, nemo in communi calamitate fibi deeffe vifus est, nemo fuis. Inter omnes tamen eminere vifi, & excellere Eminentiffimus Cardinalis, & Excellentiffimus Prorex; quorum vterque optimi Principis egregiè munus impleuit. Cardinalis Archiepifcopus tum in Ecclefia matre, tum in ceteris factā

Eucharistiam exponi iussit, inter clades & præsidium, & solatium. Ipse precibus, concionibus, supplicationibus assidue interfuit. Parochus præterea paganos, qui propius periculo aberant, ut pro suo quisque munere suis non deessent hortatus; summo in id studio inuigilauit. Non paucos etiam è religiosis familijs ad oppida, quæ vel ruerant, vel arserant, siue ad tumulandos mortuos, siue ad subleuandos superstites destinauit. Inter quos (absit iustæ commemorationi iactantia) Patrum nostræ Societatis charitas, atque ardor eluxit. qui, cum adhuc serueret incendium, Herculanium usque delati, inter æstuantem flammam, & saxa volantia, cadauera ex alto cinere defossa, atque in humeros imposita, noui Tobia, ne Vesuuiano cineri humanus commisceretur, tumulto honestiori mandarunt. Vesuuij funalibus parentalia celebrata. Hæc profecta ex Archiepiscopi Cardinalis industria. Par apud ciues Proregi commendatio, qui aspectu, imperio, opibus, ope non defuit. nam & supplicationibus per plures dies quotidie affuit pedes, detecto inter imbres capite, vir alioqui dubia valetudinis, & ea, quæ secuta est, nocte edicto cauit, ne quis ad pellices auderet accedere. qui accederet, quæ accedentem exciperet, capite plectendi. Exemplum sanè, quod omnis admiretur posteritas: qui clamum imperij tenent, etiam imitentur. Eiusmodi edictum eadem noctis hora per duodecim Urbis regiones, præmissis tubarum sonitu, promulgatum, maximo ciues terrore compleuit. Quasi ijs tubis inter nocturnas tenebras, ac cinerum pluuiam resonantibus, supremæ buccinæ sonitus, supremus Mundi cinis, suprema nox adumbraretur. Vias præterea, quæ altissimo sepultæ cinere, itinera planè intercluserant, missis eò pluribus hominum millibus, aperiendas Prorex curauit: ijsque oppidis, quæ nondum funditus flamma vastauerat, opportunè subuenit. Nocturnas etiam per Urbem excubias, suis distributas locis, aptè disposuit, ne nouæ turbæ excitarentur. Quippe occupati maiore formidine animi non reguntur legibus, aut imperio: & cum semel apud vulgus turbatum, trepidatio in tumultum euadit. Sed inter hæc omnia principem commendationis obtinet locum cum Archiepiscopi, ac Proregis, tum priuatorum ciuium in exte-

ros homines pietas, qui flammam inter elapsi, destitutis laribus, Neapolim pæne omnes confugerant, initio exclusi, postmodum admissi. Hi vastatione oppidorum, & Vesuviana illa veluti proscriptione, bonis omnibus spoliati, egeni, prostrati, quidam etiã femiusti, ac veluti precarium trahentes spiritum, non homines, sed larum, atque umbrarum hominum vagabantur. Alius ereptum parentem, alius coniugem, alius liberos lamentabatur: omnes patriam, qua nihil est plerisque mortaliu carius. ex his non paucipaulò ante locupletes, domibus, prædijsque deperditis, decem, viginti, quadraginta etiam millium aureorum vno die effuso pretio, aut fame emori, aut, quod ijs morte grauius videbatur, stipem emendicare cogebantur. Mulierum præterea pudicitia in magnum discrimen adducebatur; quarum multarum parentum, & coniugum interitu orbæ, ac viduarum per urbem errabant, stipata gregibus puellarum: in quibus maius periculum creabatur à forma, quam impendisset à flamma. Ergo, cum non defllet pietati materies, ciuium pietas materiæ non defuit. Reserata marsupia, detectæ arcæ, aurum veluti è carcere eductum: quæ præcipua Solis progenies longo tempore lucem non viderat. Neque solum ijs, qui petebant, pecunia, & omnis generis commeatus solito largius erogata; sed multi etiam conuenarum à primarijs viris, deni, quindenii, viceni à singulis excepti perbenigne hospitio, quos Mons arcebat inhospitalis. Multarum præterea domus conductæ, eoque loci mulieres adductæ, earum potissimum, quarum pudor periclitabatur; excitaturarum hic maius incendium, quam quod in Vesuuiio fugientes reliquerant. In has impensas non solum è publico Urbis ærario, sed ingens etiam pecuniæ vis effusa ex ijs, quos iure Montes vocant, quia ad pietatis munia destinantur, quæ locum obtinent Cælo proximum. Largior in hoc fuit is, quem Montem Misericordiæ appellant, contrahendi etiam æs alienum vsque ad decem millia aureorum potestate petita: vt Montem Monti, & Veseui sanitix non nisi Misericordiæ Montem opponeremus. Septem fere hominum millia, quæ flammam euaserant fame lentius conficienda; Montis Misericordiæ impensis, atque opera enutrita partim in oppidis, partim Neapoli extra pomerium, ad

ad eundem Martyrii Ianuario sacram : vt vel hinc appareat , eos à Vesuuiano æstu subductos , sub Ianuarij tutela , atque vmbra conquiescere . Certatum in his pietate inter eos , qui præerant imperio . Atque in hæc opera tum Archiepiscopus , tum Prorex non auctoritate solum , atque industria , sed magnis etiam largitionibus conspirauere . Præluxere Duces exemplo , quo in ceteris pæne sancita lex est . Equidem crediderim his maximè placatum diuinum Numen , à nostris cladibus temperasse . Dixit sanæ impiè Seneca , *Non ira Numinis terram concuti suas ista habere causas : neque imperio fauere* . Nobis quibus hæc sunt Christiano radio metienda , longè aliter sentiendum . Deus est , vt Regius Vates ait , *qui tangit montes , & fumigant* . Deus est Moysè teste , *qui montium fundamenta comburit* . Non potuit is incendij huius auctorem quasi digito clarius indicare . Vesuuium tantum non nominat . *A Dei facie* , vt præsensit Daniel . *fluuius igneus , rapidusque egrediebatur* . Deus est , vt Tertullianus ait , *verus Prometheus , qui signa maiestatis suæ iudicantis e didit per imbres , per ignes* . Flamma ipsis ab aquis fota , vt in euentu cosimili Petrus Damiani dixit , *perspicuè fuit diuini furoris indicium : cum quidquid mergebatur , extinguere non posset , & aqua quodammodo humida non esset , vt ardentia posset extinguere* . Ambigas , an extra communem naturæ aleam constitutus ignis ille sit , cuius impetum non circumseptæ parietibus domus , non vlli obices remorabantur ; solutis illico cunctis in cinerem , veluti in sarmenta , aut stipulas incidisset . Cinis ipse , qui per mensem fere integrum momentis singulis in immensas nubes dissipatus , ac postmodum deoneratis nubibus , onerata tellure , tecto mari , iam mille Vesuuios exhaustisset : olet profectò aliquid natura maius . Gehennæ adumbratam quandam imaginem Deus nobis in Vesuuiio refert : vt vel hoc metu à culpis inhibiti intelligamus , quam acriter ignis ille torqueat , cuius vel ipse cinis exurit . Pausilyppi , Mergellinæ , & Lucullanæ plagæ delicias , hinc Puteoli cingunt , inde Vesuuius , gemini Naturæ exstuantis camini , adiecta voluptati supplicia . Quippe *de Aetna , Vulcono , ac Vesæuo* , vt Abulensis ait , *à quibusdam indubitato astruitur , quòd Inferni quadam ora sicut* . Neque hoc

Seneca in lib. de terram.

Psal. 103. Deut. 32.

Daniel. 7. Tertul. Apol. contra Gen.

Petrus Dam. serm. de Sancto Bussin.

Abulensis p. ad lib. 5. c. 99 & sequent.

hoc tantum tulit superstitiosa vulgi, & plerumque fallax credulitas, sed sapientium quoque sententia momentis librata rationum! Profert idem Abulensis Mayronum, clarissimum Scoti asseclam docentem, post extremum Mundi diem hæc montium æstuantium spiracula esse occludenda, & tunc demum Inferorum fores obfignandas, quæ nunc mortaliam terriculo patent. Non dissentit ab hoc sapientissimus vir Surius, qui, *quidquid*, inquit, *dicant philosophi, quædam sunt Tartari ostia, aut loca puniendis animabus destinata. Ut in Islandia mons est Hecla dictus qui ignem euomit. Visuntur illic mortuorum spiritus, qui in nota specie efferuntur familiaribus colloquijs hominum. Addit infra. voluisse Deum, in terris extare huiusmodi loca, ut certius nossent mortales, quæ maneant impios post hanc vitam: & sic discant timere Deum; ut possint æternos ignes euadere. Testatus est idem (ut è Metaphraste Maiolus refert) Pion presbyter paulò ante martyrium, cum christianam religionem sanguine testaretur. Consonant his ea, quæ Gregorius tradit de Theodorico Rege Arriano, Ioanne Papa & Simmaco iudicibus, in ignem Liparitanum demerso. Habemus denique de hoc ipso Vesuuiio apud Petrum Damiani testimonium luculentissimum. Libet verba transcribere, quia ad rem, qua de agimus, maximè faciunt. *Desiderius*, inquit, *religiosus, Casinensis monasterij Abbas* (hic fuit postea, pace eruditissimorum virorum, non Urbanus II. sed Victor III.) *mibi aliquando narrauit, quod ipsa ratio persuadet, ut scribam. Seruus Dei Neapolitana regionis in prærupta rupe iuxta viam publicam habitabat solitarius. qui nimirum dum nocturno tempore psalleret, & fenestram cellulae horarum explorator aperiret; ecce vidit multos nigros homines tanquam Athiopes, iter carpere, & longo tractu sarcinarios comminare. cumque eos inquireret, qui essent, cuius rei gratia hæc iumentorum pabula deuectarent? Maligni, inquiunt, spiritus sumus. hæc paramus non pabula pecoribus alendis, sed fomenta potius ignium hominibus comburendis. Ita planè secundum similitudinem illam Apostoli, supra fundamentum hoc alij ædificant scænum, & stipulam; quale cuiuscunque opus sit, ignis probabit. per scænum, &**

Mayronus
apud eundem.

Sur. in comm.
ann. 1537.

Maiolus col-
loq. 16.

Greg. Dial.
lib. 4. c. 30.

Petrus Dam.
epist. ad Do-
minicum Lo-
saticum.

Epist. 1. ad
Cor. cap. 3.

stipulam peccata significans, quæ Gehenna accensa, incendio perpetuo peccatores incendunt. Pergunt illi: Fræstolamur enim in proximo Principem Capuæ Pandulphum, qui iam decumbit, & Ioannem, Magistrum militum Neapolitana civitatis, qui adhuc vivit incolumis. Illico vir Dei præfatum Ioannem impiger adiit: quæ viderat, quæque audierat, fideliter cuncta narrauit. Per idem tempus Otho Imperator II. aduersus Saracenos præliaturus, in Calabria festinabat. His igitur auditis, Ioannes ait. Modò necesse est, nos Imperatori occurrere, & cum eo simul de huius terra statu prouida consideratione tractare. Porro post Imperatoris abscessum spondeo, quia & seculum deseram, & monasticum habitum sumam. Vt autem probaret, utrum verum esset, quod ille narrabat, nuntium protinus ad moenia Capuana direxit, qui veniens, Pandulphum iam mortuum reperit. Ipse quoque Magister militum Ioannes, antequam istas partes Imperator attingeret, vix diebus quindecim superuixit. Quo mortuo, Mons Vesuuius, vnde videlicet Gehenna frequenter eructat, in flammam erupit: ut liquidò probaretur, quia scenum, quod à Dæmonibus portabatur, nihil aliud fuit, nisi ignis trucis incendij, qui prauis, & reprobis hominibus debebatur. Nam, quancumque in illis partibus reprobis diues moritur; ignis erumpere de prædicto monte videtur, & tanquam sulphureæ resina congeries ex ipso Vesuuius protinus fluit, ut torrentem faciat, atque decurrente impetu in mare descendat. Vbi videlicet corporaliter videri potest, quod in Apocalypsi Ioannis de reprobis dicitur, quia pars illorum erit in stagno ardenti igne, & sulphure, quod est mors secunda. Enimuero & Salernitanus Princeps, huius videlicet Guaimarij æquæ Principis, qui ante non plures annos pro multis violentijs, atque tyrannicis oppressiõibus, suorum gladijs peremptus est, auus, cum procul aspexisset quadam die de prædicto monte Vesuuius piceas, atque sulphureas repente flammam erumpere, protinus ait. Procul dubio sceleratus aliquis diues in proximo moriturus est, atque in Infernum descensurus. Sed ò cæca mens reprobi hominis, immo super nos terribile iudicium Conditoris? Superueniente siquidem proxima nocte, dum

secu-

Apoc. 20.

securus cum meretrice concumberet, expiravit, quem illa
 (ut postmodum referebat) quid contigisset, ignorans, diu-
 tius pertulit: & vix tandem à se non homine, sed cadauer
 exanime prostituta deiecit. Quibus cognitum est, non re-
 probos tantum diuites, sed carnis putredine inquinatos, ac
 denique peccantes omnes quouis genere mortalium peccato-
 rum, ac sine pœnitentia morientes, Gehennæ subituros fore
 supplicium. Quidam præterea in Neapolitanis partibus præ-
 sbyter, volens certius quàm licebat, addiscere, illuc ubi ge-
 bennale barathrum feruentius eructabat, præsumptoria de-
 creuit audacia propinquare. Missarum igitur solemnia ce-
 lebrauit; sicque insulatus, velut armatus, iter arripuit, sed
 dum ultra, quàm solebant homines, temerarius scrutator
 accessit; redire non valens, postmodum non apparuit. Alius
 verò presbyter matrem suam Beneuenti reliquerat agrotan-
 tem. cumque per Neapolitanos fines domino suo comitatam
 præberet, exundantibus flammis intendens, clamorem lu-
 gentis audiuit, quem suæ matris esse procul à ubio cognouit.
 Notauit horam: & tunc euidentissimè comperit, matrem
 fuisse defunctam. Hæc Petrus Damiani, è quibus facilè co-
 nijcias, maiores nostros constantissimè in ea fuisse sententia,
 ignem Vesuuium, tanquam Gehennam umbratilem, à
 Deo nobis identidem ostentari ad terrorem. Quod verò ad-
 dit de Æthiopum prænunciatione scœnum gestantium, simi-
 le quid nunc quoque contigisse narratur, nec tantæ cladi sua
 defuisse præsagia. Multa circunferuntur in vulgus, quæ ha-
 ctenus mihi sunt dubiæ fidei. inter ingentem calamitatem
 animis ad deteriora credenda, linguis ad narranda pronissi-
 mis, in Vrbe præsertim rerum nouarum studiosa, serendis,
 augendisque rumoribus nata. fama est, Æthiopem ea ipsa
 nocte, quæ fudit incendium, cuidam visum manu scœnum
 gestantem, & indicato Monte, dixisse magnam inde im-
 minere cladem. rhedam præterea inter montis auia conspe-
 ctam, auditumque insufurrari ab ijs, qui vehebantur, expe-
 ctari serendæ flammæ Plutonis imperium. armatos demum
 è Vesuuijo prodire visos, ac faces incendio subdere. Illud
 horribilius, si auctor pro comperto haberetur. Dicitur in
 cœnobio supra tumulum sito prope Herculanium monachus

Camal-

libris

Camaldulensis, per noctem referata fenestra, qua prospectus ad Vesuuium patet, armatos equites in Monte vidisse, quasi ad bellum instructos, sonitu etiam raucius insonantis buccinae exaudito. Nec reticendum censeo, quod certò didici, repertam in agro Nolano sub eo, qui pluerat, cinere sepultam tubam an fortuito, an prodigio? Neque hæc tantum ex vrbe Nola narrantur monstra. Effigiem humanam maiorem, & giganteas umbras vidisse se mulierculæ affirmant, testes impares tantæ rei. Gigantes etiam inter flammâs olim visos, Dio refert. Magnus profectò spectrorum artifex metus. Fortasse conflagrationem præsensere mulieres, ne Vesuuiano incendio suæ deessent Cassandrae. Nuntij insuper accepti, in via regia extare ferarum vestigia insolentis figuræ recta Nolam versus, hinc inde quasi mathematico radio designata, interiectis indicijs, tractibusque catenarum. In celeberrimo templo S. Mariæ, cui ab Arcu cognomen, visam Deiparæ faciem animari, moueri, inditia doloris efferre: tum etiam illacrymare quidam citra dubitationem affirmant. Rumor incertus, & anceps de his sententia pro cuiusque studijs & ingenio, distantibus multis apud ethnicos quoque horum non absimilia vel dolo ficta, vel metu credita. Illud hic singulare: sed recensendum inter fabulosa, nisi foret ab ijs, qui auctoritate fidem extorquent, accuratè indagatum, & pro explorato habitum. Rusticus, cui Io. Camillus nomen, ad villam ierat in Vesuuiositam ipso diei paschatis peruigilio. Ibi repente alto sopore deprimitur incarnatus. Non multò post, somno sponte discusso, expergiscitur. neque ultra loci facies, vbi dormire iam cœperat, oculis redditur. nouum cælum, nouum solum, noua regio. non ultra Mons visitur arboribus confitus; sed murus longissimo spatio exporrectus, viam obsederat. Inerat muro porta igens. Obstupuit ille nouo aspectu: & vbi nam locorum esset, exploraturus, portam versus iter atripuit. excubantem ibi ianitorem offendit fratrem è familia S. Francisci, ætate, vti præferebat aspectus, adolescentem. Antonium Parauinum fuisse, multorum fert coniectura. Ab hoc ille primò in speciem repulsus, tum introductus in atrium, indeque procul abductus, eo duce ad locum frequentibus ædifi-

Dio in Tito,

ædificijs confitum peruenit. An id re contigerit; an (quod
 solemne prophetis fuit) per simulacrarum obiecta menti;
 sapientibus diudicandum relinquo. Ædificia ibidem horri-
 disima ignem vndequaque vomebant, non tam saxis ex-
 tructa, quam flammis. Inferorum eas esse sedes & ille facile
 coniecit ex sese, & à ductore didicit. Multos ibi se agnoui-
 se narrabat infelicium domorum incolas infeliciores. Xeno-
 dochij præterea speciem oblatam, & turbam flammis inter,
 & angues decumbentium: quosdam etiam, addito supplicijs
 ludibrio, à nigris vmbriis ad bufonem vorandum adactos, ve-
 lut in pœnam indignè susceptæ Eucharistiæ, & hausti ad mor-
 tem vitæ pabuli. Inde traductum se ad Purgatorij, vt appel-
 lant, loca. Demum postero die redditum sibi, ac Vesuuio:
 imperatumque, vt nunciaret, magnam ex eo Monte im-
 pendere accolis cladem: proinde in preces, ac vota incum-
 bendum. Die sacro Paschatis sub meridiem oppido restitu-
 tus: visus ab oppidanis cinere inspersus, fumosa, ac nigran-
 te facie, tanquam ex incendio euasisset. Interrogatus à mul-
 tis, qui quasi ad ostentum confluerant, Ecquid illi accidis-
 set? Narrauit omnia candidè homo antiquæ simplicitatis:
 & futuram Vesuij conflagrationem prope duobus ante an-
 nis pronunciauit. Ne morer pluribus, Amens habitus est;
 vt leuissimè, ebrius. Centies auditus: centies irrisus, nunc
 euentu probante oraculum, irrisio in admirationem ver-
 sa. Simile quid ante euerfionem Hierosolymæ urbis con-
 tigisse, narrat Iosephus, hominem è sæce plebs, ac terræ fi-
 lium quotidie clamasse, *Vae tibi Hierusalem*, primùm in sibilo,
 ac risu. tum virga, ac verberibus exceptum. Hæc, horum-
 que consimilia in tectis, in triuijs, in angulis, passim cun-
 cti narrant: multi credunt: quidam irrident: pueriles nugas,
 aniles fabulas, somniantium deliramenta, virgula censoria,
 ac se uero supercilio difficiles Aristarchi conclamant. Equi-
 dem neque hæc temere probanda pronuncio, neque incon-
 sultò irridenda. Par in utroque stultitia. Nempe afflictæ Repub.
 & semel in deterius inclinata fortuna, falsa, vera, dubia,
 comperta, inania, solida nuntiantur: & sæpe tenuissimæ
 auditiones vnus ore subnatæ quam citissimè adolefcunt, Sed
 si veritas multis, vti assolet, intermissa mendacijs excerna-
 tur;

*Iosephus de
 bello Iud. lib.
 7. cap. 12.*

etur; consentaneè credi potest, tam ingentem calamitatem
suis non caruisse prælagijs: vt intelligeremus hæc non sine
diuino numine, nutuque contingere, igne vlt ore scelerum
ac diuinæ iustitiæ vindice: primam huic incendio facem no-
stra iniiecisse flagitia: his flammam sollibus euentilatam.
Quamquam non inficior, suas hæc etiam naturales causas
agnoscere, quibus vtitur naturæ conditor, *disponens omnia
suauiter*. Has quoque causas vt breuiter attingam, adno-
teor, quod quò præstari clarius possit, non accidet, nisi fal-
lor, ingratum; si Montis huius aspectum, situm, figuram,
historiam, breui narratione perstricta, quoad eius fieri po-
terit, oculis, animisque subiecero.

Est Vesuius, qui & Veseuus Latinis dicitur, Poëtis etiam
Veuuius, Campaniæ Mons, septem fere millibus passuum
dissitus ab vrbe Neapoli. cui Sol tum æstate, tum hyeme
quæ è dorso, quæ è capite Montis enascitur, in aduersum
Pausilypic collem occubiturus: vt mirum non sit, ex eo Mon-
te per internalla seculorum ignem effundi, & quo quotidie
cernimus fundi Solem igneæ naturæ, vt quidam autumant,
& (si Anaxagoræ credimus) glebam igneam Geminum
(quod proprium habet, ac singulare) celo caput attollit:
vt velut in duplici, vel duplicem in vno Montem agnos-
cas. Dissidium hoc ortum habuisse fertur ab incendio, quo
antea inter se compacta sub vno vertice latera dissiluerunt per
interiectam voraginem diametro vltra mille passus hiantem.
Montem congeminasse, & non solum bicipitem, sed etiam
dicam esse bicorporem. Voraginis huius meminere Proco-
pius, Zonaras, & Dio; cui Vesuius amphiteatri formam
habere visus est, Vrbi regiæ, in quam procumbit, ludos, &
spectacula daturus, sed ludos funebres, & spectacula tragica,
Mihi verò pyramidis formam refert. nam margo per latissi-
mam planitiem circumfunditur viginti trium millium pas-
suum ambitu. Quòque Mons altius assurgit, eò latera ar-
ctius coeunt; donec sensim in pyramidem cuspidentur. Ge-
mina in vtroque fastigio cuspis, gemina pyramis, siue gemi-
num nomentum in eo Monte ad vbertatem, & voluptatem
luxuriantis ac veluti triumphantis Naturæ, siue omen in-
cendij, geminus erectus condendo tanto cineri tumulus.

Gemi-

*Procop. lib. 2.
de bell. Goth.
Zonaras, &
Dio in Tito.*

Gemina etiam bijugo Monti vtrinque suffusa planities: quarum altera mari, altera montibus cingitur. Tyrrhenum Vesuuium mare substernitur, quod ex aperto conductum, sinu illo beatissimo clauditur, quem Sirenum sedem, & craterem argenteum lacte plenum admirata dixit antiquitas. Prima cernitur in ipso crateris aditu ad plagam aquilonarem Neapolis, Vrbs regnorum prope æmulatrix, numero ciuium inter Italas facile maxima, opportunitate mercium nobile, Europæ totius emporium, amœnitate situs Bizantio non ab-
 similis. quippe mare procurrens & maris alluētes vndas complectitur: bis lunata in semicirculum, omen deficientis fortunæ: latere in campos excurrit: fronte iugis attollitur, corona collium cincta, & (si fas est dicere) Tyrrheni maris Regina. Vesuuium à læua prospicit imminentem tantæ Vrbi, spectaturum, & spectandum. Inde inter beneficia cetera dulces manant aquæ, quæ partim obstrictæ in riuos, atque in Regios aquæductus infusæ, ad vrbanos puteos, fontesque magna copia deriuantur, potu perbenignæ, ac salubres: partim labuntur in fluuium; qui ad Vesuuij pedes latissimos campos tortuosis flexibus ambiens, mira fertilitate perfundit, atque hinc, inde arboribus inumbratus, leni, & vix sub aures cadente murmure, lapsuque placidissimo aquas in vicinum mare demittit. annis quidem perexiguus, & impar tanto Monti progenies, sed Poetarum carminibus, & Sebethi nomine celebris, fama maior, quàm alueo Non procul hinc ad Vesuuij radices frequentibus pagis, castellisque conspersas celeberrima oppida, Herculaneum, & Pompeij, pæne dixeram, sedent, deceptus recenti memoria pristinae felicitatis. Dicendum potius, iam sederunt, desederunt, nunc vana nomina, & nihil præter cinerem, ac ruinas, documenta posteris, Vrbes quoque esse mortales. Inde qualittus flectitur ad meridiem, visunter antiquæ Stabiæ, seu potius vmbrae antiquarum. Secundum has, æstiuæ deliciae, Surrentum: cui breui spatium iungitur Massa Lubrensis, pernetusta Mineruæ sedes, à qua Promontorium appellationem accepit. Hinc angustissimo, ac procelloso freto diremptæ Capreae, Insula Tiberij domicilio, qui Urbem Seiano dilacerandam dederat, non tam nobilis, quàm infamis, nempe
 flagi-

flagitiorum latebra. Hæc in Austrum obuerfa, in altissimam se rupem attollens, certare videtur culmine cum Vesuuiio, quem recta prospectat è mari: sed aspectu ipso humilior deprehenditur, & infra Vesuuiianum iugum. Hic situs Montis ex ea fronte, qua mare despicit, & cadentem Solem ex altera vero qua Solem nascentem excipit, in amplissimam Palmæ planitiem desinit, atque arua latissima. Iacent sub eo Vesuuij vertice, quasi sub vmbra, ac tutela Montis, innumerabilia per campos oppida. Inter quæ vrbs Nola conspicitur, tum Felicis, ac Paulini memoria, tum Annibalis clade, quem prima docuit posse vinci, & Marcelli victoria, celebris. Hæc Vesuuius Appenninis montibus iungitur, qui dorso Italiæ totius impositi ad Alpes vsque tenduntur. Abijs tamen inter se tractim connexis superba quadam ostentatione diuulsus, & in semet fidens, longè altius tollitur, quasi ceteris imperaturus. Per tria passuum fere millia euaditur ad cacumen. Ad medium vsque Montem iter clementissimum, cliuo sensim fallente, & leniter accliuo, reliquum vero præruptum, & asperum; vt ad apicem non tam ambulando, quam reptando enitare. In vertice non parua planities: quamuis Mons ex imo cernentibus appareat fastigiatus in cuspidem, vnde longè, lateque despectus pater ad campos, & maria. Tota inde Campania prospici potest vnico proiectu oculorum, quasi sedens sub vnus Montis imperio quod in tyrannidem, ac vastitatem euasit. Certè nihil Vesuuiio, vt ira, æstusque detumuit, aut iucundius, aut vtilius. Totus ex orientali latere, qua continenti iungitur, cultura patiens. Summa sui parte nemora procera, & antiqua sustinet, Montis vertici capillamentum: quo, dum per hyemem albet niuibus, quasi canitiem ostentat. Inde cæduæ trahuntur syluæ siue ignis pabulum, siue nauium materies, destinatæ aut flammis, aut aquis. Montem reliquum ex vmbilico ad ima vites vestiunt: quæ non, vt plerisque in locis, repentes humi, sed altis adnixæ populis, ramis vtrinque multiplici flexu implicatis, mutuo complexu in arbuſta confurgunt: vt mirum non sit, dici à Floro *inter Campania montes amictos vitibus pulcherrimum omnium Vesuuium*, Pulchritudini respondet vbertas. Integrum quandoque ex vna vite

Florus lib. 1.
cap. 16.

vite dolium repleti affirmant. Vina habentur in pretio tum sapore, tum robore, vinetis latè apricantibus, & Sole percocis, arenoso etiam solo humoris luxuriam depascente. Incendium, nisi aqua domentur, venis excitant, in quo agnoscas Vesuuium. Prima nobilitas albis, quæ Græca vocitant peregrina etiam ad vites traducta litteratura. Sanè ijs Græca fides. Quippe largius epota, dum palato, ac stomacho blandiuntur, capiti moliantur insidias, mentemque dimouent Baccho perfusam. Laudantur etiam rubra, succo apud omnes nationes inclyto. lacrymas appellant, funestum omen Montis in vtraque fortuna lacrymabilis. Solum, quamuis vina fundat abunde; olerum semina non respuit. & nunquam feriata tellus, eodem tempore & vitibus, & seminibus pabula; succumque sufficit, quodque captum superat, nullo flumine, nullo ne riuulo quidem, aut fonticulo irrigata. Par in occidentali Vesuuij fronte fertilitas, sed non vbiq; constans, nam quàm Neapoli iungitur, omnia non ad fecunditatem solum, sed etiam ad voluptatem composita. Montis ferè semper herbescens viriditas, qualem nulla ars pennicillo imitari, sola natura nutu possit effingere. Cæli sèper verna temperies, quæ omnes anni partes pari amœnitate percurrit, Quod causæ est, cur non solum villæ, ac prædia, sed oppida quoque, pagique plurimi quâ lateri, quâ margini Montis insistant. Visuntur hic horti lectissimi, arte, manuque confiti. inter quos longæ ambulationes concameratæ in fornices, buxo myrtoque contextæ in multiformes aspectus ductili. Syluæ aureis pomis refertæ, Vere per hyemem in frondibus prope smaragdinis perennante. Fontes inter gemmea prata pellucidi, aquas per tubos exilientes marmoreo labro exudante. His Vesuuius blanditijs cineri præludit, ac flammæ. Quanquam ex eo latere, quo demittitur in oppida, Pompeios, & Stabias, ipse sibi constat, ac se verè prodit Vesuuium. Horret ibi saxis exesis; tetris, perustis, quæ vetus ad huc incendium spirare, & nouum minari videantur. Inter hos tamen præruptos scopulos verius, quâ rupes, virgulta quædam sponte nascuntur; quæ ignis pabula maximè ad coquendos panes accommodata, non mediocre lucrum apportant: vt vel ipsa Vesuuij saxa, dum
 flagrant,

flagrant, nobis aurum excudant. Demum ne ipsa quidem vorago fructu vacat, & lucro. Inter ipsos hiatus perforati montis, & terræ dehiscens abscessus, quâ gemino interiecta vertici vallis decubat, pascua lata reperies, æstate alendo pecori aptissima. Nam, quæ imminent annosæ quercus, æstum ingentibus ramis propellunt, mitius inter umbras cadente Sole. Patuere celo Montis viscera; vt se totum nobis euisceraret ad fruges, aurum certè nullo fossore daturus, si condidisset. Quanquam quæ fodinæ tantum auri contegunt, quantum Vesuuius exhibet? Decies fere centum millibus aureorum æstimatur id, quod singulis annis ex hoc Monte deuehitur. Tantum in vno iugo ad humanam vitam præsidij parens Natura constituit. Sed profectò nihil ex omni parte beatum. Rara omnino apud mortales, aut nulla est sincera felicitas. Ingentibus bonis ingentia mala eadem Natura permiscuit, non (vt quidam rentur) ex parente nouerca, & odio planè nouercali, sed sapientissimo consilio cauens, ne animum inescaret nimia dulcedo fortunæ. Ex eodem Vesuuius vina, & flammæ; segetes, & cineres; annona, & vastitas; pabula, & clades; vita, & nex. Ambigas, an plus inde detrimenti vno die, quàm vno seculo emolumentum proueniat. Non semel arsit incredibili Campaniæ totius pernicie, cuius toties funus elatum; quoties funereis facibus præluxit Vesuuius. Huius à Christo nato conflagrationes duodecim ante postremam hanc, quam oculis hausimus, hæcenus ex historijs comperi.

Sueto. & Dio
in Tito.

Ann. iun. lib. 6.
in epistol. ad
Tacitum.

Oros. lib. 7. c.
9. Niceph.
lib. 3. c. 12.

Cedrenus in
epitome.

Zonaras lib.
2. annali.

Sabellicus
enn. 1. lib. 6.

Io. Boccac. in
tract. de mon.

Prima conflagratio contigit Anno octogesimo primo, Kal. Nouemb. hora septima, cuius meminit Suetonius, Dio, Plinius iunior, Orosius, Nicephorus, ac plerique alij. In hac conflagratione, vt ait Dio, *cinis duas verbes, Herculanium & Pompeios, populo sedente in teatro, penitus obruit.* Corruerant etiam hæc paulò ante sub Nerone, brèui postea interuallo instauratæ, illata quidem ab eodem Vesuuius clade, non publicitus per exilientes flammæ, sed latenter per interclusos spiritus, ac terræ concussionem. Id causæ est, cur hanc inter Vesuuij conflagrationes non numerem. In quo à veritate deflexit Io. Boccacius in tractatu de Montibus, vbi Vesuuijanum sub Nerone refert incendium; cùm sub eodem,

nulla

nulla incendiij mentione facta, terramotum referat Seneca, for-
 tuisse ad Neronianas cædes contremiscente tellure, sup-
 pressa intra Montem flamma, neque audente Vesuuiio cer-
 tare de sæuitia cum Nerone. Lapsi etiam videntur Eusebius
 in Chronico, & Platina in Benedicto II. quorum alter hoc
 incendium ad Neruæ: alter ad Traiani tempora referunt;
 cum ceteri omnes recenseant idem sub Tito. Neque di-
 screpat Nicephorus testatus *Vesuuuium euomuisse incendia*
sub Vespasiano. nam hic vnâ cum Tito imperauit, iunctis
 Imperij fascibus. De hoc eodem incendio loquitur Tacit-
 us, qui, cum descripsisset Parthenopæi crateris fatigatas
 Tiberij luxu delitias; *antequam*, inquit, *Vesuuuius mons*
ardescens loci faciem verteret. Extat ad eundem Tacitum
 de conflagratione hac Plinij iunioris epistola, in qua auun-
 culi sui obitum ab obliuione vindicatum, posterorum me-
 moriæ consecrauit. Præerat ille classi maritimæ Miseni.
 cumque Vesuuium incendium propius inspecturus, qua-
 dremi Stabias accessisset; inter igneos afflatus intercepto
 spiritu interiit, scribendi, quàm viuendi peritior. Præbuit
 viro de Natura an optimè, an pessimè merito cum nece ro-
 gum Vesuuius, qui Bassum etiam poëtam nescio quem, vt
 Abulensis testatur, vorauerat, Ætnæ in hoc quoque æmu-
 lator, cuius hiatus Empedoclem condidit.

Secunda conflagratio contigit Anno ducentesimo quar-
 to sub Seuero. Huius meminit è Dione Xiphilinus in Se-
 ueri Anno decimo, qui in hunc Christi annum incidit.
 Huc spectare incendium, de quo quasi de seculi sui lue, Gale-
 nus loquitur, facilis est coniectura; cum Seueri temporibus
 vixerit.

Tertia contigit Anno quadringentesimo septuagesimo
 secundo. Hanc tertio loco colloco. etenim, qua Maiolus
 refert à Ianuario compressam adhuc superflite, vt spuriam,
 ac nullius antiquioris testimonio sultam reijcio. Hanc ve-
 rò non, vt in notis Martyrologij, Anno quadringentesimo
 septuagesimo primo, sed septuagesimo secundo, supputan-
 dam esse ex eisdem notis colligitur. vbi auctor testimonio ni-
 titur Marcellini in Chronico; ; qui hoc incendium non re-
 fert sub Indictione nona, Leone, & Probiano Coss. vt per-

D peram

Senec. in lib.
de terram.

Euseb. in Chr.
Platina in
Bened. II.

Niceph. lib. 2.
cap. 12.

Corn. Tacit.
Annal. lib. 4.

Plin. iunior.
epist. cit.

Abulens. præ-
rad. 5. c. 101.
Horatius in

Poetica,
Xiphilinus in
Seuero. Galen.
lib. 5. meth.
c. 12.

Montanus in
vita Galen.

Maiolus col-
loq. 16.

Baron. in no-
tis Mart. ad
19. Sept. Mar-
cell. in chron.

*Sigonius de
Imp. Occid.
lib. 14.
Procop. lib. 2.
de bell. Goth.
Baro. in notis,
Mart. lo. cit.*

peram in iisdem notis, sed anno insequenti Indictione decima, Marciano, & Festo Coss. ad quem Annum id etiam reuocant. Sigonius, & Procopius. Hoc incendium toti Europæ formidandum, Bizantinis cineribus nobile, clarius redditum, cum Ianuarij patrocinio extinctum. Cessit exinde Vesuius velut in aram Martyris, & ereptus flammarum periculo terrarum. Orbis Ianuarium assertorem agnouit.

*Procop. lib. 2.
de bell. Goth.*

Quarta conflagratio contigit Anno quadringentesimo septuagesimo tertio. Meminit huius Procopius, testatus pluvios cineres in phœnicia Tripolim decidisse.

Procop. ibid.

Quinta contigit Anno quadringentesimo septuagesimo quarto. Indicat hanc verius, quam narrat idem Procopius; qui, cum incendium retulisset Anni quadringentesimi septuagesimi secundi; addit ab eodem *Vesuiuo illapsum cinerem Anno insequenti, & altero*. Tria hæc per tres annos successere sibi continenti serie incendia; ne nos vno incendio defuncti, periculo etiam, metuque defunctos arbitraremur. enimvero crescit quiete plurium seculorum, collecta ex longo rabies, quæ in plures annos effunditur: neque semper tanta vorago clade vnica fatiatur.

*Sigo. de Imper.
occid. lib. 16.
Cassiodor. lib.
variar. ep. 50.*

*Baro. To. 10.
Gual. in chr.
seculo 4.*

Sexta contigit Anno quingentesimo duodecimo. Refertur à Sigonio, & (vt idem animaduertit) de hac scripsit Cassiodorus celebrem illam epistolam, in qua grandiore stylo rei magnitudinem assequitur. Porro arguuntur erroris ij, qui eandem epistolam trahunt ad conflagrationem Anni quadringentesimi septuagesimi secundi: cum Theodoricus, cuius nomine data est, regni gubernacula sit aggressus Anno quadringentesimo nonagesimo tertio.

*Sigon. de Regno
Ital. lib. 3. Sa-
bell. Enn. 8.
lib. 6.
Platina in Be-
ned. II.
Theatr. vita:
hum. lib. 1.
solum. 23.
Procop. lib. 2.
de bell. Goth.*

Septima contigit Anno sexcentesimo octogesimo quinto. Huius meminere Sigonius, Sabellicus, Platina. Contigit autem sub Constantino, non primo, vt quidam falsò, sed quarto, vt auctor est Sigonius. Hanc recenseo septimam. Nam, quam alij contigisse narrant Anno quingentesimo trigesimo septimo, seu potius octauo, Anno post captam à Belisario Neapolim (si Procopio credimus, ex quo id alij se fatentur hausisse) non conflagratio fuit Vesuij, sed mugitus, quo audito, quasi classicum. præcinnisset, solitum à Monte bellum,

bellum, hoc est, incendium timebatur, timore, vt euentus docuit, irrito.

*Sigon. lib. 7.
de Reg. Ital.
Baro. To. 10.*

Octaua conflagratio contigit Anno nongentesimo octogesimo secundo, vt Sigonius, vel tertio, vt Baronius. Quippe Mons flagrauit sub aduentum Othonis II. in Italiam, quæ huic anno adscribit Sigonius, proximè insequenti Baronius. Hoc incendium, vt supra è Petro Damiani narrauimus, maiorum Dæmonum facibus excitatum, Ioanni Neapolitanæ urbis Duci, & Pandulfo Capuæ Principi funestissimæ fuit mortis auspiciu, igne Vesuuiano euadunte in portentum, ac prope in cometen, claro plerumque sanguine expiatum. Conflagrationem hanc octauo loco recenseo. neque enim eam admiserim, quam alij obtrudunt in Annum octingentesimum septuagesimum nonum: cùm hanc sponte confingi appareat ex ipsomet teste, quem producant, nempe Eremperto; apud quem ne tenuis quidem huius incendij fumus. narrat enim tantummodo Saracenos ad Vesuuij radices castra posuisse, indeque excursions fecisse, quod non est è Mōte Rammam exarsisse, sed bellum.

*Petr. Dam.
in epist. ad
Dominicum
Loricatum.*

*Erempert. in
chro. Longob.*

Nona contigit Anno nonagesimo nonagesimo tertio. Meminit Baronius ex Glabro Rodulpho monacho Cluniacensi, scriptore illorum temporum. Ad hanc reuocanda sunt ea, quæ ex Petro Damiani diximus de Guaimario Salernitano Principe, qui, dum proxima post incendium nocte cum pellice, periculi securus, metuque solutus concuberet; infelix subito extinctus est, Vesuuiano igne, Tartarei veluti prodromo. Enimuero, cùm nepos eiusdem nominis ex Cassinensis Chronico, diem extremum obierit Anno millesimo quinquagesimo primo; constatque auum decessisse in incendium referri commodè potest. si quidem inter obitum aui, & nepotis interualla temporum sibi congruunt.

*Baron. Tom.
10.
Glaber Rodulph.
apud eundem.
Petr. Dam.
epist. cit.
Cass. Chro.*

Decima conflagratio contigit Anno millesimo trigesimo sexto. Huius meminit Anonymus Cassinensis in Chronico. Neque audiendi sunt ij, qui Capaccij auctoritatem secuti, aliam ante hanc conflagrationem agnoscunt Anno millesimo vigesimo quarto. nam idem dubitare se fatetur, an contigerit sub Benedicto VIII. an sub IX. sub quo eam ponit Anonymus. cui, tanquam antiquiori, fidem conciliat

*Anonym. Cass.
in Chron.
Capaccius in
histor. Neap.
lib. 2. c. 8.*

liat ipsamet superioris xui veneranda canities .

*Falco Beneu.
& Anonym.
Cassinensis in
Chron.*

*Leo Off. lib. 2.
cap. 84.*

*Petr. Dam in
epist. ad Domi-
nicum Lorica-
tum.*

*Sigonius lib. 7.
de Regno Ita-
lia.*

*Baron. Tom.
10.*

Idem. To. 11.

Vndecima contigit Anno millesimo centesimo trigesimo nono. Ita Falco Beneuentanus, & idem Anonymus Cassinensi in Chronico. qui refert, *per quadraginta dies Vesuuii incendia eructasse*: ne scilicet diluuium aquarum mora temporis cederet, quod diebus totidem perdurauit, hausitque Orbem terrarum. Hanc Anonymus collocat sub Anno trigesimo octauo. Sed videtur loqui pugnantia: cum dicat, hoc anno incendij Romæ concilium celebratum de damnatione partis Anacleti, & obijisse Rainulphum, Apuliæ Ducem. quæ quidem duo euenisse constat anno proximè sequenti: sub cuius fastis refert incendium Falco Beneuentanus in Chronico, scriptor eorundem temporum. Ante conflagrationem hanc consultò aliam omitto, quæ refertur à Leone Ostiensi sub anno millesimo nonagesimo quarto, fatalis, vt Leo narrat, Pandulpho Capuæ Principi. Hæc autem contigit teste Petro Damiani, cuius pæne eadem verba transcribit Leo, sub aduentum in Italiam Othonis II. qui incidit in Annum siue nongentesimum octogesimum secundum, vt probatur Sigonio, siue tertium, vt Baronio. Neque me fugit, eundem Baronium semet erroris accusare, quòd Pandulphi huius mortem, anticipata plus æquo narratione, retulerit Anno nongentesimo octogesimo tertio, traducendam ad Annum millesimum quadragesimum nonum, quo constat Pandulphum Capuæ Principem è viuis ereptum. Sed profectò, nisi insimulare velimus errati Petrum Damiani, & Desiderium tunc Cassinensem Abbatem, postmodum Victorem III. cum duo Othones Secundi Imperatores geminari nequeant; duo Pandulphi, Capuæ Princeps admittendi sunt. Alter, qui vna cum Ioanne Neapolitanæ vrbs Duce, imperante Othone Secundo, è vita excesserit inter excurrentes è Vesuuiio flammæ, sempiternæ vtrique flammæ prænuntias, quemadmodum paulo ante, iisdem auctoribus, narratum est. Alter, ad quem multò post vita functum Leo Ostiensis, similitudine nominis deceptus, ea detorqueat, quæ priori Pandulpho à Petro Damiani, & Desiderio Abbate sub Vesuuiorum incendio tribuuntur. Nimirum ipsamet antiquitas tenebras offundit historijs, cum multa per annorum lapsus intercidiât; & qua-

& quadam veluti fumosæ vetustatis caligine intra temporum inuolucra condantur.

Duodecima conflagratio contigit Anno millesimo quingentesimo. Huius meminit Ambrosius Nolanus, ex quo Capaccius. Hanc quidam propterea rejiciunt, quod nulla à maioribus nostris ad nos, traducendo memoria, tam recentis incendij scintilla deuenit. Addunt deceptum Ambrosium à cinere, qui sub idem tempus Puteolis depluit. Equidem non facile adducor, ut credam hominem, instituto Philosophum, patria Nolanum, surgentem in prospectu Nolæ Vesuuium non discreuisse ab vrbe Puteolis. Hæ conflagrationes à Christo nato præluxere postremæ huic Anni millesimi trigesimi primi: cuius narrandæ prouinciam suscepimus. Plures non adnumeratæ, quia veras à fictitijs excreuimus. Nullam ante Christum Vesuij conflagrationem agnoscit Maiolus: sed primam omnium recenset sub Tito. quod tum è Strabone colligit dicente, nunquam antea incendium Vesuuium auditum; tum à Plinio, qui scriptor naturalis historiæ neque Vesuuium inter Montes incendio celebres collocat, neque eiusdem insanas eruptiones prænouerat, quando in eas imprudens incidit, ignorationem restatus interitu. Verùm in re apertissima hæ coniecturæ planè nihil efficiunt. Quippe Plinio Vesuuius excidit, quem non erat calamo nobilitaturus, sed funere. In flammam verò Vesuuiam incidit videndi audior, quàm viuendi; Dei numen, ac nutum, quem è medio planè sustulerat, flammis ulsciscente Natura. Quod verò ad Strabonem spectat, ex eodem oppositum colligo: cum ibidem animaduertat è combustis lapidibus iam tunc Monti adiacentibus præterita incendia conijci. Et verò Berofus (si tamen Berofus, & non alius quispiam supposititio nomine) incendium Vesuuium omnium ætatum memoriæ antiquissimum refert his verbis. *Italia tribus in locis arsit multis diebus apud Istros Cymeos & Vesuuios vocataque sunt à Ianigenis loca illa Palensana, id est, regio conflagrata.* Collocat autem hoc incendium sub Anno trigesimo secundo Aralij Assyriorum Regis VII. qui vixit anno Mundi bis millesimo, centesimo nonagesimo septimo diluuij quingentesimo quadragesimo primo:

Maiolus col;
loq. 16.
Strabo lib. 6.
Georg.

Plin. lib. 1. c. 7

Berofus an-
ticus, lib. 5.

vt non multò post diluuium aquarum has ignis excursio-
nes, veluti prænuntias haberemus ignei diluuij, clau-
dentis vitæ humanæ fabulam, conflagratione Orbis ter-
rarum. Huiusmodi incendium eodem fere tempore eue-
nisse traditur, quo aduentus Phaëthontis in Italiam. Qua-
mobrem ansam existimatur dedisse fabulæ, quòd Phaëthon
solaris currus auriga nouus, deuios equos tractandi ne-
scius terras perusserit. quibus adumbrabatur Vesuuiianum
incendium, Solis, vt putabant, solito ardentioribus radijs
excitatum. Hæc ex Ioanne Annio Berofi interprete. Ne-
que Berofus, aut quisquis auctor ille sit apud Posseuinum, &
plerosque suspectæ fidei, incorruptis testibus destituitur. nam
Lucretius irâ cecinit.

*Io. Annii
in locum cit.
Berofi.*

*Posseuius in
Bibl. lib. 1. c.
16.
Lucr. lib. 5.*

*Qualis apud Cumas locus est, montemq; Vesuum .
Oppleri calidis vbi fumant fontibus auctus .*

*Lambinus in
Lucret.
Florus lib. 3.
de bel. Spar-
taco c. 26.*

Quamuis hunc locum aliter legant alij, reponentes perpe-
ram contra metri leges, Misenum, pro Vesuo. Florus etiam
refert, prope Nolam obsessos à Clodio Glabro in bello serui-
lis seruos, per cauas Vesuij fauces viteis funibus occultè
lapsos, repente in hostes irrupijisse impruidos, nec opi-
nantes. Causus ergo iam tunc per patentis fauces ad imam
voraginem aditum præbebat Vesuius, non dubium anti-
quioris conflagrationis indicium. Strabo præterea fertilita-
tem camporum, qui sub Vesuio iacent, cineri adscribit sæ-
pius in ea loca delapso, His accedit Vitruuius testatus, in-
cendia Vesuij antiquitus abundasse. Adstipulatur iisdem
Diodorus Siculus. Qui quidem omnes florere sub Augusti
imperio. Addit Diodorus, campos Phlegæos dictos à celle,
qui olim plurimum ignis Aetnæ instar euomens, nunc Ve-
suius vocatur. vnde liquidò colligas, Montem hunc anti-
quissimè Phlegram dictum, campos Vesuuianos, Phlegæos,
assentientibus Strabone, & Plinio, à quibus id haussit Sa-
bellicus. Hi (vt idem animaduertit) campi sunt illi Phle-
græi, quos mendacijs Græcia insperfit suis, cum cecinit, bel-
lacum in ijs à Gigantibus contra Deos, debellatis primùm
ab Hercule, qui ibidem Herculænum condidit, tum fulmine,
& igni hac illac desiectis, fulmina, & ignes etiam num re-
gerentibus aduersus Cælum. Itaque ex antiquissimis conflagra-
tio-

*Vitruuius lib.
2. c. 6.
Diodorus Si-
culus lib. 4.
Bibl.*

*Strabo lib. 5.
Plin. lib. 3. c. 5.*

35
grationibus Mons hic sedes Gigantei belli confectus, & Phlegra dictus, postmodum Vesuij nomen accepit, quæ vox, hausta fortasse significatione ab antiquioribus Græcæ linguæ fontibus, idem significat (vti testatur Galenus) *ac ignem emittens*: vt insitum Monti huic incendium ipsamet sonet, ac spiret nomenclatura. ac tum demum ignem emittere desinat; cùm desierit esse Veseuus. Meminere etiam Vesuuianæ flammæ inter Patres, Boëthius, ac Tertullianus: ille his versibus,

Aut ruptis quoties vagus caminis

Torques fumiuomos Veseuus ignes.

Tertullianus verò in Apologetico contra Gentes, vbi Christianam religionem ab ea calumnia vindicans, quòd calamitates Romano imperio importasset, *nec Tuscia*, inquit, *atque Campania de Christianis querebatur, cùm Volturnus de Cælo, & Pompeios de suo Monte perfudit ignis*. Hæc ille è quibus non obscure assequi coniectura licet, Vesuuianum incēdium ante Christum; quo etiam conflagrarint Pompeij, cui oppido familiare malum conflagratio. Quippe si id, quod Tertullianus recenset incendium, contigisset post Christū, corroboraret eo argumento ethnicorum calumniam, non eneruaret. Denique controuersiam dirimit Dio, qui narras incendium à Vesuuiio excitatum sub Tito, apertè testatur, *hæc in eo fere quotannis fieri solere*. Hinc arguas multò sapius, quam adnotauimus; arsisse Vesuuium. Sed minora quidem incendia, quibus ob assiduitatem animus occaluerat, ab historicis neglecta: clariora verò luci, ac memoriæ mandata, & veluti fauillæ transmissæ ad posteros. Inter ea omnia postremum hoc, quod adhuc viuit incendium, non postremum obtinet locum. Conuenere in id vnum, quæ apud veteres annales in ceteris distributa reperio, pluuia cinerum, iactatio lapidum, torrentes ignei. Illa singularia, & quæ priorem memoriam superant, Vesuij bombus auditus non in Apulia solum, ac Samnio, sed etiam vltra Adriaticū in Dalmatia: lapis pluuius non modò, vt sub Tito, in agro Vesuuiano, sed procul quoque in Melphitano, vbi ferro insuper pluit, & chalybe: cinis vltra primam aëris regionem euectus, & ad decem fere millia passuum supra Montis apicē

Galen. lib. 7.
meth. c. 12.

Boeth. lib. de
consolat. me-
tro 4.

Tertul. apol.
contra gen.
cap. 40.
Idem in lib.
de pallib. c. 2.

Dio in Tito.

elatus, mathematico Quadrante altitudinis exploratore.
 Fons prope Pompeios in cœnobio monachorum S. Petri Celestini simul aqua manans, & igni, parua quædam Montis per id tempus flamma, & vnda debaccantis, effigies: aquarum vnâ cum ignibus erupto, quæ sola vastitatem importasset: ignis indeptus maria, & in vndas, quasi in alienam conditionem, intrusus, per decem dies, & eò amplius exardescente fluctu; hæc profectò antiquitati noua, futura fortasse posteritati vnica. Illa etiam admirabilia, atque antea vix audita. Quercus duæ è Monte diuulsæ, & halitu igneo in viam publicam exturbatæ inter Herculanium, & Pompeios, radices ibidem subito iecerunt ex sese, flamma ipsa veluti conserere condiscente. Arboralia eradicata, versas calo radicum fibras ostentat, ramis terræ suffixis, inter clades Naturæ lusus. Prædium integrum prope Herculanium cum arboribus, pecudibus, casa; è sedibus diuulsam suis, atque in altum elatum, mox eodem spiritum ductum longius: vt, mutatis vicibus, cum ignis tellure deflueret, tellus per aerem volitaret. Non defuit aliquid inter tot lacrymas risu dignû. Cella vinaria, dimota ex agro Nolano, procul inde ad Palmæ planitiem integra vnâ cum dolijs traducta, quæ sita, reperia. agnitum solum, parietes; fores, dolia. Solum integrum. parietes erecti, fores ob signatæ, dolia intacta, sedem non fortunam mutauerant. Quod subdo, minus ad speciem, sed non extra ostentum. Vidi ego Herculani, quæ inter bituminatas flammæ obduruerant, mella planè saxeæ, nouo prodigio priscis aduersante, neque vt olim, *mel de petra*, sed è melle petram reddente. Allatum est etiam humanum caput, quod speciem lapidis induerant, tanquam è lapidicina recens excisi, caput hominis dicebatur. lapidem ego esse, iureiurando affirmassem; nisi minuta etiam lineamenta vertices, & quæ nulla confingi arte poterant, ossiculorum, vertebræ fidem miraculo ita fecissent, vt circumferri in humatum religioni duxerim. Ouidianas metamorphoses, & Niobem quasi Gorgoneo Medusæ aspectu obuersam in lapidem, fabulis decantatas, inter historica prodigia comperi, non iam Silari flumine, vt auctor est Plinius, iniecta omnia reddente lapidea, sed igneo, & bituminato torrente, Iam vero,

Den ter. 32.

*Plin. lib. 2.
s. 103.*

verò, quod ad perniciem attinet, vicimus profectò maiorum memoriam clade nostra. Oppida Pompeios, & Herculanium nouimus, Vesuo conflagrante, Tito imperante, euerfa. Nihil tum de pagis alijs traditum. Contumulatè nunc cum Pompeijs, & Herculano multi pagi, atque oppida condecorauere cladem. Plures, quàm triginta, numerantur. S. Georgij, S. Sebastiani, Boschi, Massæ, Nouellæ pagi funditus periere. Nihil pœne in his flammam euasit, non domus, non casa, non arbor, non stipēs, non res, non reclusa. Octauianum, oppidum Octauiani Medicei ditioni subiectum, Octauiani Augusti hospitio nobile, Retina, Porticus, Trochia, Pollena, Summa, à quo oppido Mons apud Italos appellationem accepit, magna ex parte vel diruta, vel sepulta. S. Anastasius, Barra, Leuco petra, non fuere sine querela. Nolæ amplissima Virginum cœnobia collapsa: plurima etiam spoliata imbricibus tecta non tegunt. In pagis Mariliano, Brusciano, Cisterna, Siciniano, Pomiliano, Castronouo magna ex aquis, & cinere clades accepta. Mitto Montemfortem, Abellinum, Tripaldam, Forinum, Solophram, aliaque oppida non pauca, quæ, quamuis procul à Vesuio distent, præsentissima tamen damna senserunt. Quinque ferè millia hominum hoc incendio extincta creduntur. Tanta internicione iustæ diuini Numinis iræ parentatum est. Iactura bonorum, quam auget præcipuè agrorum vastitas, & armentorem clades, tanti à peritioribus æstimatur; vt magnitudo ipsa minuat fidem. Supputatur summa bis centies centum millium aureorum. Ita in eo lapidum iactu dilapidata bona Campaniæ pœne totius: & tot seculorum opes in vnus diei rogum congestæ. Equidem, quid de tam ingenti iactura omnino, & adamussim sentiendum sit, non decerno. Expendat quisque pretium ad suæ lancem prudentiæ. Illud generatim affirmo, quod à cordatis sæpius audio, in ceteris famam dicendo inualefcere; in Vesuuiano incendio minorem esse famam, quàm flammam. Neque id mirum. Nempe Vesuuius (vt ille, qui olim Dianæ fanum incendit) famam sibi caprauit à flamma: quæ tamen ne ipsi quidem pepercit. Integrum perstare ex vtroque latere Montem, dum flammis cetera diruit, mirantur Cassiodorus, & Dio.

*Cassiodor. lib.
var. ep. 50.
Dio in Tito.*

Dio . nunc non prius in ruinas aliorum incubuit, quàm sibi pararet suam . Erat Vesuius, vt modò diximus, biceps, geminis, ac præaltis rupibus in cælum erectus . atque in eo vertice, quò mari subiecto imminebat, vorago quædam spectabatur perexigua, quæ nihil de acuminato, ac veluti rurbinato fastigio detrahebat. Hæc si Octauiani oppidi incolis, qui eo venarum itabant, habenda est fides, paucis ante conflagrationem diebus obstructa est, lateribus inter se coeuntibus. Omnia quippe venatores in summo Monte plana, & æquata se reperisse testantur. Quæ subita obstructio, profectò admirabilis, oriri aliunde non potuit, quàm à subterraneis spiritibus, qui substrarum voragini solum ad Montis vsque cacumen extulerint, hiatumque præcluserint. Hinc factum arbitror, vt flamma, cum sæuire coepit in cendium, non è fastigio, sed (vt plerique constanter affirmant, qui rem attentius, ac propius inspexere) è latere Montis erumperet, nouis hiatibus patefactis. quibus postmodum materia decidua facillè oppletis, flammæ, ac spiritus, dum in sublime tolluntur, ac priori reiecta voragine, pristinum exitum retentant, ipsum Montis apicem exturbarunt, quasi obtruncato Vesuij capite in ipsa molitione criminis. Concessum sanè communis ruinæ solatium, supplicium eius, qui intulit: & si sub tantam cladem iocari licet amarius, Mons tanquam publicus incendiarius multatus est. Iamque ex occidentali latere sine vlllo culmine apparet, magna etiam sui parte deiectus. Ducentis ferè quinquaginta passibus geometricis, si cum altero Montis vertice conferatur, decubuisse Mathematici deprehenderunt. Desæuierat olim flamma in montis viscera, innoxijs ijs quæ preminebant: nunc apex & collum euanuerunt, tunc euiscerato, nunc decurtato Vesuio. quantumq; accreuit hiatui, tantum de monte decreuit, plane in voraginem decessuro, si vltèrius flamma grassetur. Non desuere quidam paucis ante diebus ausi procumbere ad os voraginis, qui affirmant eam solo terminatam, (quàm oculo iudice conijci poterat) mille fere passus desidente infra crepidinè: fumum nouem ibi è caueis in sublime submitti magno montis murmure, illique simillimo, quo intra caminos crepitare solet ignis dum estuat fumeos per foramina turbines, multi colores as-
surge-

furgere, quæ nigricantes, quæ candicantes, quæ subvirides, quæ subrufos pro materiæ discrimine, vnde ducuntur: primum ferri diductos; tum sensim coire, donec circa Montis cacumen coalescant in nubem: à qua nos adhuc cineream procellam, atque imbres igneos formidamus. Hic status Montis, dum hæc scribo.

Causa, & origo conflagrationum, vt extrema narratione ad hanc tandem accedam, à quibusdam refertur ad congressiones, aspectusque syderum: nimirum cum exorbitans octauus circulus in Martis afflatum igneum incidit. Ego imbecillis esse duco ingenij, ad latentes, & generales causas confugere in ijs, quæ apertas, & propiores agnoscunt. Sinamus, quæso, sydera scintillare innoxia: & incendiarum terris deprehensuri, Cælum tanto crimine liberemus. Astrologis astra incusantibus à quibus ipsorum mendacia verius accusentur. Alij, vindicato ab ea calumnia Cælo, causam subterraneis ignibus tribuunt, Vesuij viscera exedentibus quæ exesa, & exusta cogatur egerere. In hanc, quia plana videtur, captuque perfacilis, multi pedibus iuere sententiam: à qua ego magna ex parte dissentio. Non inficior, multa loca subterraneis ignibus ardere. sed aio ea, quæ sic ardent, loca die, noctuque vicissim fumum, ac flammam exhalare. Ita montes Olympus, & Theon in Æthiopia; Chimæra, & Hephæstij montes in Lycia; Cophantus in Bactris, Cestia apud Medos, Argeus in Cilicia; Hecla, & Helga in Islandia. Vulcanus in insulis Aeolijs, Aetna in Sicilia, & ne longè diuager, Puteoli ipsi prope Vesuium. In his fere fumus apparet interdum, & saltem noctu flamma collucet. Quod animaduertens Aristoteles, *Flagrant, in Medijs, & Psittacina gentis, ac Persidis confinio ignes; quos quidem interdum, nocturno percipere licet. qui vero in Pamphylia cremant, noctu duntaxat percipi possunt.* Vehementissima vis est ignis, dum caminis occluditur; & mox, factò sibi spiramento, foras erumpit. Porro Vesuium videmus per integra secula conquietescere, nullo vnquam flammarum, nullo fumi vestigio. Quis credat, ignem perpetuo sub eo ardere consopitum, ac nullo se prodentem indicio, excitandum post secula? Clauditur iuxta Vesuium vis ingens bituminis,

nitri,

10. Annus in
Berof. antiq.
lib. 6.

Plinius lib. 3.
c. 106. Arist.
de admiran.
audit. 33. &
123. Maiolus
coll. 16. Co-
nimb. in Me-
teor. tract. 12.
c. 3.

Arist. de ad-
mir. 33.

60
 nitri, sulphuris. si æterna ibidem flamma clauderetur: cur
 per tam longas moras à paratissima sibi materia tempera-
 ret? Nunquam sanè otatur ignis: admotam escam corri-
 pit incredibili voracitate, rerum heluo: neque profectò,
 quasi secularibus pactis inducijs, tamdiu abstinuisset à clade,
 si tamdiu sub Monte vixisset. Quod verò scribit Amprosius
 Nolanus, consuesse aliquos Augusto mense se in vaporaria
 conferre ad Vesuuium; id referendum non est ad flammam,
 quæ indidem perpetuò fumum exhalent; sed ad vapores spi-
 ritibus calidis immistos, sulphureo infusos halitu: qui capiti-
 tum exiccando, tum etiam roborando hauriuntur salubriter.
 Equidem non negauerim, perennes aliquando ignes arsisse,
 sub Vesuuiio: sed per idem tempus fumo, flammaque se pro-
 didisse arbitror, eodem plane modo, quo Ætna, monteque
 ceteri, qui ignes nutriunt. Luculentissimum huic sententiæ
 testimonium ferunt Dio, Solinus, Procopius, Florus, Cas-
 siodorus. Dio in Tito de Vesuuiio loquens, *Fumum*, inquit,
inter diu, noctu flammam reddit; ita ut in eo suffimenta cuius-
ius generis fieri semper videantur. Solinus, quod, inquit,
in Campania Vesuuius, in Sicilia Ætna; hoc in Lycia mons
Chimæra est, nocturnis astibus fumum exhalans. Proco-
 copius inter cetera, quæ de Vesuuiio refert, *ignem*, inquit, *ex*
ima parte existere quiuis poterit conspiciari, qui in eius vor-
raginis supernum os ausit procumbere. inde & flamma in se-
met confota altius excitatur: nulli tamen eius regionis homi-
nis negotium exhibet. Florus Vesuuium esse affirmat *Ætne*
ignis imitatore. Denique Cassiodorus in epistola, quam
 prælibauimus, Vesuuium appellat *perpetuum fornacem, are-*
nas emittentem puniceas. Cùm igitur multis ab hinc seculis
 neque ignis, vt antea, conspiciendum se præbeat per os vo-
 raginis; neque inde vicissim per diem fumus, per noctem flā-
 ma reciprocent: iure conijci potest, Vesuuij subterraneos
 ignes per plures, & ingentes excursiones auolasse. atque,
 adeo, cùm nullum, nisi per interualla seculorum, fumi extet
 indicium; nullum ibidem perpetuo ignem occludi, sed præ-
 uio materiæ apparatus per interualla progigni. Huius origi-
 ginem inde petendam duco, vnde origo petitur ignis, qui è
 nube profilit, quando in tonitrum, ac fulmen eliditur. Nu-
 bes

Ambros. No-
 lanus de situ
 Nola lib. 1. c. 1.

Dio in Tito,

Solin. c. 40.
 Procop. lib. 2.
 de de bell. Go-
 th.

Florus lib. 1.
 cap. 16. Cassio.
 var. Epist. 50.

bes quippe crebrius, quàm Montes, suis quoque exardescunt incendijs; quæ hoc ferè modo excitantur. Tolluntur spiritus calidi vi Solis è terra, aquosis immisti vaporibus, atque vnâ quodammodo peregrinantur. dumque in aëris regione media, vbi grando, niuesque gignuntur, incremento frigoris constipati vapores humidi concresecunt in nubem: spiritus, quasi hoste obsidente, per antiperistasin inter sese coeunt, & collecta vi acrius incalescunt. Vt incaluere, laxantur: nam calor partes laxat, quas frigus addensat. laxati spatiosiore sedem exposcunt. nubes, ne perrumpant, obstitit. illi ad latera nubis elisi, atque ipsamet conflictatione, ac motu succensi, nube tandem disrupta, eduntur in tonitrus, micant in fulgetra, erumpunt in fulmina, terrores mortalium, excidia turrium, clades montium, Eidem planè causæ Vesuuiana, quæ identidem existunt incendia, adscribenda censeo. Par conflagrationis vtriusque conditio, & eius, quæ intra nubium, & eius, quæ intra terræ viscera, gignitur. In hac quoque Mons intonuit: micuere fulgetra: exertati lapides ignei, vera fulmina. In eruptione fulminum concussio aëris; in eruptione Vesuuiana terræ motus contingere. ex eadem autem causa proficisci docet in meteorologicis Aristoteles *in terra terræ motum, in nubibus tonitrum.* Arist. lib. 2. meteor. sum. 4. cap. 1.

Delitet intra Vesuuij recessus, perennis non quidem ignium, sed calidarum exhalationum copia. pars è vicino mari suffunditur: nam ijs mare abundat, vnde falsedo. pars è cauernis Puteolanis transmittitur, breuissimo interuallo disiunctis; quæ perpetuis ignibus æstuant. pars intra Montis gremium virtute Solis efficitur: qui, quemadmodum aurum, argentum, ac metalla cetera, ita etiam in terræ sinu spiritus procreat, siue solari calore per meatus traducto, siue latentis, & occulta vi. Quapropter Aristoteles, à Sole, inquit, *in terra multus quidem extra, multus quoque intra fit spiritus.* Cō- Arist. lib. 2. meteor. sum. 4. ma 3. c. 2.

probat hoc idem olei scatebra, quod circa Porticus per latentis caueas è radice Montis emanat, morbis frigidis leuandis aptissimum, calidarum exhalationum index, quæ Montis gremio confouentur. Itaque, cum spiritus Vesuuij penetralibus occlusi, atque expiratione intercepta veluti strangulati, sese foras efferre contendunt: ita cientur; vñ

multo

Arist. ibidem

multo acrius recalescant: ita recalescunt, vt exardescant: ita exardescunt, vt tandem disrupto Monte in flammam erumpant. Hanc incendiorum causam in libris Meteororum insinuat Aristoteles, qui, *terra, inquit, rupta, exiit spiritus multus, & fauillam, ac cinerem eleuauit, & Liparaorum ciuitatem existentem non longè, omnem incenerauit: & ad quasdam in Italia ciuitatum venit. etenim facti ignis in terra hanc putandum est esse causam.* Sed quoniam hæc spirituum copia multis est insita montibus, à quibus nullum creatur incendium, potior aliqua indaganda est ratio, cur conditi intra Vesuuium spiritus conflagrent, idque non semper, non saepe, sed per longhissima interualla. Tria sunt, quæ rara, sed magna Vesuuio incendia pariunt, cauernarum vastitas, soli tenacitas, bituminis & sulphoris copia. Cauernosum esse Vesuuium oculi comprobant de fixi ad hiatus, quos aperit. Olim perduelles à Clodio obsessos, per Vesuuij cauernas elapsos, paulò ante narrauimus è Lutio Floro. Ingentes intra Vesuuium caui à subterraneis ignibus ortum duxere, saxa excauante flamma: quæ tandem elepsa est, exeso Monte, ac prope exossi relicto. Inde cauernarum inanitas, in quibus, cum liberè spiritus dispatiari possint, non adeo pertinaciter eruptionem meditantur, ac fugam: donec per seculorum spatia numerosiores, ne cauernarum quidem vastitate contenti, ad superni aeris immensitatem adspirent. Hinc perduelliones, tumultus, eruptiones post secula. His ita se spiritibus longo æuo cauernosus Mons ingurgitat; vt identidem cogatur euomere. Non latuit ratio: hæc Aristotelem, solertissimum causarum latentium indagatorum, qui de terræ montibus agens, *Quicumque, inquit, laxa habent, quæ subius loca, multum suscipientes spiritum, concutiuntur magis.* Eadè autè materia, quæ dum terræ motus ciet, parturit; dum perstat, parit incendia. Huc accedit soli tenacitas. Siquidem siccum est Vesuuianum solum, pertinax, pumicosum, argillosum, arenosum. Testantur id arena, quibus adeo largè pluit in agro Bariensi, ac Melphitano; vt littora crederes exarenata. Testantur Vesuuiana uina uiuida, neruosa, generosa, quæ diluta non eneruantur; per mare deuecta, vires etiam ab aquis accipiunt. Testatur

denique

denique solum ipsum bibulum, aquas pluuias quam citissime exorbens, nullo recentium imbrum seruato vestigio. Cum igitur orta, è siccitate durities expirationi obsistat: fit, vt perdifficilem spiritus reperiant exitum: &, cum reperiunt, ipsamet duritie soli obluantis vehementius excandescant. Hinc per interualla rara conflagrationes maximæ. Deniq; in idem conspirat oleaginea, & bituminata materia: quam Vesuius tanta copia exegit, vt bituminis torrentes decurrerint. Bitumen facile flammam & concipit, & nutrit. quippe Naphtha, genus bituminis, teste Plinio, non secus ac magnes ferrum, procul ad se ignem pertrahit. Ita Iasonis pellicem à Medea æmula crematam, fabulis tradidere Græci, igne in coronam naphtha illitam insiliente. Bituminis cognatam igni naturam ostendit lacus Asphaltites. Hic, vt animaduertit Iosephus, situs in regione Sodomorum, quæ incendio periit, bituminis magnam vim emittit aquæ supernatantem. In Apollonia quoque bitumen fossile nasci, nec longè ab ea regione ignem omnibus anni temporibus flagrare, auctur est Aristoteles. Demum à bitumine Babylonico igne constantissime detineri, neque aqua extingui, sed vel cæno, vel alumine, refert è Leandro Maiolus. Quodlibet verò bitumen, si semel inarserit, flagrare inter aquas, testantur Conimbricenses; qui de hoc eodem ignis genere interpretantur id, quod Tacitus refert, sub Nerone igni terra edito villas, arua, vicos, passim correptos: neque extingui potuisse; non, si imbres caderent; non, si fluuialibus aquis, aut quouis alio humore niterentur: donec inopia remedij, agrestes quidam eminus saxa iecere. Hoc idem de Vesuuiano bitumine semel accenso experientia docuit, noua vndarum cum flammis commercia pacifcente Natura. Materies hæc bituminata superioris ætatis conflagrationibus egesta, denuo per terrarum moras enata, nouo semper semina incendio sufficit. Bitumini sulphureæ quoque interfuerunt venæ: vt apparet e lapidibus, quos Mons effudit, plerumque sulphureolentibus. Ex his causam odoratur incendij: cui incipiendo sulphur aptissimum, nutriendo bitumen. Hanc earum conflagrationum originem, quas in Vulcano, & Ætna perpetuo, in Vesuuiio subinde experimur, agnouit Abulensis, dum

Plinius lib. 3.
c. 105. Plin.
ibid.

Iosephus de bello Iudaico.
lib. 5. c. 9.

Arist. de adm. audit. 123.
Maiolus collo. 18. Conimbr. in meteor. tract. 13. c. 1.
Tacit. lib. 13. annal.

maius. sicut.

Abulensis pa-
rad. §. 6. 103.

Zust. hist. li. 4.

dum ait, modum, quo ea fiunt, talem esse, quia quilibet horum montium multas concauitates sulphure plenas habet; & inflammatur sulphur in aliqua earum, & dum illa combustio durat, ardet sulphur, & fiunt eructationes ignium.

Idem do Aetna Iustinus tradidit, qui philosophico sale inspergens historiam, Ignibus, inquit, generandis, nutriendisque soli ipsius naturalis materia. Quippe intrinsecus stratum sulphure, & bitumine traditur. Quae res facit, ut spiritu cum igne inter interiora luctante, frequenter, & compluribus locis nunc flammam, nunc vaporem, nunc fumum eructet. Igitur, ut compendio cuncta complectar, calidi spiritus in cauernoso Monte magna copia per seculorum diuturnitatem aggesti, ac tenacissimo solo constricti, per antiperistasis eo, quo ante diximus, modo exarsere: & bituminatam, ac sulphuream nacti materiam, illa miscuere inter Vesuuianas venas incendia, quae Monti ruinam, mortalibus exitium, urbibus excidia importarunt. His ea omnia, quae in hac conflagratione vidimus, distribuenda sunt causis, terrae motus, cinis pluuius, lapis deciduus, torrens igneus, inundatio. Existere terrae motus, concussio solo: dum spiritus, nondum laxiori aditu patefacto, in latera Montis incurrerent.

Arist. 2. meteo.

summa. 3. c. 2.

Arist. ibidem.

Terrae motus enim, teste Aristotele, fiunt maxime propter angustias. Magnus porro inter terrae motum, & incendium nexus est. quandoquidem, ut eidem probatur Aristoteli, Causa terrae motus est spiritus, cum intro forte fluxerit, qui extra exhalat. exhalat autem quandoque iactatione ipsa, atque attritu succensus.

Beros. lib. an-

tiq. sub Rege

Assyriorum

XVII.

Arist. ibidem.

Quemadmodum enim in hoc, cum ardor inualefcere ceperit, eadem & tremoris causa est, & febrium: ita spiritus intra terram inclusi & terrae motus pariunt, & incendia. Oportet enim (verba sunt Aristotelis) intelligere, quod sicut in corpore nostro & tremorum, & pulsuum causa est spiritus, qui intercipitur, virtus: sic & in terra spiritum similia facere: & hunc quidem terrae motum velut tremorem esse; illum autem veluti pulsus. & sicut accidit saepe post mixtionem (per corpus enim sit velut tremor quidam, cum

cum transferatur spiritus de foris intro simul totus) talia fieri & circa terram. Differt porro in hoc Vesuvianus terræ motus à tremore, qui existit è febribus: quod hic quidem fit à spiritibus è partibus extimis intro accitis: terræ motus autem, qui in Vesuvio contigit, ortus est à spiritibus ex imo Monte foras euocatis. Extitere quoque pluviæ cinerum: quia cum ignis montanas inter fornaces cœpit ardescere, multa exhaustit in cinerem. qui primò nube funrea euectus quâ sordidiore, quâ candidiore, vt cineris plus, minusve sustulerat; tum hinc alio vi spirituum asportatus; demum siue flatibus deficientibus, siue in aëris media regione, accrescente frigore, suo ponderi redditus, in pluuiam decidit, quandoque chalybe, ferro, argento etiam permistus: vt eorundem metallorum venas in Vesuvio deprehenderes, & argentea secula sperares post ferrea, Monte ipso sponte prodeunte, quæ texerat, & accolarum inertiam accusante. Ita pluuisse olim piscibus, Athenæus tradit, à ventis mare deprædantibus veluti auecto pecore, & disiecto. Extitere in super pluviæ lapidum, diuisis ijs flammarum vi, atque vnâ cum spiritibus eodem impetu extritis eo fere modo, quo è nube igniti lapides, atque è tormentis æneis quandoque saxeus imber extruditur. In his, conciti lapides, vt egregiè Aristoteles, patiuntur, & non agunt: spiritus verò vt principitè. Dum imbri lapidaret, magna vis cecidit eius lapidis, quem specularum appellant, nitentis, pellucidi, ac prope crystallini, inter tot incendia, & clades in eo veluti speculo humanas vices representante fortuna. non desuere etiam pauci aliquot lapides, aureis venis interliti, irritæ cupiditatis incitamentum, auro perniciosius effuso, quàm flamma. Extitere præterea torrentes ignei, ingenti bituminis, ac sulphuris liquefcente vi, ac veluti in fluuium igneum exudante. Bitumen quoque superfusum cum arderet, saxa eliquauit. In quo sensu Maronianum illud accipiendum est.

Athenæus lib. 8. cap. 2.

Arist. ibidem.

*Vidimus undantem ruptis fornacibus Aetnam
Flammarumque globos liquefactaque voluere saxa.*

Virg. 1. Geor. Aug lib. 4. de de civ. c. 2.

Huc etiam respexit Augustinus dum refert, ex Aetna ventibus quondam torrentis vice, flammarum flumina cucurrisse, Bitumine eodem, quo præduri lapides colliquefacti,

E esse-

effectum est; ut mollia lapidescerent, igne tenuissimo permeante, neque absumente partes, sed exiccante. Ita eadem Solis vi cœnum obdurefcit, niues liquantur. Porro bituminis arduentes riui, conuoluti in globos, ac veluti fluctuantes, transuersim, non rectâ ciebantur, nempe à spiritibus igneis intercurfantibus adacti, igni fulmineo, quem cum tonitru nubes efferunt, persimilibus. quippe fulmina veluti errabunda in obliquum agi; obseruant Meteororum periti. Ceterum alia quoque miracula fulminum in igne Vesuuiano suspeximus; pernicitatem illi tantam, ut non fugam modò, sed ipsas quoque cogitationes præuerteret; deiecta ea potissimum, quæ obsistebant, ijs, quæ cedebant, innoxijs; non paucos etiam intercluso spiritu examinatos, ut in fulgetris solet accidere, nullo, aut leuissimo relicto conflagrationis inditio; haustos in sinu matrum liberos, parentibus incolumibus; arsisse lodiculam, proxima culcitra intacta. Hæc, & alia pleraque id genus, tenuissimæ flammæ celeritatem declarant fulmini non absimilè. Extitere denique inundationes quæ aliæ, & aliæ in alias, & alias causas referendæ sunt. Inundationes, quæ contingere post pluias, ab iisdem suam agnoscunt originem. etenim aquæ pluuiæ, quæ antea exiguos ductæ in rinulos per plures tramites demittebantur è Monte, obstructis alto cinere, aliaque decidua materia montanis vijs simul aggestæ, quasi collectis vndeque auxiliarijs copijs sensim excreuere in torrentem. qui præstructis elicibus, nullo certo delatus alueo, quocunque incidisset, agris, atque arboribus exitium importabat. Prima vero inundatio, quæ altera ab ortu incendij die, pluuiæ adscribi non potuit; certè aquis ab ipsamet Montis aluo effusis tribuenda est. quæ vi halitus eletæ è nouis hiatibus, quâ data porta, exiliere, seruata flammis bituminatis fide. Sunt, qui affirmant, vidisse se riuos igneos aqueis intercurrere, & supernatantem flammam, aquæ quasi vehiculo deuehi, aduersario elemento in triumphalem quommodo sibi rhedam conuerso. Effudere se simul flammæ, & aquæ è Vesuuiio, modo planè consimili, quo elisis nubibus, dum inardent fulmina, funduntur pluuiæ. quo allusisse videtur Isaias ijs verbis, *Vtinam dirumperes salos, & descenderes: aquæ arderent igni.* Mons igitur in nubem

hem, sonitus in tonitrum, flammæ in fulgetra, ignei lapides in fulmina, aquæ in pluiias euasere. Neque insolens, vi calidorum spirituum, quemadmodum siccantur quandoque flumina; dum, ut obseruat Berofus, *apertis ostijs montium aque in alueos regrediuntur*, atque intra priores angustias resorbentur: ita laxatis terræ meatibus, nouas fontium, ac fluminum scaturigines prodire. Namque in bello Mitridatico prope Apameam Phrygiæ urbem, terræ motu concussa tellus nouas paludes, fontes, fluuios edidit. Neque id reticuit Aristoteles, cum dixit, *aquas erupuisse, factis terræ motibus*. Utinam idem contigisset in Vesuuiio: & qui manare torrens occæperat, perennasset in fluuium: aquas ab igne mercaremur, beneficium à clade. Hæc de historia, & causis incendij Vesuuiiani; quod quidam in spem, quidam in metum trahunt. Non desunt, qui bene ominentur. Aliqui ignem, & Aquam, principia rerum omnium prædicant: ideo exulibus igni & aqua, tanquam bonis omnibus, interdici: ideo sponis ignem, & aquam præferri solita, auspiciū fecunditatis: ideo à Lactantio pronunciatum, *igne, & aqua vitam humanam constare: ignem soli homini datum: igne nos uti, qui caeleste animal sumus: quoniam ignis è cælo est*. Igne adijciunt primùm mortales cœpisse conuiuere; igne è nubibus missili Ceraunias interdum pretiosas deferri, ac veluti gemmeam tempestatem: igne Zoroastrem absumptum, transcriptumque illico ad superos, quasi iam diuinitate positum: ignem Persis esse, Lycijsque sacrum: igne latam à Deo, promulgatamque Hebræis legem inter incendia montium, dum *Mons Sinai fumaret eò, quòd descendisset Deus in igne*: Igneæ quodammodo, ut Iustinus animaduertit, Platoni Deū esse naturæ: igne felicitatē, in igne, ut Seruio Tullo contingit, imperia ipsa portendi. Deniq; vicinis urbibus, Neapoli, ac Romæ, ad quarū læuam Vesuuius situs est, iuxta veterum haruspicum effata, non nisi fausta, ac prospera auspiciari nos posse contenditur: quando quidem *Intonuit læuum*. Leuiuscula profecto sunt isthæc, & digna vix, quæ audiantur. Alij, dum rem propius attingunt, pollicentur sibi fertilitatem à cinere confouente terræ calorem, spiritibus intus obstructis. cinere augurantur reparanda damna, quæ flamma

Berof. lib. an-
tiq. sub Rege
Assyr. XVII.
Comibr. in
meteor. tract.
1 2. c. 8.
Arist. lib. 2.
meteor. sum. 2.
c. 2. Plutarc.
in probl. c. 1.
Alex genial.
lib. 2. Lactant.
diu. inst. lib. 2.
c. 9. Vitru. lib.
2. Plin. lib. 37.
c. 9. Greg. Tur.
ron. hist. Fran.
cor. lib. 5. Pier.
Valer. in hier.
lib. 40. Exob.
Dit.

Tull. orat. pa-
ranet. conte.
gen. Liu. lib. 1.
Virg. 2. Aen.

Strab. lib. 5.
Cassiod. var.
ep. 50.

intulit: quasi phœnicis in modum Vesuuius conflagrauerit; ut vitam duceret à funere, vires à cinere. Adstipulatur his Strabo, qui Vesuuiani soli fertilitatem cineri adscribit. Cassiodorus faustum ducit auspiciam ab arena. *Vomit*, inquit, *fornax illa perpetua puniceas quidem, sed fertiles arenas quæ, licet diuturna fuerint aduisione sicata; in varios fœtus suscepta germina mox producunt, & magna celeritate reparant, quæ paulò ante vastauerant.* Hæc ille, ingentis mali solatia leuissima; & ut liberè dicam, quod sentio, spes planè repositas in arena. Agnoscitur iactura præsens: promittitur post interualla temporum è sterili arena, & infelici cinere reuictura soli felicitas. Adeò sunt cupiditatis humanæ in deplorata re spes pertinaces. Speratur aliquid fortunæ melioris telluri: timetur deterioris mari. Procurrit Vesuuius in Neapolitani sinus craterem bijugus Mons vno vertice. Hoc dedit Natura munimentum, ut potissimum Euri sub solani inde flantis à subiecto mari rabiem arceret. Nunc, deiecto Montis culmine, ac veluti arcis deturbato fastigio, liberior illac ventis ad mare patet excursio. Quadmobrem fretum importuosum, neque hætenus nautis satis fidele, erit deinceps etiam formidandum; futurum, uti metuo, non iam Sirenium lenocinijs, ac fraudibus, sed procellis, ac naufragijs infame. Auguria quidam adiiciunt multo tristiora. Nimirum bella præagiunt, pestilentias, famem, consulto Dione, alijsque scriptoribus: apud quos hæc ipsa mala post Vesuuianas conflagrationes euenisse legimus. Olympiadem obseruant, cum è Philippo Macedonum Rege concepit, somniasse, faculam in alio succendi incendio toto terrarum Orbe miscentem, belli præsagium, quo postmodum, incendente Alexandro, Europa, atque Asia conflagrauit. Hæc passim iactant Historici. Audent etiam decernere de his Poætæ. Hecubam proferunt face foetam, atque ignes enixam iugales, omina belli, quo arsit Troia: Launiam, comas flamma sponte allambente, claram fore, haruspices pronnnciasse.

Dio in Tito.
Sigon. de Imp.
Occident. lib.
16. Platina in
Bened. II. Plu.
in vita Alex.
King. 10. Aen.

Idem 7.
Aen.

Idem 6. Aen.

Ipsam, sed populo magnum portendere bellum
Ideo ad Vesuuiani ignis aspectum cæstro fatidico Poætæ perciti iam vulgo, dulcibusque canunt *Bella, horrida bella.* His Mathematici adiunguntur ij, qui se Astrologos venditant.

tant. Genus hominum, quod ex aduersis æquè, ac prospere famam captat, rarò diuinans, ac fortuito; plerumque fallax, & infidum. Pronunciant hi, eodem occurſu, congreſſuque ſyderum montes flamma, regiones animos ira excandescere: vnde diſcordiæ, motusque bellorum. Hoc non tam Incendium fuiſſe clamitant, quàm prodigium: omnia bellis arſura, quaſi Veſuuianus ignis in cometam ceſſerit, ſplendore ferâli, ac portentoso. Præuium conflagrationi fuiſſe Lunæ deliquium animaduertunt, quadrato Martis appulſu percuffæ: Martem quoque decimo quarto Leonis gradu cõcluſum, actumque in rabiem. Hæc aſtorum obſeruatores, motus aſpectusque ſyderum non tam metiri ſoliti, quàm mētiri: iudice me, ſi minus; è republica eliminandi, certè exauctorandi, quippe vanis poſt damna timoribus non meticuloſum modo vulgus, ſed Principum quoque aures imbuunt. ad quos faciles comparant ſibi aditus, ſiue mendacijs aſtrahentibus ad ſtudia potentiorum; ſiue innata quadam cupiditate mortalibus, quod natura denegauit, prænoſcendi futura. Scilicet ideo timenda ſunt bella, quia Veſuuij iam apta flammæ materia conflagrauit. Antiquioribus obſeruata hæc auguria, & iam pridem cum ethnica ſuperſtitione antiquata. Bellum, & pax in diuino nutu ſunt poſita. Propior ijs cauſa ex eo ducitur, quod regni rationibus conducit; & vel tuendo, vel propagando imperio prodeſſe, aut officere noſcitur. Vnico bella aſſtantur aſtro, amore dominandi. Quòd ſi augurijs ducimur; omnia ſunt nobis auſpicatiſſima. Quippe ſub ortum Alexandri, Dianæ Ephēſinæ apud Græcos incendium Græciæ felicitatem, atque imperium præmonſtrauit. Neque deest *Aquila nido*, vt adnotauit Plinius, *lapis ætites nihil igne deperdens*. Et hæc Romanæ ſub Sabinum bellum ardere viſæ, Romanis victoriam prænuſciarunt. Propinquior peſtilentiæ, famiſque metus. nam alteram è Montis latèbris inhalata mephitis; alteram cinere obruta ſemina, & agrorum vaſtitas minatur. Sed, vti ſperamus, peſtilentiam flammæ ipſæ, purgato aere, ſterilitatem opportuna pluuiæ depulere. Noua è Veſuuijo eruptura ſubinde incendia ominatus eſt Niphus. Omen comprobatum experientia pæne omnium ſeculorum, recurrentibus

E 3

iſdem

Plutar. in vit.

Alex. Plin. lib.

10. c. 3.

Pier. Valer.

lib. 46.

Niphus in

meteor. Ariff.

lib. 2. ſum. 3.

c. 2. ante ex-

plicat. VI. ſig.

iisdem incendij fontibus, atque intra vastissima Montis re-
 ceptacula renascente materia, quæ nouis nutrimenta igni-
 bus præbet. Postrema prænunciat, superest, quamdiu perdu-
 ratura sit hæc ipsa, quam experimur, conflagratio: cui nar-
 randa finem facio, quamuis Vesuius flagrandi finem non-
 fecerit. Siquidem adhuc fumum expirat: adhuc per inter-
 ualla ciberem expuit: adhuc torrentes exudat: adhuc thea-
 trales excitat lacrymas: adhuc tragica dat spectacula. Non-
 dum reductum scenæ siparium: non dum vacat Orchestra,
 nondum peracta est fabula; si tamen fabula, quæ vera dat
 funera. Nutant suspensi expectatione animi, quo tandem
 si tantares euasura. Miserrimum profecto est, accepta iam
 pernicie, adhuc luctari, cum metu. Si consulamus Aristo-
 telem peritissimum in effectis naturæ præuidendis, prædican-
 disque veluti hariolum: augurari de incendio licebit id,
 quod ille de maximis terræmotibus præmonuit. quippe vtra-
 que ex eodem fonte nascuntur. *Cum, inquit, fortis factus
 fuerit terræmotus; non mox, neque semel cessat agitated. sed
 primo quidem usque ad quadraginta dies agitur: posterius
 autem & ad unum, & ad duos annos dominatur secundum
 eadem loca. Quapropter, sicut in corpore pulsus non repen-
 te cessant, neque citò, sed per moram, marcescens passio:
 sic & principium, à quo exhalatio facta fuit, & impetus spi-
 ritus palam est, quod non mox omnem consumpsit materiam.
 Quousque igitur consumantur reliquia horum, necesse est
 quassare.* Hæc ille, post quadraginta dies annum, aut etiam
 bienne ominatus incendium. Si quid interea in Vesuuiano
 fumo luce dignum, vel noui contigerit, vel contigisse iam
 nouerim; narrationi huic attexam. Scribent hæc alij co-
 thurnato stylo, & tanta digno tragœdia. Hæc amicorum
 suasu à me scripta cursim inter excursions flammaram, are-
 scentibus hominibus præ timore, arecente ingenio, arescen-
 te calamo.

Arist. lib. 2.
 meteor. sum.
 3. c. 2.

Luc. 6. 25.

APPEN-

APPENDIX.

DE NOVIS TERRÆMOTIBVS.

CRIPSERAM hæc fere intra mensem ab ortu incendij : cùm noui terræmotus, ijque creberrimi cogunt me priori narrationi, vti sponderam, hæc pauca subtexere. Dixeram sub incendij exordium sapissime succussaram tellurem, biduoque iactatam formidine maiore, quàm clade, adieceram eorum terræmotuum originem referendam esse ad spiritus igneos. qui, cùm è Vesuij latibulis cinerem, lapidesque sustollerent, inter hiatus angustias exitum eluctati, aère vehementius concito, montem concusserint, & nexu quodam sola terrarum monti finitima. Quemadmodum, dum tormenta aenea pilas explodunt, concuti vicina loca experimur, vmbatili quadam terræmotus imagine; ad exitialis illius pestis afflatum quodammodo ingemiscente aere, contremiscente tellure. Multis id suadere conatus addideram, defecto iam Vesuij vertice, ac vastissima patefacta voragine, terræmotus conquiesse. Nunc infraurati non tam tellurem videntur, quàm meam de iisdem sententiam labefactare. Quippe Montis vtrinque lateri adnixa oppida, pagique, post perbreues inducias, reualescentium terræmotum vi pæne perpetuo vexati. In vrbe verò Neapoli, inter quàm, & Vesuium non parua planities interiacet, terræmotus ab ineunte Iunio & frequentes, & acerrimi auditi: certè cum prioribus conferendi; nisi quòd in ijs rei nouitas, & insolentia viam terrori strauerant: hos, vt in venalium pretio solet accidere, reddit ipsamet copia viiores. Assuetudo quoque & admirationem, & timorem imminuit. Insitum namque mortalibus noua magis, quàm magna mirari: & formido minor incessit expertos se non semel indemnes. De horum origine persuasum non paucis, tunc tetram concuti, cùm abrupta vi latentium ignium, intra hiatum decidunt Montis fragmina. Siquidem tantus

Anaximenes
apud Senecam
in libel de ter-
ramotu.

Lucret. lib. 6.

Mons, opus olim gaudentis, ac veluti superbientis Naturæ, magna iam ex parte corruit; siue intestino absumptus incendio, siue mole sua, Dumque in sua viscera recidiuus, in ingentes, canernas relabitur; inter natiuos ignes rogo succēso, veluti contumelatur in se se. Hanc generatim omnibus terræmotibus causam tribuit ex Anaximene Seneca, terræ tremorem eius partibus adscribens: quæ reuulsæ introrsum, deuoluuntur in præceps, siue ignis vi, siue vitio vetustatis. Nimirum atates habent elementa etiam suas: & nihil à senectute tutum. Idem his expressit carminibus, qui Parnasum in Lycæa transtulit Lucretius.

Terra superna tremit magna concussa ruina:

Subter ubi ingentes speluncas subruit ætas.

Quippe cadant toti montes, magnoque repente

Concussu, latè discerpunt inde tremores.

Virg. Aeneid.
lib. 3.

Iraque, dum dilacerato Vesuij latere, saxa subinde diffiliūt, tunc dumtaxat subsilire terram, quidam rentur. & verò perperam; nam, cūm terræmotus frequentissimi extiterint, si quoties terra contremuit, toties, diffisis lateribus, immanis lapidum strues acruatim de Monte decussa est; actum iam pridem foret de Vesuio. Enimvero, si Poëtis hic Philosophari liceret: gigantes dicerent in Vesuiianis campis, qui, Diodoro teste, Phlegraei dicti sunt, olim contra Iouem præliatos, plerosque ibidem etiam consepultos, adhuc spirantes, fessosque pondere, mutare lateri sedem; eoque motu terram succuti. Quamobrem Latinus vates de Encelado cecinit, fulmine semiustum iacere sub Ætna, substrata fulciendo Monti molæ corporis:

Et fessum quoties motat latus, intremere omnem

Murmure Trinacriam, & calum subtexere fumo

Plinius lib. 2.
cap. 79.

Hæc eadem de fumo, qui continenter è Vesuio ducitur, & intercurrentibus terræmotibus tradere in expedito esset: si cum Poëtis liceret, de Gigantibus mendacia cudere, vt ita dixerim. Gigantea. Parum ab his aberrant Astrologi, qui iuxta Babyloniorum placita, teste Plinio, terræmotus deriuant à vi trium syderum fulmineorum, Soli occurrantium, circa quadrata Mundi. Sanè, cūm in supernis orbibus, quem vocant *trepidationis motum* Astrologi deprehenderint: quid
ni.

ni à cælo tellus quoque trepidare didicerit? Expedirent et iã
 his se facile tricus Mathematici ijs, qui ab occasu ad ortum
 circumferri terram affirmant, immoto cælo, nulla enim no-
 uorum terræ motuum ratio ijs reddenda est, quibus perpetua
 est terræ motio. quæ ideo stare videtur, quia rapidissimè cir-
 cumagitur, oculorum sensum fallente prnitate motus, at-
 que æterna vertigine stabilitatem ementiente. Ingeniosum
 primo Heraclidis, tum Copernici deliramentum, ijs tantum
 probandum, quibus immobilia verti monstret emota mens.
 Ridiculum, quoque foret, si de terræ motibus his, qui à Ve-
 suuiana conflagratione deriuantur, Thaletis Milesij senten-
 tiam sequeremur. qui docuit mari terram supernatare, tan-
 quam grande nauigium; tunc verò moueri, ac veluti flu-
 ctuare, cum aquæ, quibus innititur, vehementius concitan-
 tur. Quantum porro foret dementia eos terræ motus in-
 aquas referre, quos à Vesuuiano igne proficisci, pœne ocu-
 lis contuemur? Igitur, vt modus appareat, quo tellus à su-
 biecto igne quassatur, res est paulò alius repetenda; ac ter-
 ræ motuum, iam confescente incendio, renascentium ori-
 go è suis ducenda principijs. Terræ motuum vniuersim cau-
 sam esse spiritum intra terræ inanitates constrictum, explo-
 ratum est ijs, qui Aristotelis vestigijs insistant. Spiritum
 appello exhalationem siccam, & calidam, quæ mascula
 vi caloris è terræ sinu progignitur. Quia verò exiguo con-
 clusa corpusculo sub aspectum non cadit: ideo quasi à cor-
 poris concreione seiuncto spiritus dicitur. Tam tenue illud
 est, quod turres eruit, quod vrbes haurit, quod terræ molem
 exagitat. Terræ motum ab incluso spiritu effici, ita breui
 argumentatione demonstro. Omne quod mouetur, aut mo-
 uetur ex sese, aut ab alio. atqui tellus non mouetur ex sese.
 nam, iudice Aristotele, quæcunque principium motus in se
 ipsis continent, viuentia sunt, & anima prædita. tellus au-
 tem inanime quiddam est. neque enim terram, vt ille ait,

Spiritus intus alit, totamque infusa per artus

Mens agitat molem; & magno se corpore miscet.

Quod de Mundi totius anima Platonius Poeta cecinit. Qua-
 le porro animal tellus, quod neque quotidiana ex aratris illa-
 ra vulnera persentiscit: neque progredi valet, aut regredi;
 mobi-

*Heraclides
 apud Albert.
 2. cali tract. 3.
 Copernicus in
 libro de Reuol.
 Thales Mile-
 sius apud Al-
 bert. loco cit.*

*Arist. 8. Phys.
 tit. 9.
 Virg. Aen. 6.*

mobile dumtaxat, quia tremulum. Itaque, cum terra non arbitrio moueatur ex sese, nec nisi ad centrum natio ponderis deferatur: necessario fit, ut in alijs motibus à centro ðe uia motricem vim agnoscat alterius. Aut igitur alterius extra, & supra se; aut alterius intra, & infra se. Non extra, & supra. neque enim vnquam tanta vis ventorum aerem, peruagata in terram incumbit; ut eam vel tantillum è sua sede dimoueat. Illa verò Archimedis effata, *Quolibet moueri quodlibet*; & posse se, si pedem extra terram figeret, Mathematicis machinis terræ libramenta conuellere; magnificentius ab eo iactata, quam verius. Quamobrem cum in terram motibus nullum mouens appareat, quod in extrema terræ facie supernè locatum sit reliquum est, ut mouens infernè deliteat. Porrò intra terræ recessus, ac latebras aut Aer, aut Aqua, aut Ignis intercipitur, aut mista corpora, metalla potissimum. inter quæ præcipua ferrum, & aurum sub terræ fodinis Natura clementer abscondit, commiseratione quadam generis humani, alterum crudelitati subducens, alterum cupiditati. Mista hæc, quæ solidè concreta terream substantiam sapiunt, neque facillè moueri possunt, neque mouere. Aer, & Aqua fluida quidem sunt corpora; sed subterraneis cauernis inclusa, non est vnde impetum tantum concipiant, ut terræ stabilitatem amoliantur. Superest igitur, ut motus terræ igni adscribatur inter elementa cætera præstantissimo tum leuitate, tum vi. Sed quonam modo id efficiat, est vltèrius inuestigandum. Nam, cum ignis comburat potius, quam concutiat: sane hoc præstare non potest, nisi satellitio spirituum, quos calore progignit. Quippe his facultas inest & maximè mobilis, & motrix. Hoc, quo solet, acumine confirmat, cum de terræ motibus agit, Aristoteles. Qui, *terra inquit, à Sole, & ab eo, qui in ipsa est, igne incalescit: ut multus quidem extra, multus quoque intra fiat spiritus*. Paulò post. *Considerandum utique erit, quale maximè motuum erit corporum. necesse enim est ad plurimum natum ire* (id est, quod per loca plurima facillè transmeat) *etiam vehementissimum maximè tale esse. Vehementissimum est, quod citissimè fertur. percutit enim maximè propter velocitatem ad plurimum autem*

Archimedes
apud Pappum
Mathem. coll.
lib. 8. probl. 6.
prop. 10.

Arist. 2. meteo.
secund. 3. c. 2.

*naturam est pertransire, quod per omnia ire maxime potest, tale autem est, quod subtilissimum, Quare si quidem spiritus natura talis est, maxime corporum spiritus motiuus. Unde paucis interiectis ita infert. Non igitur Aqua, neque Terra causa utique erit motus; sed spiritus, cum intro forte fluxerit, qui extra exhalat. Comprobat id duplici experientia. Primam innuit ijs verbis, Qui extra exhalat. Videmus enim fere post terramotus ventos existere. nempe intra terræ septa obstricti spiritus, tanta vi obstantia quæque inuadunt; ut tandem euadant. Altera experientia sumitur à tranquillitate futuri terramotus indice. *Fiunt enim, inquit, tranquillitate plurimi, & maximi terramotus*: nempe cælo ventis immuni, clandestinas rixas, ac bellum domesticum intra terræ cauernas apparantibus. Nimirum præcurritur terramotui silentio vniuersitatis, integris ad exaudendum terræ fragorem auribus. Comprobat id ex eo Aristoteles, quòd terramotus plerumque contingunt vehementiores noctu, quàm interdiu; & meridie, quàm spatio diei reliquo. Noctu quidem: quia tunc spiritus intra terræ cubilia desident constipati à frigore, à Sole non euocati. *Nocte, inquit, plures, & maiores sunt terramotus*. Rationem infra subiicit. *Quia noctes diebus tranquilliores sunt propter absentiam Solis*. Meridie verò: quia hæc diei pars media tranquillior esse solet, quàm ceteræ; tunc maxime terris è cæli fastigio dominante Sole. *Sol, inquit, cum maxime dominatur, dissoluit exhalationem in terram: dominatur autem maxime circa meridiem*. Quamobrè præmiserat, *Terræ motus, qui fiunt die, fieri circa meridiem: quia tranquillissima est, ut in pluribus, diei meridies*. Enimvero terrarum concussioni tranquillitate præluditur, secundis aduersa succedere in hoc quoque præmonente Natura. Ad eandem causam referas alia secuturi terramotus indicia. Nam si sub Solis occasum, sereno cælo, nubeculam videris non obliquatam in flexus, sed rectà longo tractu porrectam: nocturnum illa tibi, Aristotele augure, terramotum prælagiat, quippe certum tranquillissimi aëris argumentum nulla ne tenui quidem aura perflati: quæ leui pulsu nubeculam faciliè ductilem suodiuaricatam tramite, hinc, aut inde detorqueat. Aer verò à*

ven-

ventis prorsus exemptus, ac liber, spiritus infra detentos indicat, & subtus intumescens procellam. Ex his liquido constat, à spiritibus intra terræ cancellos obseptis terræ motus exciri. Spiritibus vim calor sufficit: leuissimoque halitui tantum roboris adijcit, vt, emotis terræ cardinibus, non raro montes euertat. Sed quo pacto id fieri possit, paucis exequar. Caloris est, partes dissoluere, quæ frigore conerescunt. solutis ampliora spatia, sineque protendit ijs, quæ spissata continebantur in arcto. Hinc fit, vt exhalatio, calore quasi se maior effecta, in propinqui corporis sedem inuadens, illud conetur è vicinia deturbare. Siquidem idem spatium à duplici corpore occupari nequit. Et quemadmodum ab hac rerum vniuersitate locus excluditur planè vacuus: ita quoque duplicato plenus, neque inane, neque superfluum probante Natura. Quamobrem, sicut ad subterfugiendum vacuum subitotus aquarum assultus videmus, nullo impellente sursum, & alia id generis vsque ad miraculum: ita non minore Natura studio prohibet, corpus geminum vnico includi spatio: quam Philosophi *penetrationem* appellant. Eius odio terra conuellitur, atque in hiatus diducta, discerpitur. Etenim quandoque calor tanta vi funditur, vt & maximam spirituum copiam quamcitissime procreet, & iam procreatos e terræ meatibus, aut cauernulis, quibus quasi ergastulis constricti tenebantur, educat. eductis extemporaneum domicilium quæritur: quando nequeunt sine vlla sede consistere. Dumque corpora reliqua terræ sinu innu intercepta obstinate hospitium pernegant: vrgent illi vi caloris adacti, ac demum extorquent. Et quoniam, vt diximus, Naturæ legibus cautum est, ne plura vno loco confideant: spiritus corpora sibi finitima impellunt, vt eorum succedant sedibus. Ab his loco pulsus trudentur media, à medijs postrema, à postremis exitus aut sibi, aut spiritibus intercurrentibus quæritur. Terra suæ obiectum molis obsistit, ita spiritus dum enituntur, dum premunt, dum premuntur, dum irrumpunt, dum erumpunt, terram cient. Hæc intra penitissimos naturæ recessus oculis planè lynceis introspexit Aristoteles. qui *causa*, inquit, *est motus spiritus; cum forte intro fluxerit, qui extra exhalat.* Ad institutum redeo, vnde

unde modo deflexeram. Flagrant adhuc Vesuuiana viscera,
 ac perpetuo per os voraginis tærrimum fumum inhalant.
 Ignis initio materiam bituminatam, sulphureamque depa-
 stus, quam spatia seculorum congesierant, magnum excita-
 uit incendiū. Hæc immensa spirituum vis effusa, dum in-
 ter hiatus angustias elideretur ad Montis latera: terramotus
 eos conciuir, quorum vel sola recordatione contremiscimus.
 Nunc, cum vires nondum suas flamma consumpserit; & vi-
 uant adhuc, etsi aliquantulum consopiti, nunquam tamen
 intermortui, non modicæ ignis reliquæ: noui spiritus intra
 Vesunium, flammæ sublatentis vi, in illa veluti Vulcani of-
 ficina cuduntur: cusi, aggeratique inflammantur: quippe
 ficci, & calidi, ignique affines: inflammaticoncitantur ex
 imo ad sublime: concitati terram pulsant. Hanc Arist. ter-
 remotuum causam in Vesuuiano igne prospexit; dum ait,
terram à Sole, & ab eo, qui in ipsa est, igne incalescentem,
multam quidem extra, multum quoque intra efficere spiri- Arist. loc. cit.
tum Additque paulò post, *spiritum esse maximè corporum*
motiuum: quia ignis, quando cum spiritu fuerit, sit flamma,
ferturque celeriter. Ex his facillè apparet incendiij, cum
 terramotu cognatio. Quamobrem mirum non est, incen-
 dio nondum extincto, adhuc vigere terramotus. quasi eo
 motu tellus ignem in venas illapsam conetur excutere, fre-
 mitu etiam indignationem testante. Illud hac in re difficul-
 tatem exhibet non contemnendam: quòd terramotus fiunt,
 vt dictum est, cum *spiritus introfluxerit.* Si quando autem
 terramotus contingunt, dum spiritus exhalatur: id solùm
 fit, cum arctior est exitus, quàm vt capere turbam possit in-
 gruentium spirituum. Tunc enim ij, qui detinentur, terram
 quatunt. Atque id causæ esse diximus, cur inter Vesuuianæ
 conflagrationis initia, diffatis vndique spiritibus, adhuc
 terramotus existerent, nempe propter angustias faucium.
 Quapropter obseruatum est, amplificata voragine, terram-
 otus Neapoli per menses aliquot filuisse. Nunc nescio quo
 pacto integrati: dum spiramenta vastissima, perruptis repa-
 gulis, nubes fumæ voluntatur. enimvero terramotus pro-
 hibet exspiratio. Quamobrem, vt à magistra experientia
 didicit Aristoteles, rarò æstate terramotus contingunt. Ni-
 mirum

Arist. lib. 2.
 meteor. sum. 3.
 c. 2.

mirum spiritus è terræ gremio per laxos nimio calore meatus nulla vi sensim ad auras prodeunt, subterraneis cauernis desertis. quæ idcirco, vt in putealibus aquis apparet, æstate sunt, quàm hyeme frigidiores. Hinc etiam fit, vt terræ motus tum Autumno, tum Vere frequentiores sint, quam vel hyeme, vel æstate, per hyemem nimium constricto, per æstatem nimium soluto halitu. scilicet inter niuium, atque ardorum iniurias incòcussa Tellus inter Autumnæ diuitias contremiscere didicit, dum fructibus redundat; inter Veris delicias, dum floribus redimitur, magna infortunia ad dulciores anni partes traducendo Natura. Quod ab Aristotele obseruatum transcripsit Plinius. qui *Autumno*, inquit, & *Vere terræ crebrius mouentur. ideo Gallia, & Aegyptus minime quatiuntur: quoniam hic æstatis causa obstat, illic hyemis.* Gallijs Germaniam, & Aquilonares plagas; Aegypto reliquam Africæ oram, & Hispaniam adiungas, quæ ab Africa angusto freto dirimitur: quod illæ regiones hyemem; æstatem hæ referant: in ijs quidem terræ sinum niuib; geluque constrictum Solis calore ad gignendos spiritus minime violante; in Africa vero, Hispania, & calidioribus regionibus expiratione perfacili terræ motus arcente. At Italia temperatissima Mundi regio, exque potissimum Italiæ vrbes, quæ verna gaudent cæli temperie, terræ motui maximè sunt obnoxie, Sole ad spiritus procreandos, solo ad continendos idoneo. Ita pulcherrimam Orbis terrarum partem non terræ minus, quàm fortunæ moribus Natura subiecit perpetua nutantem iactatione rerum, ac veluti concussu quodam collabentis felicitatis. Ad rem redeo. Si terræ motibus loca calida numquam, aut rarò vexantur, dissipato, disiectoque halitu: cur adiacentes æstuanti Vesuuio campi tam crebrò quatiuntur: dum per hiatus latissimos vndante fumo, liberè spiritus effluunt? Enodandæ difficultatis duplex mihi aperitur modus. Primus ducitur à caueis: à quibus voragini substratis fumi, & halitus fit expiratione. Nouem paulò post ortum incendij, vt supra in narratione diximus, deprehensa è quibus fumæ nebulæ ad os voraginis euolebantur. Paucis post mensibus reperta tres, obstructis ceteris quippe creuerat vorago ruina laterum: quorum partes deciduæ plu-

ra ex ijs, per quæ halitus efflabatur, foramina obduxerant. Imbres etiam, qui post incendium, æmulatione quadam ignium, largissimi ceciderunt, intra montis hiatum effusi spiramenta quædam fumi emissaria clausere. Itaque redactis nunc in priores angustias, qui delitescunt, spiritibus, terræ motus repetuntur. Argumentum eius rei non leue sunt terræ motus non semel secuti paulò post, quam è voraginis fastigio exesa fumo saxa deciderant. Obseruatum quoque est, terræ motus hos non rarò euenisse post pluias, siue oppletis infuso imbre receptaculis, atque inde detrusis, pulsisque spiritibus; siue constrictis terræ meatibus, per quos tenuissimus halitus auolabat. Vtramque rei huius causam reddidit Aristoteles, docens terræ motus fieri post pluias, & eo quod inquit, *amplior fiat intus exhalatio* (quia scilicet expiratio intercluditur) & eo quod *intercipiatur in angustioribus locis, & compellatur in minorem locum talis segregatio, repletis concauitatibus terra aqua*. Hac de causa vrbes crebris cloacis ad excipiendam eluuiem, atque ad mare transmittendam cauatae aut minus quatiuntur, aut innoxie. quod de vrbe Neapoli iam tum obseruauit Plinius. Alter enodandæ difficultatis modus petendus est à copia spirituum: quæ quandoque tanta est, vt & expiranti flammæ materiem, & terræ motui suggerat. etenim, quando spiritus per patentes ad erem aditus siue inflammatus in ignem, siue abreptus in turbinem, totus effertur; incendia existunt, aut venti: quando totus terræ claustris occluditur: terræ motus: quando totus terræ claustris occluditur, terræ motus: quando partim effertur, partim clauditur; tum aëri fumum, aut flatum, tum terræ quoq; motum summittit. Vidit hoc, vt cetera, Aristoteles. qui, *spiritus*, inquit, *aliquando quidem continuus extra fluit omnis; aliquando & partitur*. Hinc paulo post infert; *tranquillitate fieri plurimos, & maximos terræ motus: quia continua existens exhalatio, sequitur vt in pluribus impetum principij. quare aut intro simul, aut simul extra fluit omnis*. Subdit tamen, *quosdam fieri terræ motus etiam flatu existente*. Hoc ex eo deducit, quod præmiserat, *spiritum non semper omnem extra, aut omnem intra fluere, sed aliquando & partiri*. tunc enim pars spirituum liberio-

*Arist. lib. 2.
meteor sum. 3.
cap. 2.*

*Plin. lib. 7.
c. 82.*

Arist. ibidem

liberiores sortita exitum in ventos effunditur: pars terræ conclusa latibulis miffat: & inuidia, credo, aliorum, qui per aërem diuagantur, obmurmurat. Addit etiam, *tunc terramotus minores magnitudine fieri: propterea quòd diuifum est principium, & causa ipforum.* Hinc licebit non fine ingenti admiratione conijcere, quàm exaggerata intra Vesuij penetralia lateat vis spirituum, qui, dum continenter è supercilio Montis in flatus euoluuntur, ac fumum; eodem temporis articulo terramotus non debiles, ac perraros, sed validos, & crebros exuscitant. Quota pars in aciem educitur, quando ij spiritus, qui veluti intra vallum ad custodienda castra se continent, vehementissimè terram dimouent? enimvero dum palam flamma, fumo, cinere impetitur; per latentes quoque obsessi cuniculos pulsu spirituum arietamur. Parum est, vnico bellum cum elemento geri: nisi simul in aërem, ac tellurem inuadatur. neq; aquis parciatur. Etenim hæc eadem spirituum copia, à quibus aër fumo, tellus motu infestatur; aquarum etiam torrentes eiecit. Mense superiori ab ijs qui Vesuij maritimas radices accolunt, post præuios terramotus murmur auditum veluti decurrentis è monte torrentis. Ignis defluxum aliàs experti, comparauere se denuo trepidabundi ad fugam. Dum turbatur in oppidis, torrens aqueus in campos decidit. Ab aqua beneficij loco parua clades accepta, quæ ingens metuebatur à flamma. Erat eo die cælum impluuium, ne quæquam suspicio subiret subito collectæ ex imbribus aquæ, cumulataeque in torrentem. Quamobrem, cum non appareat vnde repente nouus hic torrens extiterit; fatendum est, erupisse ex hiatu montis, efferuescentibus, atque exultantibus aquis vi spirituum, quemadmodum, dum ollæ flammæ subijcitur, aqua labris exuberat. Quippe montanis caueris aquarum magna vis conditur, an delabentibus imbribus, atque intra hiatus montium receptis, an aëre frigido subterraneis antris incluso sensim concrefcente in humorem aqueum. Vnde primo stillicidia, ac tenues fontium scaturigines; tum inexhaustæ fluminum perennitates. In quo sensu accipias illud Poëtæ

Omnia sub magna labentia flumina terra.

Virg. Georg.
lib. 4.

No-

Nouos è Vesuij voragine profuisse torrentes, si cui fortas-
 se videbitur incredibile, legat Cardinalem Contarenum in
 libro secundo de elementis. vbi testatur, se valentiæ in His-
 pania vidisse sereno cælo subitum, dehiscente terra, noui
 torrentis ortum, qui effusus in campos urbem versus excu-
 rit, vastitatem, & cladem importaturus. vnde cum solo
 murorum obiectu arceri non possët; vix nouis iaggeribus,
 obicibusque repulsus, & corruatus ad littora, tandem ad ma-
 re decubuit. enimvero eadem spirituum vis & terræ motus,
 & inundationes creat. Atalantam Græciæ peninsulam post
 terræ motum perrupto aquis accurrentibus Isthmo, mari cir-
 cumuentam atque inter insulas repente ascitam, tradit ex
 Thucydide Diodorus. Terræ motum, quo plurima Rhodio-
 rum, & Asiæ oppida conciderunt, conflagratio, vt obseruat
 Baronius, & inundatio exceperit. Terram sub Gallieno mo-
 tam, & per idem tempus multas vrbes in mari demersas, nar-
 rat Trebellius. Nimirum idem spiritus tertiam è sua sede
 diuisouent; aquam è sua: iisque impellentibus, terra è cen-
 tro, mare è littoribus exilit, violatis in vtroque elemento
 Naturæ legibus. Quocirca futurum terræ motum in aquis
 præsenties: si solito turbidiores hauriantur è puteis, neque,
 vt addit Plinius, sine odoris tedio. Si quidem spiritus efferve-
 scentes ex imo in aquas inuadunt, antequam aggrediantur
 ad solida. Hęc de nouis terræ motibus, & torrente nuper ex-
 orto. è quibus anceps etiam coniectatio, accipientibus hæc
 multis in fausti euentus omina, alijs in aduersis. Fauet prio-
 ribus Vates Regius. qui terra, inquit, mota est, ut enim cæli
 distillauerunt à facie Dei Synai; à facie Dei Israel. Quod de
 lege duarum tabularum à Deo inter terræ motuum fragores
 promulgata in Monte Synai, plures interpretum explicant.
 Etenim in Exodo ita legitur Mons Synai fumabat, eo quod
 descendisset Dominus Deus super eum in igne; & ascenderet
 fumus ex eo, quasi de fernace, renatque omnis Mons terribi-
 lis: siue, vt vertitur ex Hebræo, probante Saliano, & alijs,
 totus Mons contremuit. Quamobrem sub incendium, &
 fumum Vesuioianum repetitū eundem terræ motus diuinæ,
 vt quidam rentur, sunt præsentia argumenta, quæ maiesta-
 ti seruiant potius, quam terrori. siquidem terra mota est,

restatis

F

dum

Diodor. lib. 3.

Baron. tom. 2.

Trebell. in Gal-
lieno.

Plin. lib. 2.

c. 81.

Psal. 67.

Vide Lorini.
ibidem Exod.
19.

Salianus to. 2.
aano 2544.
num. 384.

Isa. 6.

dum cali distillant à facie Dei Synai. Terramotu, & fumo, arcana maiestatis indice, Deus Isaia spectandum se prebuit. Quippe *domus repleta est fumo, & commota sunt superliminaria cardinum.* quod ad Iouis aspectum tradidit Maro, dum dixit,

Virg. lib. 9.
Aen.

Totum nutu tremefecit Olympum.

Aggai 2.
Petrus Dam.
serm. in nativ.
Domini.
Psal. 113.

Terramotu præterea Christi novum è caelo ad terras accessum prænuntiatum reperimus apud Aggæum, *Commouebo caelum, & terram: & veniet desideratus cunctis gentibus.*

Ezech. 1.

Et terramotu, dum Christus in Betleem nasceretur, antiquissimum Romæ templum corruisse, testatur Petrus Damianus, quasi exine Romana tellus, ethnica superstitione deiecta, septem elata collibus, in occursum conditoris assurgeret. Nimirum *Montes exultauerunt ut arietes, & colles sicut agni ouium à facie Domini mota est terra.* Terramotu quoque festiuissimo insignitus, Christi rediuiui triumphus, referentis è deuicto Dire manubias. *Ecce,* inquit Matthæus, *terramotus factus est magnus,* quodammodo gestiente tellure, & lapidibus ipsis præ lætitia exilientibus. Inter terramotus fragores, & lapsus ignium Sanctus in Apostolos Spiritus effusus est, terra veluti sese ad superna esserente. Denique, si maximis minoræ licet adijcere, terramotu Paulini obitus celebratus, eo terræ plausu euecti ad cælum. Terramotu Ignatij Societatis nostræ parentis è profana militia ad sacram traductio nobilitata, nempe trepidatum tunc est, curbatumque apud inferos. Consimili planè modo Franciscus Ignatij socius, Indorum Apostolus terramotum, qui in Insula Mauri ipso die Archangelo Michaeli sacro contigit; interpretatus est, bono ciues animo esse iubens: siquidem mali demones ab Archangelo pulsi, inter fugiendum terram concusserant. Faustissima hæc è terramotibus omina ducuntur à quibusdam timori aut demendo, aut leuando, terra etiã, dum mouetur, non tam quietem, quàm inertiam dediscente. Alij contra terramotus in magni omen terroris accipiunt. Antiquissimum omnium ætatum memoriæ terramotum interea fuisse memorant, quæ à Deo Pharaoni, Ægyptoque inflata sunt vulnera. Habetur id apud Eusebium ex Artapano, qui refert *Moysem grandinem, & terramotum noctu ex-*

Euseb. l. 9. de
Præp. c. 4.

sitasse;

citasse; ut qui terra hiatus effugerent, grandine interirent;
 & qui vitarent grandinem, terra hiatus absorberentur.
 Neque terræ motibus admixta grando, inter nostra supplicia
 de fuit, dum apud nos toties lapidibus grandinauit. Gran-
 dini apud Aegyptios adiunctus est ignis. Quippe animadper-
 tit Salomon. *tunc ignem ardentem in grandine, & pluvia*
coruscasse. Quod significauit etiam Dauid, dum dixit. *Tra-*
didit grandini iumenta eorum, & possessionem eorum igni.
 Et alibi. *Posuit pluias eorum grandinem, siue ex hebræo,*
lapidem concretum, ignem comburentem in terra ipsorum.
 Denuo hæc grassata calamitas in incendio Vesuuiano, siqui-
 dem Deus tradidit grandini iumenta nostra, & possessiones
 nostras igni. Namque exanimata iumenta, dum lapidatum
 de celo: ac non prædia modo, sed oppida etiam integra, vi-
 cique exusti. Illud præterea in Ægyptio igne prodigiosum,
 quod neque tenebras pelleret, neque pelleretur ab aquis.
 Etenim, ut perpendit Philo, *ignis splendor vincebatur à cras-*
sis tenebris. Quod testatur Salomon ijs verbis, *Ignis*
nulla vis poterat illis lumen præbere. Hoc in incendio
 Vesuuiano instauratum vidimus, dum Mons flammæ, flammæ
 noctem, ac tenebras funderent. Quod si tunc, ut animad-
 uertit Sapiens, *in aqua supra virtutem, ignis exardescerat:*
 hoc planè idem nunc, geminato portento, contigit: dum
 & incendium inter aquas vigeret, & ignis imperio, mare,
 flammæ vnda decederet. Quamobrem ad terrores ceteros
 terræ motus quoque crebri accessere; ut hos etiam, quemad-
 modum olim Ægyptios, *descendens sonitus perturbaret.*
 Quem porrò terræ fragor non exerceat: dum modò frementi
 similis, modò mugienti repente intumescit, assurgit, profi-
 lit, desidet: mox resultat spiritureciprocante? Quid, dum
 fatiscunt parietes, crispant: concurrunt, vibrant, atque ad-
 uerso motu quodammodo inter se arietant? Quid, dum so-
 lum huc illuc inclinat, decumbit, nutat, vndat, abscondit,
 iam iam aut imposita supernè recta, laxatis compagibus,
 labefacturum; aut, quod non rarò contigit, diducen-
 dum in hiatus, ac pane Inferos nostris aspectibus ex-
 hibiturum? Magna profectò sunt isthæc diuinæ iræ argu-
 menta: quam tamen quotidie cumulatis sceleribus pro-

Ephrem.
Syrus l. 2. vi-
tarum SS. PP.
proem. Lippö.
tom. 2. 1. 122

Orig. contra
Celsum. Ca-
pitol. in Galie-
no.

Plin. l. 28. c. 2.

Baron. 10. 7.

Paraphr.
Chald. in Io-
sue c. 6. Saliä.
tom. 3. anno
2964. nu. 67.
Plin. lib. 2.
cap. 48.

Matth. 24.

uocamus. Audiamus quid in euentu perfimili dixerit sanctif-
simus Vir Ephrem Syrus. qui terra, inquit, tremiscens sub
nostris pedibus commouetur. ut nobis metum incutiat: &
ne sic quidem ob nostram duritiem formidamus. vrbes inte-
gra absorptæ sunt, & loca ab ira Domini desolata: & neque
sic trepidamus. Bella commota sunt, ut nos timentes Deum
penitentiam ageremus: & neque sic conuerti volumus. Hæc
ille. qui sermone etiam peculiari de terræmotu multis pro-
bat hunc seclusis naturalibus causis, sæpe è Deo ipso excita-
ri siue ad cladem, siue ad terrorem. Id ethnici quoque cum
animaduertent, è terræmotibus calumniam Christianis
conflarunt: quorum culpa dicerent, terram concuti à negle-
ctis, & iratis Dijs. Ita de terræmotu, qui sub Galieno con-
tigit, testatur Origenes. eius causa sacra per totam urbem,
totumque Orbem terrarum ingentia celebrata, addit Capi-
tolinus. Adeo insitum est vel imbutis falsa religione pecto-
ribus, terra labante, ad cælum confugere. Quod si apud
ethnicos, ut testis est Plinius, *parietes incendiorum*
deprecationibus conscribebantur; mirum non est apud Chri-
stianos, ut refert è Cedreno Baronius, Iustiniano imperante
terræmotibus dirissimis perculsa Antiochia, dum publica
priuataque ædificia iactarentur, ac passim assultantia testa
corruerent; domorum fores ad sistendum, auertendumque,
terræmotum, ita conscribi cœptas. *Christus nobiscum sta-*
te. vrbe exinde indemni: cum tellus, quæ ad Christi vltoris
imperium desæuiebat, ad eiusdem nomen, ac nutum con-
quiesceret. Enimuero terræmotus non semel à Deo ipso im-
mitti, è sacro codice compertum est. Terræmotu ad tur-
barum sonitum summissò, muri Hiericuntini conciderunt.
Terræmotu præferente miraculum, ut Salianus animaduertit,
exercitus Philistinus ad interuersionem deletus. Terræ-
motus, Christo moriente, supra Naturæ leges exhibitus,
duodecim, ut narrat Plinius, vrbes in Asia proruit. quan-
quam tunc quoque dissiluerunt Montes; abruptisque in immè-
sum hiatibus, quot voragines, tot ora tellus aperuit sui con-
ditoris interitum conquestura. Postremo, ut fileam de cæ-
teris, terræmotus extremum Orbis terrarum præcurreret ex-
cidium, quod ipsemet Christus præmonuit. *Erunt*, inquit.
ter-

85
terramotus magni per loca. siue Mundi iam confescentis
interitum, vt solet in morbis accidere, agitatio, tremor-
que antecedit: siue eo motu incumbencia vndique scelera
tellus nitatur excutere, impar tanto ponderi moles. De-
nique, vt paucis cuncta concludam, terramotibus his data
tragedia plauditur, danda praluditur.

AD DEI GLORIAM,

Provincialis in Provincia Neapolitana.

AC

V M libellam de...
DEI PARÆ.
 terramotus à...
 ciuitatis nostræ...
 nullam fuit...
 pauca: nos...
 modum Paræ...
 culatam, vt...
 dicitur, ad...
 26. Septembris 1638.

Admodum Illustrissimus...
 Vidi hunc librum, &...
 Neap. 7. Septembris 1638.
 Alexander Ragnus...
 Idem hic.

IMPRIMATUR

Alexander Ragnus Vic. Gen.

F 3 HIE

86
HIERONYMVS
MARCHESIVS
E SOCIETATE IESV

AD DEI GLORIAM
Prouinciali in Prouincia Neapolitana.

CV M libellum de nouo in vniuerſa Calabria
terræmotu à Patre Iulio Cæſare Recupito So-
cietatis noſtræ latinè conſcriptum, ij, quibus id com-
miſſum fuit, recognouerint, & in lucē edi poſſe pro-
bauerint: nos, poteſtate nobis facta à Reuerendo ad-
modum Patre noſtro Generali Mutio Vitelleſco fa-
cultatem, vt in lucem edatur, concedimus: ſi ijs vide-
bitur, ad quæ editio librorum ſpecta. Neapoli die
26. Septembris 1638.

Hieronymus Marchefius.

Admodum Illuſtriſſ. & Reuerendiſſ. Domine
Vidi hunc librum, & cenſeo imprimi poſſe. Dat.
Neap. 5. Septembris 1638.

Alexander Ruſſus Canonicus deputatus.

Idem dico.

D. Io. Dominicus Auliſtus, Canonicus Deputatus.

IMPRIMATUR

Alexander Lucianus Vic. Gen.

A D

AD EMINENTISSIMUM,

AC REVERENDISSIMUM

S. R. E. Cardinalem

BARBERINVM.

IULII CÆSARIS RECVPITI,

è Societate IESV.

De nouo in uniuersa Calabria terremotu

congeminatus nuncijs.

DESTINAT sibi noua calamitas cruentatum semel Vesunij cœdibus calamumy congeminato nuncio; dum clades congeminatur. Deuouet etiam sibi, Franciscæ Cardinalis Amplissimæ, nomen illud tuum, quod claritatem auxit incendio, ac fama flammam nobilitauit. Eruptio illa Vesuniana quasdam clades peperit, quasdam prænunciavit. Infortunium illud appellaueram; sed infortuniorum vaticinatio fuit. Incendium præferebat: sed portentosus erat cometa, ex editissima aëris

1711

P 4

regio-

regione, oppidorum, vrbiū, prouinciarum stragem, paucis post annis, veluti cauda tracturus. Frigor ille inter prodigia recensendus, qui diffitas quoque regiones exterruit, cœli sonuit veluti classicum, quo toti Neapolitano regno bellum indicebatur. Terræ motus ij, quibus quatuor, vel quinque oppida corruerunt, parvæ velitationes erant, maiorum prælusiones certaminum, & prima quædam tentamenta pugnandi. Pronunciaueram absolutam planè tragediam, ac reductum scenæ siparium: sed luctus in lauratus ex integro, quæque malorum extrema videbantur cadentium, exordia fuere nascentium. Denique multò acrius, ac vehementius Vesuuiani incendij cineres recaluere. Rem ità contigisse, vt subijciam, ex auctoribus fide dignis comperitum. Dies intereurrebat Martij mensis vigesimus septimus, qui in Sabbatum inciderat, nobilem à palmis appellationem fortitum: ne palmæ sine cœdibus forent, mox finestandum. Hora data iam erat prima supra vigesimam, Sole ad occasum vergente, quasi luctuosum spectaculum auersaturo: cum terra repente mota Calabriam tum citeriorem, tum vltiorem, celeberrimas Neapolitani Regni Prouincias, quæ concussit, quæ diruit: Messana Vrbe finitima, è damno non exempta, Neapoli non è metu. Nulla mali tam ingentis præsentio, ante animaduerso exitio, quàm periculo. Terræ motus nomen vnicum, sed pernicie multiplex, non vno tenore stragem edidit: sed alicubi sauius, clementius alibi diuina, credo, dextera moderatrice, & veluti circumducente cladem. Hanc in primis passâ Consentia, Calabriae citerioris caput, altera regij magistratus sedes, vrbs nobilitate ciuium, & antiquitate per celebris; ostentans insignia septem collium; quod in totidem videbatur locata cum oppidorum corona, quodam veluti iusu naturæ Romam paruulam effingere conitantis, duplici flumine Crate, & Busento vnus Tyberis vices implentibus. Magnificentius hic grassata calamitas multæ domus dirutæ, quassatæ omnes. Duæ castri turres planè solo æquatæ. Quatuor assurgebant muralibus in fastigio pinnis distinctæ, siue ad spectaculum, siue ad munimen. Nunc vnâ vix superest. Nam duabus terræ motu deiectis, tertia superiore anno fulmine icta deciderat. Strauere

Leander. Albert. descript. Ital. in 7. regione. Henri. ci. Barch. in descript. Regni.

uere, sine vllō tormento bellico, turres tres fragores duo, cœli alter, terræ alter, in vnus arcis ruinam cœlo, terraq; quasi inito foedere, conspirantibus. Neque multò minor in palatio regio iactura. Quod olim Proregum Hispanorum regia, cum Galli Neapolim obtinerent, nunc nihil admirandum retinet, præter lapidum firmem, quassosque parietes: vt damnata videatur ad supplicium domus, in qua ceteri damnabantur. Neque aut templa fuere immunia, aut tutiora, cœnobîa. Turris, Christiano ritu, regia munificentia, ad ingentis tympani loculamentum extructa, Archiepiscopalis templi ornamentum, supra adem sacram decubuit, alamq; disiecit. Duo præterea Patrum Franciscanorum cœnobîa, corruerunt, vt ne ipsis quidem reorum asyis vlla fuerit in hac clade securitas. Collegium Societatis Iesu occupauit ruinam, quam non multò post vetustas tulisset: tribus tamen cubiculis, quæ firmiora erant adhuc stantibus, sed rimosis. Quod vitium in alijs etiam apparet ædibus: quæ terræ motui superstites solo, parietibus, lacunaribus diffissis, per immanes hiatus perspicuè casum minantur. Itâ in ædificia vrbis seuitum, sed indultum ciuibus. Habuit hæc suum ruina spatium; & terræ motus, initio lentior monuit incolas, vt in apertas planities, atque in loca tutiora profugerent. Vigin-ti circiter oppressi periere (numerus in tanta eius vrbis celebritate perexiguus) quibus fortasse aut segnis ætas, aut ægra valetudo pedum celeritate inhibuit, malo præcurrente remedia. Vni tamen fuga mortem, aut maturauit, aut intulit. Mercator, cum ad officinæ fores nescio quid negotij perageret, ac terræ motu obstrepente, in ampliorem se plateam quanta maxima poterat celeritate proriperet, in deciduum parietem incidit: ac magnificarum ædium ruinis elisus splendide occubuit, in columi tectulo, vnde prodierat. Futurus documento mortalibus, frustra nos mortem effugere: quæ, dum relinqui putatur à tergo, obuiam se commouit à fronte. Hunc lethi fuga ad lethum impulit: alteri pietas memorandum posteris exitum dedit. Barbara Telefia, clari generis scemina, primo terræ strepitu territa, conuulsa domus egressa limen se in tutum eduxerat. Sed mox, vt animum recepit ex metu, mente in subijt filii, inter mortis fau-

ces

*Henrich.
Bacchi in des-
script. Regni.*

90
ces desertus, cui per aetatem nec consilium, nec vires sup-
petebant ad fugam. Hac memoria sui immemor, per sa-
xa, per pericula, per ruinas, eò interrita redijt, vnde pauens
profugerat: fortius quidquid accidisset latúra, si cum charis-
simo pignore communem vitæ, mortisque aleam subijisset.
Verùm, dum mater puero inconsultius consulit, quàm res
poscebat, improviso tecti delapsu in mutuo complexu vter-
que perijt: suffocata etiam prole, quàm mulier nondum
enixa conceperat. Quatuor sanè in vnico euentu portenta.
Barbaram peremit pietas. Vnius quæ sita incolumitas tria
capita extinxit. Vni mors obtigit ante vitam. Huic vte-
rus euasit in tumulum. In scholis etiam, quas vocant pias,
tres aut quatuor pueri occubere, qui inter ipsa ætatis pri-
mordia, cum prima legendi rudimenta discerent, extrema
pati didicerunt: inter elementa Grammaticæ, duriore hausti
elemento. Patres tamen, qui tam pio vacabant operi, om-
nes integri, illasque. Consimilis Dei providentiæ in patri-
bus nostræ Societatis eluxit. Nam ij omnes, quorum cubi-
cula conciderunt, foras prodierant: eorum, qui intus ade-
rant, cubicula subsistere. Inter hos ille, qui hoc anno in
Archiepiscopali templo summa cum laude concionabatur,
cum ad insequentis diei concionem totus incumberet, ter-
ramotu ab ea cura diuulsus, aliò caput cogitationem, ac
pedem auertere. Mirum dictu quacunque ille gradum fe-
cisset, illico parietes, tecta, scilicet relicta à tergo ruebant;
quasi tantummodò expectaretur ad horum ruinam aliena in-
columitas. Diceres continuissè se illa tantisper, ac veluti
timuisse ne læderent. Magister exijs vnus, qui Grammati-
cam in eo collegio docebat, terramotu exaudito, discipu-
los præiuit ad fugam. Interuallum datum, vt omnes pedem
efferrent. Cum ad ianuam accurrerent, ædificij pars ante
fugientium oculos corruens fores obstruxit. Territi regredi,
ac referre cursum vnde diffugerant. Sed inter eundem, ex
altera parte, primò superstantis cubiculum, mox etiam scho-
la vacua cecidit. Occluso vndique exitu, nullus iam supere-
rat transugio locus; perdurante adhuc terramotu, atque
identidem ingrauescente: ita vt consistere non possent, pro-
gredi non auderent. His vndique circumscripti periculis, dum

ex

ex omni parte fugam adornant, ex omni etiam ruinarum
 obiecta intercluduntur, animaduertit magister subiacentem
 schalæ adhuc integræ angustissimum fornicem: qui, submis-
 sis ingredientium ceruicibus, quatuor aut quinque vix ca-
 peret. Eo ipse se celerrimè contulit: quodque incredibile
 videbatur, viginti discipulos (nam forte cæteros ad suum
 quemque pagum dimiserat) in eundem angulum sibi hæren-
 tes intrusit. Testis hinc, inde, alijs ruentibus, alijs nutan-
 tibus, & iam iam incumbentibus ad ruinam, mentis inopes
 pueri flere, conclamare, magistri opem deposcere, conge-
 minatis his vocibus, perimus, pater, perimus. Iam exci-
 tatus collisione, casuque lapidum puluis vsus oculorum
 abstulerat: nec quâ euadi posset vlla ex parte apparebat: cum
 fortè audita vox magistri alterius eum, qui delitescebat, qua-
 si extinctum flebiliter appellantis. Ille in circumfusa caligi-
 ne eò gradum direxit, vndè sonus accipiebatur: ac per ag-
 gestos obices, & saxa vndique collabentia, non tam ambu-
 lando, quàm reptando, tandem ad plateam erupit, pulueru-
 lentus, ac semiuuius. Mox sequaces pueros, voce, manu,
 ope eodem perduxit integros, sospitesque: ne vno quidem
 vel mutilato, vel læso. Hæc ita narraui, vt ab eodem ac-
 cepi, minutius quidem, quia vera, & comperta: Dei numi-
 ne non parum prodente se vel in paruis. Non minor in al-
 terius incolumitate admiratio. Nam, dum Philosophiæ ma-
 gistro, & schola corruit, & cubiculum, ipse vtrique calami-
 tati subducitur. Enimuerò mane discipuli vacationem, à
 vespertina lectione poposcerant, magister annuerat, idque
 præter morem, non sine diuino iutu. Quippe gymnasium
 eo temporis articulo cecidit, quo nemo elabi potuisset; schal-
 lis etiam, quâ effugiendum fuerat, repente diffractis. Ità il-
 le, dum suo se, ac discipulorum otio indulgisse putauerat, in-
 dulserat vitæ; vacaturus à labore, vt vacaret à funere. Idem
 inopinatè accitus ad templum, paulò post delapso cubiculo,
 vndè discesserat, lethum felicius effugit ignarus, quàm si
 prænosset. Cæterum cordatè hic, cum ad ruinosi templi fo-
 res terræ motus initia præsensisset, nihil moratus ad plateam
 euasit: vbi multos reperit lymphatis similes, & iam con-
 sternatos in fugam: qui, sacerdote conspecto, noxarum so-
 lutio-

lucionem lamentabili voce, nec sine lachrymis, petiere. Ille aliena magis memor salutis, quam sua, singulis culpa raptim audita (quod in rebus extremis licet) singulos etiam occysimè ab omnibus expiavit. Ita brevissimo temporis spatio centum circiter confessiones excepit. Quod alij Patres inter fugam pariter præstitere: quasi Parthorum morè fugiendo bellarent. Profectò vnus terræ tremor cunctis tremorem incusserat: atque inter allisiones lapidum, corda faxea scindebantur. Angebat terrorem horribilis ex imo boatus, subinde quidem atrocior, sed vno ductus spiritu per quadrantem (tamdiu enim prima hæc terræ iactatio tenuit:) tempus tantæ stragi perbreue, vni terræ motui longissimum. Ingeriebantur oculis puluereæ & ruinis elata nubes, quæ sereno celo, diem obtexerant: ita vt non iuuare, non videre quemquam liceret. quod in immani alio terræ motu, sub Traiani imperio, contigisse testatur Dio. Exaudiebantur dissonæ voces hinc expectare, hinc ire iubentium, & fugientes ipsa quoque festinatio morabatur. Feriebat etiam aures ædium vnde quaque cadentium fragor, qui terræ motui adtrepebat: & puerorum vagitus, ciulatus mulierum, viro- rum clamor timoris index, ac doloris omnia latè loca compleuerat. Sed breui fuga ciuium solitudinem vrbi fecit. Itum est ad campos, extra pomœrium, prope urbem: ibique per noctatum sub dio: vt cælum spectare cogentur, quos tellus expulerat. Plani- tiem, ad quam quasi dato signo aduo- lauere, Paradisum vocitant: magnifica sanè appellatione, & ea ipsa ciues alliciente; vt eò se reciperent à gehennæ ter- roribus, quos in vrbe reliquerant. Eui uero Paradisi tunc simulachrum quoddam exhibuit, cum nihil ibi nisi preces, imploratio numinis, scelerum detestatio, suspiria, lachry- ma, Christianæ delicia. Nam cum eò ciues, vt dictum est, ac Societatis Patres vndique confluis- sent, à vigesima pri- ma hora ad noctem vsque dimidiam nox- is confessione eluen- dis vacatum. Profectò nox illa diuinæ plus lucis attulit, quàm multi Soles. Campus in templum mutatus, quando tem- pla iam in campos abierant. Illud etiam scitu dignum, quod cum summi iuxta, atque imi, pueri, senes, mulieres, viri ter- ræ damna metuerent, cœli iniurijs paterent, lignea veluti

Dio in Tra-
iano.

tento-

tentoriola (Barracchas appellant) mira celeritate struxere; delecto à viris primoribus loco nostris Patribus propinquiore, quò promptius esset ad confessionem perfugium. Crederes omnes ad militiam adscitos, castra ibi metatos, bellum inferis indixisse. Neque, si quis obfirmatior fuisset in scelere, excitamenta ea nocte desuere ad pietatem. Viginti quatuor terræ motus identidem numerati, quasi ferali sonitu diè iræ furiales horæ distinguerent. Ita nox inter terræ fremitus, pauoremque mortalium transacta lamentis, clamoribus, precibus. Vt illuxit, stragem dies ostendit, quam nox, vmbraque cælauerant. Commouit omnium animos miserabilis patriæ vrbs aspectus, in qua viduata iam ciuibus nihil aspicerent, præter fragmina lapidum & dirutas, aut semirutas ædium potiùs vmbra, quàm ædes. Iacebant alta palatia: & tot seculorum labores vnus dies pœne momento consumpserat. Ne hora quidem interfuit inter urbem celeberrimã, & nullam. Ita non hominum solùm, sed urbium quoque funera destinantur. Nunc quando, quæ supersunt domus ruinarum nunciæ, rimarum plenæ, vacuæ adhuc sunt, & inhospitales, urbem ciues ad opportuniorẽ situm traducere, ac denuo extruere meditabantur, reuicturam fortasse, viuaciùs ex interitu. Iam dominicus ille dies affulserat, qui Christi triumpho, & sacratum distributione palmarum Christianis solet esse lætissimus. Sed quis festiuè palmas potuisset accipere, victoriæ insignia, inter tot magnas iacturas, & maiora pericula. Tamen deposcente populo, annuente Archiepiscopo, ara nostrum prope tentorium confestim erecta: ibique non eo solùm, sed cæteris quoque hebdomadæ sanctioris diebus sacra rite peracta: pompa quidem, vt ferebat necessitas, incultiore; sed inter Christi Domini inferias, ad lachrymas, luctumque cultissima. Non vnquam sacri maiore pietatis sensu traducti dies. Supplicationes & frequentius obitæ, & ardentius. Emicuit in hoc Patrum Cappucinatorum ardor, agmen ducentium, & se loris acerrimè verberantium, cruentato tergo, quasi firmum cum Deo fœdus eo sanguine sancirerur. Sequebantur puellæ deiectis oculis, laceris genis, effuso capillamento, veluti crinium soluta lege, qua neciebantur, vt necerent. Excipiebat has turba-

mulie-

mulierum : quarum alia pugnæ ora tundeant, lamentabili edito sonitu, quo præfixæ mortuos deslere solent: alia etiam, robore plusquam femineo, spinis, clavis, cultris se asperimè lancinabant. Nec viri deerant, qui aculeatis se flagris discruciant, partim saccis induti, partim resperfi cinere; supplicia de se ipsi sumpturi, quæ Numinis ira deposceret. Antiquam eò ab Assyrijs traductam Niniuen credidisses, ad saluberrimas lachrymas non Ionæ, sed terræ clamoribus excitatam. Hæc non modò inter iuctuosæ hebdomadæ tenebras, sed in luce etiam Paschatis spectacula exhibita: vt vel ipsum lætitiæ diem tanta calamitas funestaret. Accesserat ad doloris cumulum fames, ditissima in opum carnificina. Nam ex vicinis oppidis plurimi, qui bonorum omnium iacturam fecerant, confugere coacti ad urbem, seu veriùs ad campos, ad quos asportata vrbs videbatur. His, religiosorum Patrum industria, ditiorum liberalitate, commeatus ad victum suppeditati: ne conficeret in eolumitas, quibus ruinæ pepercerant. Hæc ferme mihi de vrbe Consentia luculentissimi testes, qui interfuere narrarunt. Sed nescio quo pacto terræ motus in vrbe quodammodò se gessit: vrbanus, larium magis exitio, quàm hominum: in oppida vires totas, ac furorem effudit. Nam Consentia terræ motus principio mitior per interualla desæuijt, vniuersam stragem triplici succussione partitus: in locis verò finitimis castella tunc desiere, cum cœpit, An quia in his minùs firma ædificia primus terræ assultus deiecit? An quia, Consentia ad montis radices locata, oppida editiorem partem occupant collium, prona magis ad præcipitium, & casum. Quidquid id fuerit, Altilia, Belsitum, Aprilianum, Figlinum, Mottæ duæ, Dominici duo, S. Pearus, S. Stephanus, S. Hippolitus, S. Benedictus, Cellaria, Pedacium, Petra ficta, Spezzanum duplex, Mangonum, Paternum, Zompanum, Carpenzanum, Roblanum citiùs periire, quàm narro. Spatium, quod satis fuit ruinæ, pœnè commemorationi non sufficit. Cæteri vrbis pagi, qui octoginta quinque in iisdem collibus numerabantur, magna ex parte diruti: tantummodò non deleti. Ingens in his mortalium strages, malo velociore quàm fuga. In oppido Roblano, quod olim Caroli V. hospitio, nunc multi-

multitudine incolarum pœnè urbem æmulabatur, cui sube-
 rat, viginti supra octingentos extincti, saucij octoginta. In-
 ter hos Episcopi Umbriaticensis ex fratre nepos, parente,
 dobus fratribus, consanguineis plurimis, maiore bonorum
 parte deperdita, superest tantum ad lachrymas, Multi in
 ædibus sacris enecti reperere ibidem lethum, ac tumulum
 quasi pompam inferiarum ferente, non expectantre satio. Ea-
 dem pœne vastitas ad alias eiusdem prouinciæ vrbes, & op-
 pida latius peruagata. Terinq̄ altera pars deiecta, altera in-
 tacta: aduersa, & prospera velut ex æquo partiente fortuna.
 Iniquiorem illa præbisset se ciuibus, si cum terremoto ef-
 fugerent, in incendium incurrissent. Nam domicilia in cã-
 po è tabulatis conflata ignis fortuito indeptus magna ex par-
 te combussit: ne lignea vrbs felicior foret, quàm saxea. Pul-
 uerietiam tormentario applicitus, e sclopis contra latronũ
 impetum instructis, aneam glandium tempestatem excussit:
 memorabili edita pugna, nullo milite, nullo hoste. Teri-
 nenses opportuna sibi fuga consuluerunt, modò terræ pro-
 fugi, modò flammæ. Murgantia plenius cladem accepit:
 planè confrata solo, maxima cum internecione ciuium.
 Illa solo quidem Episcopo, sed ad tantam egestatem redacto,
 vt tres tantum numuli superessent. quos ad Archiepiscopum
 Consentinum misit, testes inopiæ, & solitudinis: cum, &
 pecunia deesset, & ciues. Besidijs clades leuior intactis in-
 colis: domus ramentata factæ habitatores respuunt. Mi-
 tius actum cum Patyco, vbi exceptis pauculis, sterere tecta,
 Marchionis palatio minæ intentatæ potius, quàm ruinae.
 Durissimè omnium cum Sciliano, vbi censa incolarum ca-
 pita supra quinque millia cum laribus partim oppressa, par-
 tim absorpta, in immanem terra subito dehiscente voragi-
 nem. Euasit cum paucissimis regius gubernator. Qui, cum
 fortè spatiatum issset ad campos, iamque aures, animumque
 percelleret terramorus, retorsit illico ad oppidum oculos:
 neque oppidum vidit, neque templum, neque tectum ex ijs,
 quæ mille, & eo amplius, densatis circumfusa fastigijs pau-
 lò ante suspexerat. Vitam gratulatus ipse sibi, subditis, ac
 ditione deleta, vt vacuum gubernandi se sensit munere, præ-
 ceptis fugam corripuit, per agros, per saltus, per vias, per
 auia:

*Torina ex Or-
 telio, nunc
 Mantia.*

*Murgantia,
 nunc Marto-
 rano ex Bar-
 rio.*

*Besidia nunc
 Bisignano ex
 Ortelio.*

*Patyco, nunc
 Paula, ex Bar-
 rio.*

Blanda nunc
Belvedere ex
Ortelio Thu-
rium, nunc
Terranova
ex dem.
Sypheum
nunc Castro-
uillari ex
Mazzella.
Cleta, nunc
Hera mala
ex Barrio.
De Regina
Cleta Lyco-
phron apud
Ortelium.

ania: tota ea nocte errabundus; donec à locorum peritis
Consentiam deductus est, vrbis infortunio pagi exitium so-
laturus. Ne plura in re tam lugubri, varia alijs eiusdem pro-
uincia vrbibus, oppidis, pagis fortuna fuit: Ruscianum, Blanda,
Thurium, Rende perstricta leuiter. Sypheum, no-
uam Pandosiam ad antiquæ vestigia excitatam, Rouitum,
Citarum, Laum, Platium, Cletam denique olim sedem
Amazonum, Cletæ Reginae domicilio celebrem, castellum
nunc obscuri nominis, clades affixit ex parte. Castilio ma-
ritima, Rosa, Luzzum, S. Lucidus, Nuceria, Grimaldum,
ita penitus consternata, vt non tam deiecta crederes, quàm
erasa. In his æquauere ruinas funera. Nulla tamen res ma-
gis saluti fuit, quàm in terræ procella cœli serenitas. Hæc
multos ex vrbibus, oppidisque ad suburbia, ac villas allexe-
rat: quò colonos omnes serialis diei minimè feriatas labor
impulerat. Campis tamen clades impar, parmetus. Tur-
batum quoque, ac trepidatum in agris. Conspexere, qui
aderant, herbas repente, arbores, syluas integras circum-
duci; quasi iam ex his extracta nauigia marinis fluctibus æ-
stuant. Turres, quæ ruralibus casis impositæ, atque in-
ter plantas, per interualla, dubium an consistæ, an conditæ,
colles mira varietate distinxerant, ita funditus cecidere,
vt ne vestigium quidem extet posteris indicaturum, vnde
turres assurgerent. Terra quippe non diducta in latera, sed
recta sursum, deorsum affliebat, ita adificia conuellens, vt
in se ipsa subsiderent. Quocirca, sub terræ motus initiali,
quidam Consentia e nostri Collegij fenestra, herbas vidit, &
arbores subsultantes, quasi choreas saltibus agerent, fau-
stum ad speciem exordium in funestissimam tragœdiam de-
fiturum. Montis etiam eidem Consentia impositi, que
veterem appellant, fastigium magno fragore defiliit, quasi
extremi iudicij imminente die illorum vota audirentur, qui
dicerent *montibus, cadite super nos, & collibus operite nos.*
Tam ingens in campis clades rusticos, ceterosque, qui ru-
sticatum ierant, ad fugam impulit. Per syluas, per vepreta,
per rupes se dedere præcipites, quasi prædonum manus verge-
ret à tergo. Vt deuentum non iam ad vrbes, & oppida, sed
ad reliquias vmbaticas oppidorum, atque vrbium, lapidum
tumuli

tumuli commonstrauere cladem. Tum verò, metu in mi-
 sericordiam verso, sublatus ad cælum clamor lares, patriam,
 parentes, liberos, coniuges lamentantium: quo gemitu al-
 lisi denuo colles, ac iuga montium resonabant. Tum ad ef-
 fodiendas ruinas incubuere. Quisque architectum, quisque
 fabrum murarium, quisque manipulum agebat. Nulli un-
 quam vsui opportuniùs vomer adhibitus, quem coloni ex
 agris retulerant. Refossa humo, multorum corpora educta
 adeo lacera, vt vix vlla pristinae formæ imago appareret, ni-
 hilo fecius ac passa lanienam ab hoste. Alia modicè elisa,
 oris habitu post recens fatum, inter vitam, ac mortem an-
 cipiti. Calentibus adhuc membris relictus in vultu stupor,
 & quidam acer ad assurgendum conatus, sed irritus. Extra-
 cti nonnulli spirantes, inter supremos singultus, luce recep-
 ta, quam mox amitterent, vt paruo interuallo bis perirent.
 His non auxilium allatum, sed solatium; ad hoc vnum ela-
 tis, vt mox iterum efferrentur. Non paucis etiam tempe-
 stiuè subuentum, quos ruinæ non tam obtriuerant, quam
 obtexerant. Hi refecti superuixere periculo, plerique aliqua
 corporis parte mutilati, pauci integri. Nec dubium quin
 alij quoque euasissent, nisi terræ reciprocante motu, cum
 non tecta, sed ipsæ ruinæ iam ruerent, & saxa hærentes in lu-
 brico, ac subeuntes opprimerent, misericordia rursus in me-
 tum versa, a cœpto opere abstinuissent: alieno exitio, quid
 sibi timendum foret, admoniti. Illorum sanè miseranda con-
 ditio, qui tunc omni ope deserti, nec subita morte defuncti,
 aliquandiu inter ruinas vixere, vt eò atrocius interirent, quò
 lentius. Quænam porrò mens illis fuit, cum mole lapidum
 obruti, nec extincti, in terræ visceribus tumulati ante fatum
 nocte oculis circumfusa, nec liberè inter angustias meante
 spiritu, susque, deque, & à latere circumsepti, neque aditum
 haberent, quo sibi opem ferrent, nec quo deposcerent? In
 ea rerum alea constituti, vt fame tandem, mærore, pædo-
 re, ærumnis omnibus enecandi, lethi quodam veluti stilli-
 cidio, nec diu viuere possent, nec citò mori. Hos non an-
 te cupido salutis incessit, quàm desperatio: nec priùs animi
 defecere, quàm vires. De Sciliano iam euerso accepimus,
 fiebiles auditos è solo gemitus, vocesque confusas, facili co-

G niectu-

niectura ab oppressis imploratam opem superstitem. Sed planè incassum, quod obrecta voragine, absorptis ædibus, paucorum labori tam altè obductæ moles obsisterent. Admirabile id, quod ab oculato teste accepi, repertam prope Nicastra, inter ruinarum monumenta, mulierem dubium, an metu examinatum, an fame: infantulum verò in eiusdem vlnis viuum, appressis labellis ad vbera, & hausto vitæ pabulo è mortua. Incredibile id meritò videri posset, nisi recentissimo exemplo attestaretur antiquitas. Nam post ingentem Antiochiæ terræmotum sub Traiano, *neminem*, inquit Dio, *viuum inuenire potuerunt, præter puerum, qui matris mortuæ sugebat vbera.* Aliam præterea refert seruatum, quæ suo se lacte pauerat, ipsa sibi nutrix, & infans. Traditur quoque de alijs in casu consimili, incisa dentibus vena, aliquandiu suo se sanguine sustentasse: cum resorberent, quæ fuderant. Quæ nunc tragica tot hominum millibus euenerint, quorum plurimi nec repente extincti, nec discrimini opportunè subducti, Deus profectò nouit: nos silentio inuoluere cogimur, quæ tenebris inuoluta cogitare horret animus, refugit calamus scribere. Illud tamen præterire non possum commemoratione dignissimum, quod ex ijs vmbriæ flammæ maleficio veriùs, quàm beneficio euasit in lucem. Quidam, ruente æde sacra, trabi bus fortè superstantibus, in fornicato aliquo intercolumnio incolumis seruabatur. Sed profectò iudicia Dei abyssus multa. Nam cum ij, qui lapidum aggeres perscrutabantur, cadauera, quæ commodè possent, efferrent, reliqua concremarent, ne eo halitu, e motu terræ lues aëri gigneretur, tabulata, ac stramenta igne cõcepto, & flamma latè fusa, sedem corripuere, cum qua is ea iactatione desederat. Infelix incendio absumptus: & quodammodo sibimet aduersante natura, quem terra demerserat, ignis extinxit. Miseram sane conditionem mortalium, quibus ad vitam vnus, mille ad lethum aditus patent. Huic, de quo diximus, ignis exitio, alteri aqua saluti fuit. Ferunt pastorem, patefacta eo terræmotu voragine, illico voratum cum grege: sed cum eodem tempore, (fidem liberent, qui oppignorant: equidem plura trascribo, quàm assero) torrentem ex hiatu terra summitteret, eodem impetu reductum

ad

Dio in Traiano,
no.

ad auras cum pecore, quod terra rapuit, aqua reddidit, aër recipit. Ita ille semel terræ motu, de uo inundatione in status, duplici infortunio felix, planè perierat, nisi bis periisset. Consimile de Garzia Toletò Neapolitanæ arcis præfecto à maioribus nostris accepimus, quem aliquando classe vectum prior vnda è puppi ad mare proripuit: posterior è mari ad puppim rediit, ex congeminata sæuitiâ incolumè. Ita non dispari euentu de duplicato veneno, quod vim prioris inhibuit, Ausonius sic lepidè cecinit.

Et, cum fata volunt, bina venena iuuant.

*Ausonius in
Epigr.*

Neque in terræ motibus insolens, nouas aquarum erumpere scaturigines. Nam in monte Coryco, post terræ concussum, nouas fontium exiliisse scatebras, Theophrastus testatur. Quod etiam in bello Mithridatico prope Apameam Phrygiæ urbem euenisse traditur. Nunc quoque hunc terræ motum sequutos, nouos extitisse amnes prope Lametiam, incertus rumor vulgauerat, omnia in maius tollentè fama. Sed facilè idem fluius ruinarum obicibus aliò deriuatus, noui speciem præbuit. Iam locus admonet, vt à citeriore ad vltiorem Calabriam gradum tandem hæc narratio faciat. Huius caput Catacium, altera magistratus regij sedes, vrbs & celebritate ciuium, & quod Gallorum obsidionem pæne sola dispulerit, fidelissimæ appellatione pernobilis. terræ motibus plerumque obnoxia, ac sæpius hoc defuncta periculo: nunc grauem in ædibus passa perniciem, deuem in ciuibus. Quinque tantùm ex hoc terræ assultu capita desiderantur. Inter quæ Ioannes Dominicus Bulotta, olim Romæ Canonicus, tum Episcopo Catacensi à secretis, postremò Episcopi S. Marci Vicarius, qui longo morbo vexatus Catacium redijt: vt cæli clementiam captaret, terræ sæuitiem expertus. Nam ab Episcopo comiter exceptus hospitio, ac pristinæ valetudini redditus, cum in æde maxima quadraginta horarum in posterum diem apparatus piè operam daret, ad primos terræ succussus, ac murmura, illico in fugam effusus, in parietem ruentem incurrit: quo oppressus interiit; sospitibus ijs, qui steterant. Ita nihil illi magis exitio fuit, quàm cupido salutis, nouo experimento testatus persæpe euenire mortalibus, vt mortem arcessant, dum arcent. Par domus

*Theophrast.
Constr. in
Met. tr. 1 l.
c. 8.*

*Ioannes Dominicus
Bulotta
olim Romæ Canonicus
tum Episcopo Catacensi
à secretis, postremò
Episcopi S. Marci
Vicarius*

Episcopalis, templique calamitas. Nam aula, anterieus cubiculum, sacellum, funditus corruerunt: & quidem tum domesticis, tum hospitibus vacua, siue casu, siue consilio: lapillis fortasse, vt sit, deciduis ruinæ prænuncijs, ac præmonentibus fugam. Episcopus in interiori cubiculo cum nostræ Societatis patre, ac duabus alijs negotia pertractabat. Hi duo desiliere. Episcopus cum patre substitit: vtque id sibi mutuo præstitere, quod in rebus extremis solet, rei exitum opperiri decernunt, quâ se clades inferret, quâ vitaretur incerti. Cæterum multæ domus prostratæ, concussæ reliquæ: adeo vt hic quoque, vacuis tectis, ligneas in campis ædiculas effinxerit ingeniosa necessitas: aliò veluti vrbe traducta, & Scytharum more, versatili. Adhuc post duos fere menses elapsos, dum hæc scribo, degunt plerique extra lares, alij extra urbem, ante patriæ aspectum velut exilio mulctari. Hic quoque supplicationes decretæ, quemadmodum de Consensu diximus: itumque ad lachrymas, ad preces, ad vota; cum noui semper per interualla terræ motus infremerent. Sed quoniam his malis Catacenses assuetudine prope obcalluerant, terræ motus post viginti dies instauratus atrocior, ciues ad commune consilium impulit, vt fastigiata demoliti palatia, humiliora tecta construerent. Quando nimis elata fulmini obnoxia, non cæli solum, sed terræ quoque motibus subiacent. Maior in reliqua prouincia strages, quâ vt apud exteros repertura sit fidem. Inter prodigiosas fabulas posteri recensent, quæ seriem nobis texunt historiæ. Magna urbium, atque oppidorum pars diruta. Nicastrum, quod paulò ante in Calabria ostentabatur, nunc vbi fuerit, quæritur. Hæc vrbs funditus euersa cum ciuibus exitum habuit, vbique terrarum, publico luctu, descendum. Intererant in Franciscanorum templo horarijs precibus mulieres promiscuè, ac viri termè sexcenti, musicos inter centus: cum resonante longè aliter terra, templum, turres, tecta, muri, vrbs denique tota corruit; primò exiliens, tum decumbens, demum in se sepulta. Consepulta magna pars ciuium. tria millia perhibent. Non plura in bello funera, cum magna clades infligitur. Vicos etiam, ac finitima vrbi oppida idem turbo corripuit. Perlegi quasdam eorum
episto.

*Nicastrum
Mangino. Ni
castra alijs.
Numistro
Ortelia.*

epistolas, qui diuino beneficio euasere; vnus sub fenestra, alter sub portæ fornice, tertius capite in foramen ingesto; omnes, reliquo collabente ædificio. Quidam præterea, cum per arcem ambularet arci subiectam, hancque suspiceret pronam, ac præcipientem, pueris duobus, qui fortè tum suberant, arreptis in brachia, tantum planè spatij habuit ad suffugium, quantum moræ datum est ad ruinam: & ne saxorum fragminibus pateret, occuluit se, puerosque sub saxo: triplici corona ciuica dignus, quod præter se, duos quoque ciues seruauerit. Episcopus, quasi nutu diuino præfagiret euentum, animi causa egressus ad prædium, dum voluptari deseruire videbatur, suo capiti consulebat, nunquam vtilius, quam in hoc otio negotiosus. Prærepti quoque ab exitio alij, qui per agros, & campos diuagabantur, feliciter extorres à patria. Hi ferali accepto sonitu, cladis infelicissimæ nuncio, accessere protinus ad muros: neque muros, neque urbem reperere, quam florentem, intactamque reliquerant. Obiectere se acerui lapidum, & confusa quædam rerum congeries, simulachra vrbs, quæ fuerat. Obortæ omnibus lachrymæ, obuersante ante oculos repentino patriæ excidio, inter tot ciuium, qui supererant, damna; qui obierant, funera. Querebantur calamitates alijs per intervalla, ac minutatim accidere; sibi amicos, affines, parentes, natos, coniuges, lares, suppellectilem, patriam vnicò momento sublata. Integram ijs collachrymationem deberi, quando nihil restet amittendum, quod desceant. Nullum iam superesse solatium. Ne cadauera quidem extare, quibus iusta persoluant. Ergo non metu, non periculo territi, obmurmurante adhuc tellure, irrupere in ruinas. Sed, dum vita sanctos quaritant, incurrunt in viuos. Accipiebantur ex cæco tenuissima voces veluti lamentantium. Quamobrem sollicita, sonos aure captare: & sicubi gemitus audiretur, illic solum ferro profcindere, quasi suos vlturi poenas cædis à terra deposcerent, quæ patrauerat. Pars opus, vrget imperio, pars consilio, pars ligone. Tandem, perruptis obicibus, ad caueas factus est aditus. Pauci ad auras extracti semimortui, qui tumulati fuerant semiuui. Duo præterea, inde traduntur non prætereunda silentio, sed posterorum memoriæ consignanda. Al-

-obiq

G 3

cerum,

terum, in ipsis ædium fundamentis inuentos passim globos cinereos, quasi vrbs nō tam terramotu hausta, quā incendio, abiisset in cineres; à terra, & igne, iunctis copijs, illata clade. Alterum momoratu, dignum, Lametum fluium prope Nicastrum, visum rubricatis aquis, veluti sanguine, currere: vt in eo Nilum agnosceres vndas Ægyptijs reuoluentem sanguineas. Vtriusque prodigij causam, ne series inturbetur historiæ, paucis infra perstringam. Nunc, vt cœptam narrationem prosequar, inter cæteros, qui egesta humo è ruinis viuentes eruti, eductiq; sunt, eximia Laura Aquinas, Principis Castilionis, Nicastro etiam imperitantis vxor, nobilitate clara, pietate clarior, vtero grauis: vt in vnus salute duo capita seruarentur. Fato tunc erepta, infracto animo, effracto crure, malum in tam ingenti clade, leuissimum. Non eadem Principi fortuna fuit. Nam, cum in gestatoria sella, iubilei causa, sacras ædes obiret, decumbentibus vndique tectis obrutus, nec sella, nec cadaueris per plures dies vllō extante vestigio. Maxima profectò in tanto infortunio felicitas, quod mors illi obuenerit ritè confesso, percepta etiam pridie Eucharistia: quasi viaticum ad iter extremum sibi compararet, vel nescius, si omnia ad indulgentiam adipiscendam iniuncta peregerat, ad superos protinus euolaturus. idem plerisque contigit, quos ea occasione Sacramentis munitos mors subita deprehendit. Enim uerò, non sine certo diuini afflatu numinis, hoc planè tempore Summus Pontifex, Iubileo indicto, ditissimos Christi sanguine thesauros Ecclesiæ, Petri clauibus, reserauit: vt postremo Iubilei die tot extincta hominum millia, eo incitamento culpis ante Pascha præmaturè dilutis, a gehennæ interitu vindicaret. Nimirum non poterat, tam amara calamitas nisi ab Apibus effuso melle dulcescere. Redeo nunc ad Castilionis Principem, futurum hoc ipso nomine celebrè apud posteros, quod cui angustiores tumuli capiundo satis non essent, sepulchrum vrbs tota condiderit. Principis factum fere omnia, quæ ad eiusdem ditionem spectabunt, eadem ruina traxit. Nam in citeriore Calabria Murgantia, & Castillo; in vteriore, de qua loquimur, Nicastra, Ferolium, S. Blasius eodem modo decubuerunt. Loquor de interitu opido-

pidorum, quasi hominum obitus memorarem. Eadem quippe facilitate disperiere tot oppida, quæ totidem homines perijissent. Magna profectò iactura opulentissimæ domus, quæ aureorum quinquaginta millium annuos redditus numerabat. Quanquam, si vera sunt, quæ constanter fama vulgauerat, damnine plus adiectum, an lucri, apud peritos rerum æstimatores ambigitur. A patre Principis, qui nunc obiit, ingentem vim numeratæ pecuniæ aggestam esse compertum est. Ad quingenta aureorum millia ascendisse traditur. Hæc ille in latibulo arcanè condiderat, naturam imitatus, quæ aurum celat, ut seruet. Locum nulli mortalium indicavit, hæredibus suo tempore detecturus. Prohibuit hoc inopina mors: Hæredes sæpiùs id scrutari, magno semper labore, sed irritò. Hoc ansam dedit firmo apud vulgus rumori, ruinas ex insperato aperuisse, quod texerant. siue vertigo hæc fuerit instabilissimæ rotæ eodem impetu prementis vnâ, ac tollentis: siue ludus in humanis rebus veluti iocantis fortunæ: quasi oppidorum, quæ sors abstulerat, religione quadam, è vestigio pretium persoluisset, fortunatissimis sanè ijs, quibus fortuna ex infortunio nascitur. Hoc an verè iactatum: an, dum de auro agitur, sit inter splendidiora mendacia numerandum, longa dies aperiet: re nunc siue falsa, siue vera, prudenti consilio reticenda. Certior Principis Sancti Mangi, ex eadem Aquinatum familia, in tam communi clade prosperitas. Egressus in campis, e bello regredientem filium excepturus mortem reliquit a tergo; ditato repente domicilio: vnde, nisi decesserat, decessisset. Natus certè parente post militiam seruato felicior, quàm casis hostibus miles. Soriani Comitem, Ducis Nuceriæ filium seruauit venatio, ad quam eo die cælum impluuium, ac placidum inuitauerat. Palatium cecidit, cum obequitaret in campis; festiuam necem meditatus, dum ipsi mors luctuosa imminebat. Profectò nunquam minùs errauit, quàm cum per auia erraret: neque ei vlla tam iucunda prædatio, quàm cum prædatus est vitam. Enimuerò sospitauerunt syluæ, quæ vrbs peremisset. Cæterùm Episcopi quoque omnes seruati: ne in hoc rerum articulo ouibus pastores deessent. Hos, obsecundante numine, intactos clades præterijt, latè in vrbes,

ac populos debacchata. Mileti vrbs pœne deleta. Domus
 Episcopalis corruit, Episcopo vix limen egresso, & ruinae
 prærepto. Templum Sanctissimæ Trinitati dicatum, Abba-
 tum dignitate conspicuum, à Comite Rugerio magnificen-
 tissimè extructum, post tot secula concidit. Vt hinc faciliè
 intelligamus, nihil inter mortales reperiri tam firmum,
 quod non aut vetustas corrodat, aut vis, vel fortuna con-
 uellat. Minores ædes maiorum ruinas comitata, exitium
 vrbs pagi. Non multò felicior Medama, grauem quoque in
 rectis passa perniciem. Rhegij terræmotus minax, sed mi-
 tis, solo fragore contentus. Quippe seruabat ciuium nuper
 extincto Archiepiscopo lachrymas: terræ, vt olim in Pau-
 lini Sanctissimi Antistitis obitu, innocuo sonitu veluti con-
 decorante funus. Nouo tamen terræmotu fere post mensem
 elapsum sauis integrato, tantus ciues terror inuasit, vt de-
 ferta vrbe, vix consilij compotes multò grauiora præsentibus
 expectarent. veriti fortasse terræmotum illi parem, qui
 extra omnem memoriæ aleam positus, promontorium Rhe-
 ginum à Sicilia, interiecto freto, diremit: dubia Græcorum
 fide, & obuoluta tot seculorum congerie veritati tenebras
 offundente. Indicta celeriter supplicatio. Francisci Xauerij,
 noui eius vrbs patroni statua circumducta: quam comitati
 ciues fere omnes saccis, crucibus, flagris instructi. Mana-
 bat e tergo sanguis, ex oculis lachrymæ: & glomeratis in
 vnum vocibus misericordiam implorantium repercussæ val-
 les, ac litora responsabant. Nec silendum, quod inde nun-
 ciant recentissimæ litteræ. Pagi Rhegini in tres distributi
 regiones accolæ ad eiusdem Francisci ædem sacram turma-
 rim ibant, terræmotum deprecaturi: cum vna pars viæ te-
 dio substitit, duabus reliquis prosequutis iter, quod cœperât.
 Dispar consilium, dispar etiam quâ damnauit, qua probauit
 euentus. Noctè proxima terræmotus atrox eorum tantum
 ædes inuasit qui re infecta redierant: ab ijs, qui Xauerij tem-
 plum inuiserant, ne auditus quidem. Illis importuna quies
 terræmotum: his pium iter quietem peperit. Hæc ex vrbe
 Rhegio. Idè Tropiana terror, idè periculū, idè sensus animo-
 rum supplicationes, cruciatus, preces; ingenti metu, dāno mo-
 dico: quod vrbs mare despectans, in scopulosis locata rupi-
 bus,

*Tropiana nūc
 Tropia ex Or-
 selio, Post tro-
 pau dicitur
 Barrio.*

bus, non contra hostium modò, sed aduersùs etiam naturæ bella consistat. In consimili discrimine, fors non dispar Locrorum, S. Christinae, Hipponij, nisi quod huius oppidi pagi tres cecidere. Sorianum planè indemne: nec dubium quin D. Dominici beneficio. Napitiæ incolis tulit incolumitatem prodigium. Ferunt, terræmotu impendente, visum è vicino litore ad duopassuum millia mare decedere: arecentibus repentè vadis, quæ modò superfusa vndæ occupauerāt. eo spectaculo paganos malum imminens odoratos, destitutis confestim laribus, ad sylvas, montesque immigrasse: in solito aquæ motu terræmotum prænunciante. Brystaciæ cum pagis, Subsicino, Philogaso, Panaia, Monti sancto, Monti foro, Castro manardo, Roccæ Bernardæ, Marcellinari, S. Floro planè prostratis, ob hoc vnum non planè infelices ruinæ, quod superfuere, qui lugeant. Infaustior Vibonis conditio, vbi terræ hiatus fumum sulphureum interdium, noctu flammæ emisit; quo suis etiam Calabria Aetnis, suis Vesuijs inhorresceret. Luctuosissimus omnium antiquæ Lametiæ, nunc S. Eufemiæ exitus. Qui pagus, commune nauigantium hospitium, vndè rates soluere, quò solebant appellere, ita cum accolis repentè disparuit, vt vix, aut ne vix quidem saxula manserint, monimenta, siue recentioris ruinæ, siue anterioris fortunæ. Lachrymabilem eius solitudinem narrauit, qui spectauit nostræ Societatis Sacerdos, natione Germanus, germanæ, idest probatissimæ fidei. Libet hic quædam ex eodem adijcere, quæ totius ex ea parte oræ maritimæ statum, pœnè oculis ipsis subijciunt. Ille, superiore anno, Principis Hassiæ Lantgrauij fratrem, Catholicæ religioni auspiciatissimè redditum, ad Melitam insulam comitatus, Romam, regrediebatur, re confecta feliciter. Ergo, cum eo die, qui nigro semper erit calculo designandus, hic e Messanæ portu soluisset; & cursu prospero, freti angustias, ac duorum marium inter se coeuntium procellosa compèdia præteruectus, iam Rhegium & proximos Calabriae tractus cymbula, quæ vehebatur adraderet, mare ventis pœnè silentibus, spontè assultare visum, atque efferuescere, in solito quidem æstu, & nautis ipsis ignoto: in eum modum, quo in ollis aquæ, subiectis flammis, ebulliunt. Nauarcus inopinato malo perculsus

Hipponium, nunc Monte te Leone alijs Vibo. Valètia Napitia nunc Lopizzo, ex Bar. Brystacium nunc Briatico ex Ortelio Subsicinum, nunc Belforte, ex Bar. subsicinum Sigonio.

sus ad Vulcanias insulas, non longè a Calabria, prorata, ac
 phaselum obuertit. Sed, cum quò propriùs accedebant, eò
 magis internè sub silerent vnda, æstusque maior, quàm qui
 vitabatur, occurreret, nauæ ancipiti periculo impliciti re-
 migrare coacti, & quas declinauerant Calabriae oras relegere.
 Verùm, cum adhuc subsultim emicarent ex se se fluctus,
 ac nauigiolum velut in saltus attollerent, vt primùm licuit,
 proxima Tropianæ vrbis litora tenuerunt. Vbi viribus, ani-
 misque resectis, dum ad reliquum inter se comparant, exim-
 prouiso ingens ex terræ motu fragor auditus, quem par maris
 feruor præcesserat: substrato aquis solo prima terræ motus ru-
 dimenta inchoante, ac veluti sub latebris condiscente. Ia-
 ctatio hic leuior quidem, quam alibi, vt supra diximus, sed
 subinde præualida paucas domos euertit, ciuium maiore
 metu, quàm clade. Tandem, quiescente sonitu, terræ agi-
 tatio non quieuit: sed ea nocte, ac die etiam proximo, intre-
 muere sola terrarum: ita vt vnus continens terræ motus, sed
 non vno ductus impetu videretur. Quocirca, cum ij, de qui-
 bus diximus, cœptum iter prosequerentur, videbanturijs
 subsultare litora, arbores, montes, tecta, oppida fluctuare:
 neque alia camporum, quàm æstuantis pelagi species. Mi-
 rari omnes, quod procellas terris multò sauiiores offende-
 rent, quàm inter Charybdis, Scyllæque vortices nuper à ter-
 go reliquerant. Exhibebant se passim congesti saxi, cœ-
 mentis, asseribus, trabibus aggeres, cadauera castellorum,
 atque vrbium, & veluti naufragiorum eiectiona. Turris
 Vibonæ, Napitiæ, Nicastræ, S. Blasij gnari locorum nomina
 recensent: res iam subtractas ex oculis non videbant, som-
 niare se rati, ac nocturnis laruis illudi. Vt ventum est ad S.
 Euphæmiam, castellum de quo diximus, sub ditone Meli-
 tensium equitum nobile; hic ne reliquiæ quidem apparuere,
 quæ non pagum, sed vel tenuissimam pagi memoriam reti-
 nerent, vt a peritis indigitari vix posset, hic fuit. Templū
 ibi antea visebatur religione sacrum, antiquitate percelebre
 amplitudine augustum, structura conspicuum, parietum fir-
 mitate munitum, arcis in formam assurgens, propugnaculū
 aduersus Turcas, atque vnicum incolarum perfugium, si
 quando ea loca, aut pyratarum mioparones, aut hostium
 etiam

etiam iusta classis inuaderet. Turris, quam campanariam appellant, in tantam sublimitatem efferebatur, ut ad triginta millia passuum prospiceretur. Templum, turris, tintinnabula ita terræ hiatu hausta, & sepulta, ut ne signari quidem possint vestigia, quibus antea tanta moles, tamque infana substructio nitebatur. Tum verò nautæ ad tam ferale spectaculum sublato ad cælum, seu clamore, seu gemitu, desiluere in litus: ubi recenti memoria oppidum viris, tectisque frequens reliquerant. Cursitare hinc, inde, lustrare omnia, singula oculis, auribus, manibus explorare. Nihil obuium nisi deserta planities, muta solitudo, mæstum silentium. Sabulum insolitum occurrebat, calens, ac feruidum, quasi subiectis ignibus torreretur. Tandem homo repertus saxo infidens, manu ori admota, contracta fronte, tristi supercilio, immotis palpebris, appressis labris, terræ motu immobilis redditus, & inter lapides prope saxeus. Nescit profectò lachrymas magna calamitas, & ingens dolor querelas etiam amputat. Amiserat hic bona, lares, amicos, conanguineos, patriam, omnia. Lamenta supererant: hæc quoque fors tam acerba sustulerat. Hospites eo aspectu attoniti, solati quoquo modo miserrimum, nihil, ut opinor, ultra perconctati, quando loquebantur cladem arenæ ipsæ vocales, ad cymbam celerius regressi, quam venerant, deserere protinus funestissima litora, quæ remis concitatis, quæ velis effusis Neapolim petitori: ubi hæc, ut à teste oculato, & luculentissimo accepi, ita retuli. Traditum etiam inde, occupata omnia aquis palustribus, e solo subnatis; quæ se ad palmos septem, octouo attollebant; ne oppidum excitare, siqui velint, possint; nisi, nouo Orbis terrarum miraculo, nouæ inter aquas Venetiæ substruantur. Hi è Calabria tunc citeriore, tum vltiore nuncij. Non his tamen se continuit finibus tam vasta calamitas: sed traiecto freto Messanâ tenuit, inter Scyllæos latratus admugiente terra. Templum Archiepiscopale toto terrarum orbe celeberrimum, Virgini Matri sacrum, cuius ea vrbs epistola gloriatur, æternæ beneuolentiæ obside, aliqua ex parte delapsum didicit possedirui. Turritus paries ex dextera templi parte longo tractu protensus, ac fastigiatis per internalla pinnis conspicuus, ter-

-angos

ramotus

ramotui vilabefactatus: subiectam ædis sacra, vt appellant,
 nauim eodem turbine pressit, merfitque. Ingens eo die ad
 vespertinam Sabbati concionem auditorum multitudo con-
 uenerat: tantaque ijs pietas magno sterisset, nisi suo Deipa-
 ra præsidio præuertisset exitium. Quippe trabes, pinna, quæ
 cecidere per interualla, & nimbus puluerus e tectis mox
 casuris excitus, offusa caligine, periculi admonitos ad fugam
 impulit. Ita nouo miraculo puluis lucem tulit, dum sustu-
 lit, viamque, dum obstruxit, aperuit; mox redigendis in-
 puluerem, nisi puluis prohibuisset. Septem tantum exani-
 mati. Inter quos mulier vix tum soluta culpæ vita, & cor-
 pore soluitur. Confessario tamen intacto, cui seruando duæ
 trabes, cum ruerent, obliquauere se in fornicem: ne mors
 illi inferretur in vitæ munere. Tres quoque pueri, dum in-
 consultè trepidant, vnusque alteri festinando fugam mora-
 tur, omnes præuolauere ad superos, acerbissima ætate; ma-
 turante fatum immaturitate consilij. Cæteri in fugam effu-
 si pernecitate pedum euasere perniciem. Messanam terræ,
 Panormum aquæ motus iactauit. Pelago inundante, nauis
 in portu demersa, cymbulis etiam pluribus maioris nauigij
 fortunam sequentibus. Reddidit quodammodo suas sibi na-
 tura vices, vt quando insolita glacies hyeme fontes obstrin-
 xerat, vere mare exundaret. Neapolim terræmotus non
 tam afflixit, quàm attigit, velut ex longo itinere debilitatus,
 ac fractus; ita sensim, vt non paucorum sensus, atque au-
 res effugerit. Terræ se associavit rumusculo Vesuiij flam-
 mula, qui tunc visus modicè inardescere: quasi, vt turres
 speculatoriæ solent, ea montis arx latentem hostis aduentû,
 elata face, detegeret. Sub idem tempus, in vicino Abellæ
 oppido ingens arborum strages vi ventorum; ne tunc erum-
 pentes e terra halitus innoxij volitarent. Campania reliqua
 intacta, ne felicitis nomen amitteret. Lucania finitimo ma-
 lo correpta. Nam paucorum dierum interuallo Maratæ
 adeo terræmotus inualuit, vt vbique conspicerentur parie-
 tes discissi, distitque inter se: mox tamen eodem impetu
 coaluere. Quod ciues S. Blasij, cuius corpus in ea vrbe co-
 litur, tutelæ, ac patrocinijs ascribunt. Tarentum quoque
 terræ leuis perculit fragor, vt antiquam cum magna Græcia
 cogra-

cognitionem agnosceret. Postremò Senæ in Hetruria concussa, iam latius manante malo. Caterùm, quò terræ non peruasit motus, metus irrupit. Astra terrorem incussere ijs, quibus terra non potuit. excitata quippe his cladibus eorū industria, qui syderum cursum scitè norunt inspicere. Astrologos appellant, genus hominum inane, & ventosum, duces promissis onerans, vulgus terroribus, in vtroque mendax: dum portenta prædicunt, ipsi veriùs portentosi. Ambigitur an inter hos recensendus Petrus Paulus Sassonius, natione Calaber, munere medicus; qui, hac serpente clade, cœpit magis horrenda præcinere. Terræmotum imminere, sæuiorem non vni prouinciæ, aut regno, sed toti fere orbi terrarum. Mare litoribus aut conscensis, aut effractis ad duopassuum millia exundaturum, maritimarum euersione urbium. Grandines eodem tempore quinque librarum pondere ruituras e cælo, quibus animantia, ac recta subruerentur. Et, ne quod fingi posset aliqua ex parte perfugium, flammæ erumpentes e montibus cætera vastaturas. Iudicium imminere mortalibus, non quidem supremum, sed supremi quasi prænuncium, ac prodromum. Excepta hæc primò credulis auribus ab imperita plebecula, tum traducta etiam ad proceres, non sine suspicione veri. Fidem conciliabat rumor, quod is tum Vesuuianum incendium, tum terræmotum hunc recentissimum longè ante prædixerit. Appellabantur probatissimi testes, idque a multis etiam cordatissimis creditum, cum illud tantum in controuersiam vocarent, an id observatione astrorum, an ope dæmonis, an numinis afflatu rescierit, quippe ille diuinam sibi sapientiam astare iactabat. Quouis modo id prænosset, exitum pertimescendum putabant. Res eò deducta est, vt in tota fermè Calabria incolæ secessionem, ac fugam meditarentur: quasi ibidem deberet repetita calamitas recrudesce. Quanta etiam hic in vrbe regia facta sit eo nuncio consternatio animorum, credi vix potest; præteriti vaticinij fama fidem faciente mendacio. Irridebantur quidem ea præfagia a paucis: metuebantur tamen a non paucis: plurimi, vt dicam leuissimè, non contemnenda censebant. Relebatur ab historiarum peritis, ætate Francisci Petrarchæ, consimile vaticinium, tanto populo-

Præf. Pe-
trarchæ in
Epist.

pulorum terróre, vt Ioanna adoleſcentula regno poſita, nu-
dis pedibus, ædes ſacras obierit: tanta etiam euentus vari-
cinio reſpondentis fide, vt prænunciato die horribilem ter-
ra boatum ediderit: mare Neapoli exundarit, voratiſque,
in portu nauigijs ædículas litorales demerſerit, magna morta-
lium ſtrage: dies quoque noctem effuderit, extincto ſub or-
tum Sole; cælo, terraque mundi interitum cunctamantibus.
Grauiora nunc timebantur recentiffimo Calabriae exem-
plo. Hæc paſſim in triuijs, in angulis, in foro, in aulis ſermone
omnium ferebantur: territis ſemel animis ad metuenda de-
teriora pronis. Damnabatur cenſorio ſupercilio ab Ariſtar-
chis credulitas; ab alijs, par huic vitium, ſecuritas. Itaque
ad montana loca diffugere nonnulli cœperant, alij decreue-
rant: exundatione maris maiorem incutiente metum, quàm
montis flamma, cui afluenerant. Trepidatum præterea in
toto regno, quò celerrime rumor manauerat. Sed profe-
ctò tam vaſta mendacia mole ruunt ſua. Captus ille iuſſu re-
gij Magiſtratus, ac Neapolim perductus. vbi vocatus ad que-
ſtionem damnatus eſt ad triremes: vt in lignea arca ſe clau-
deret, qui diluuium præmonebat, mare remis ſollicitaturus,
vt exundet, iuxta præſagium. Ductus publicè per plateas,
inter confertiſſimam multitudinem exceptus ſibilis, probris,
pugnis, calcibus, vulneribus a turba antea metuente, po-
ſtea indignante metum: ita vt magno ſatellitio ſeptus vix
vulgi manus, ac furorem effugerit. Nec deerant, qui votis
eum ſuſpendio deſtinarent; quaſi laqueo mendacium ſtran-
gulaturi. Cæterùm, quod his præteritum terræmotum præ-
dixerit, pernegant aliqui: cum plerique id generis hominum
poſt euentum diuinent. Sed, ſi res ad veritatis trutinam
expendatur, pro comperto id habitum apud multos, qui ſuo
teſtimonio aliorum fidem extorquent. Equidem ita cenſeo,
ex Almanaco, vt appellant, Benincasæ, in quo terræmotus
hoc anno prænunciantur, a Saſſonio Calabriae, in qua de-
gebat, quòd terræmoribus eſſet obnoxia, delignatam. poſtea
euentu animoſiorem redditum. temerè adieciffe maiora, per-
lecto fortasſe præſagio eodem: in quo menſis Maij dies quin-
tus periculofus edicitur. Conſultiùs profectò feciſſet, ſi ſuum
ſibi exitium, non alienum præcauens, medicinæ arte con-
tentus

tentus, humani corporis tremores, non terræ; humorum
 eruptiones, non fluctuum; febres, non incendia præsensisset.
 Nunc e regio ad sacri quæstitoris tribunal traductus trirem
 commutauit carcere, vt nouum ipse iudicium subeat, qui
 commune cunctis iudicium minitabatur; pœnas audaciæ,
 nisi crimen diluat, luiturus. Hæc de metu ex causa planè
 inani, ac pœne ridicula. Sed grauiora non deerant, quæ ti-
 morem iniiciebant non leuem. D. Ianuarij sanguinem, vr-
 bis huius thesaurum nullo capitis occurfu exhibuisse se spon-
 te mollem, ac liquidum claris authoribus traditur. Quod
 est, vt seculorum experientia docuit, in ipsomet prodigio
 prodigiosum, nec sine calamitatum indicio. Nam, vt de
 cæteris fileam, cum aliquando inter Paulum Quartum Ro-
 manum Pontificem, & Philippum secundum Hispaniarum
 Regem atrox bellum arderet, Duce Aluæ Neapolitano Pro-
 rege cum exercitu aduolante ad urbem, atque obsidionem
 minante, tam diu hic sanguis, contra naturæ leges, extra
 venas se liquidum præbuit, quamdiu bellantium animi præ-
 buere se duros. Tum eodem die, atque hora concreuit, quo
 pax firmata, atque obedientia Pontifici reddita: quasi cala-
 mitosis temporibus sanguis hic, amore carnificæ, se gutta-
 tim effundat, quot stillis totidem vocibus pacem, ac veniam
 apprecaturus. Verùm, cum Ianuarius non Neapolitanæ
 tantum vrbs, sed totius etiam sic Regni patronus, sanguis
 nunc vltro eliquatus ad præsentem Calabriae cladem referri
 potest, quæ nondum planè detonuit. Additæ quoque vari-
 cinationes aliæ, in magnis cladibus magna etiam eminentien-
 di licentia. Daemonem humana specie per varias Calabriae
 vrbes, ac pagos veluti concionabundum vagari, ac supre-
 mum mundi diem denunciare, parente mendacij, tam ab-
 strusæ veritatis præcone. Energumenum præterea exorcif-
 mis coactum aperuisse crimina, quibus tanta clades inflin-
 gitur, eaque publico chirographo consignasse: adiectis mi-
 nis, nisi respiscant, grauiora imminere. Rhegij Deiparæ ima-
 ginem exudare visam, sponte humescente vultu; quasi cle-
 mentia parens tantis cladibus illachrymasset. Narrantur
 etiam, inter tot diuinæ iræ argumenta, alia, quædam exi-
 mia beneuolentiæ pignora. Redonatam celo e ruinis, post
 tres,

tres, & eò amplius exactos à terræmotu dies, cum filijs duobus mulierem Octauij Parisij sororem, hanc exanimem, illos spirantes, vegetosque; nullo nec doloris, ne famis indicio. Admirabundi, qui aderant, sciscitari quam vi in terræ cauernis, ac veluti inter sepulchrales tenebras conditi tot diebus sine cibo, potuque traductis, euasissent tam integri, valentesque. Affirmant illi quotidie iuuenem elegantis aspectu, atque aureo amictu fulgentem apportasse ferula, panes, vermiculos farinaceos minutatim concisos, pisces, omnia benè condita; frigidam etiam ad potum: quibus recreati, ac refecti dies, ibi, noctesque nullo cruciatu, nulla fame transegerint. Suspexere omnes diuinæ clementiæ muna: nec dubitatum quin hæc eius Angeli ministerio contigerint, qui alterutrum ex ijs custodiendum susceperat: nos uos Danieles Deo his temporibus excitante, quibus Angeli opera dapes deferrentur ad caueam: intra profundas terræ voragine, pœne Paradisum expertis prope tartara. Nec reticendum, intra Quadragesimales dies non nisi eos cibos aldatos, quibus iuxta Ecclesiæ præscripta, vesci liceret: Angelis ipsis, contra Hæreticorum perfidiam, solemnibus ieiunij iura nouo miraculo contestantibus. Hęc inde scripta referre libuit; in quibus vera à falsis excernere aliorum est muneris. Nostrum erit, quod superest, adductis iam ijs, quæ ad historiam pertinent, terræmotus eiusdem naturalis causas attingere; & iacturæ totius pretium, atque æstimationem perpendere. Causa noui terræmotus agnoscitur anni, in quo versamur, pœne prodigiosa siccitas: quæ humore e terræ venis exucto, ingentem spirituum copiam procreauit. Spiritum appello cum Aristotele, eum halitum, qui ex terra gignitur; vaporem, qui ex aqua. Causa vtriusque effectrix est calor, is præcipuè, qui vi Solis efficitur radiorum repercussu, assultuque ex obiecta mole, siue terræ, siue aquæ. Caloris enim est laxare, ac tenuare partes: quemadmodum frigoris est constipare, & densare. Corpuscula autem terrea, quæ calore rarescunt, dicuntur spiritus, aquea vapores. Vtraque cum tenuitate leuitatem adepta turmatim in sublime tolluntur. Porro e patrijs elati sedibus vapor, & spiritus gregatim per amplissima spatia peregrinantur: neque vnquam

con-

Daniol. c. 14.

*Arist. 1. Met.
sum 2. & 2.
met. sum. 3.
cap. 1.*

consistunt, donec ad secundam vapor, spiritus inter dum ad tertiam aëris regionem euadat. In tres quippe aërem regiones Meteorologi diuidunt, primam, mediam, supremam. Suprema regio calidissima, quia igni contermina. media, verò frigida, quia & ab igne distita, & à calore, quem afflant, dum in terram impingunt, resiliuntque radij. In hac vapor natiuo frigori restitutus, nempe aquæ progenies, quæ spissatus opacatur in nubes, quæ mollescens eliquatur in imbres, quæ rarefcens tenuatur in nebulam, quæ dissectus canescit in niuem, quæ rigescens rotundatur in grandinem: ac semper tandem in humorem solutus. aquis redditur, vnde manauerat. Spiritus verò, terræ soboles, natura ficcior, & ad ignem corripendum aptissimus, siue materiam nactus exilem, & æquè protensam: ardescere videtur in faculam, siue oblongam, ac tenuem, in stellas cadentes demittitur, siderum speciem ementitus: siue paruam, viscosam, ac facile mobilem, in ignem fatuum desilit: siue multam, olearem, ac solidam in cometam ignescit: vt flamma tremula, tanquam in fausto nutu, Regum fata prænunciet, quæ prænosse interfit orbi terrarum. Nonnunquam verò spiritus vaporibus intermixti, in media aëris regione detenti, prohibentur, nè ad supremam euolent. Tunc quidem, aut à corpore densiore rursum ad infimam regionem detrusi disflantur in ventos, pigritiam aëris discussuros, leuatuos æstum, imperaturos Oceano, præbituros commercia omnium gentiù: aut occlusi nubibus circumcursant per latera, si quæ possint erumpere, donec eo allisu flammescant. Tum verò, per rupto obice, reboant in tonitrus, coruscant in fulgetra, cuspidantur in fulmina: quibus halitus è terra progeneri terram feriunt, velut in parentem iniurij: montibus præcipuè infensi, qui primi elato supercilio audent obsistere. Quorsum hæc tendant, & quomodo ex his proximi terræ motus causæ eruantur, ostendam hoc Peripatetico effato. *Eiusdem est Aristot.*
natura super terram ventus, in terra terræ motus, in nubibus tonitrus. Verba sunt Aristotelis Meteor. 2. sum. 3. c. 2. quæ mirificè rem præsentem declarant. Annus hic apprimè ficcus cælo fere semper innubilo, ficos halitus solito plures creauit, & præditos maiore vi. Nam, vt Aristoteles statuit,

- Arist. 2. Met. sum. 3. c. 2.* *in siccitatibus spirituosus aer. (hoc ipsum enim est siccitas) quando amplior exhalatio sicca facta fuerit, quam humida. Debuissent hoc anno siccarum exhalationum vi magna edi tonitrua: debuisset aer assiduis, validisque ventis perflari. contra prorsus ante terræmotum euenit. tempestate siccissima rarissimi tonitrus. Plerumque cælum non procellosum, non inquietum, non ventosum. Scilicet in tanta aëris tranquillitate procella creabatur sub terris. Clandestinæ struebantur insidiæ, cum hostis nusquam appareret in acie. Nam eodem Aristotele teste, causa terræmotus est spiritus, cum*
- Arist. ibidem.* *intro fortè fluxerit, qui extra exhalat. Prohibuit hyemæ, ne suos halitus terra expiraret vis insoliti frigoris: quo vel fontanas aquas congelatas aspeximus. Obstricti intra septa spiritus, ac terræ mole cohibiti mussare, fremere, eniti, in obluctans solum irrupere, vt erumpant: eo planè modo quo supernè intercepti solent nubes elidere. Halitus hoc anno non latrocianti sparsim per campos: sed confertim, immisere se in cauernas: vt ipsa terræ munimenta; ac veluti mundi mœnia inuaderent. Pacatum se exhibeat aer, dum adoperta bella tumescebant sub caueis. Infida cœli facies oculis adblandiebatur, cum urbium euerfiones clam natura machinaretur. Nulli ventorum fremitus, vt infremerent sola ipsa terrarum: nulli tunc nubium tonitrus, vt tellus tonaret silente cœlo. Obseruauit olim hoc Plinius, cum dixit*
- Plin. lib. 2. c. 80.* *terramotus fieri, dum tempestates sopiuntur. Sed egregiè, vt assolet, Aristoteles sunt, inquit, tranquillitate plurimi, & maximi terræmotus. idcirco subdit, terræmotus, qui fiunt die, fieri circa meridiem, quia tranquillissima est, vt in pluribus, diei meridies. Rationem etiam subiicit, quia continua existens exhalatio sequitur, vt in pluribus, impetû principij. Quare aut intro simul, aut simul extra, fluit omnis. Aut igitur omnis simul exhalatio extra terram tumultuatur in aëre; & tunc tonitrus, ac ventos ciet: aut omnis intro, & tunc exitu intercluso ferocior, ipsa terræ fundamenta cœuellit. Confirmat hoc idem Aristoteles exemplo terræmotus, qui contigit in Achaia; vbi tranquillitate, inquit facta, & fluente intro vento, factus est terræmotus. Quamobrem, cum pluribus hoc anno extiterit ob siccitatem spiritos, nul-*
- lus

lus superiore hyeme extra prodierit, nimio terræ meatus obstruente frigore: omnis intro conclusus, ineunte iam vere, laxata humo, magno impetu admolitus viam ad auras, terram quæ concussit, quæ scidit. Concussus terræ motum præstitit, scissio voraginem. Prior oppida, vrbesque prostravit: posterior hausit, ac forbuit. Id etiam causæ fuit, cur sub nascentis terræ motus initia, maris vndæ, vt supra narraui, nullo ventorum impulsu subsilirent ex se se: quia, vt de euentu consimili tradidit Aristoteles, *mare non dabat perflationem impetum facienti sub terra spiritui, sed obstabat.* Ex quo id addiscens Plinius, *Terræ motus futuros*, inquit, *nauigantes quoque sentiunt, non dubia coniectura sine flatu intumescente fluctu.* Huc etiam referri potest maris Panormitani, de qua diximus, inundatio, quod vi spirituum non longè erumpentium elatæ vndæ superfunderentur litoribus; vt in ollis euenit, cum aquæ supposito igne despumant. Ita, inundatione terræ motû sequuta, tradit Seneca Africâ ab Hispaniâ, Siciliâ ab Italiâ complexu diuulsâ. Hinc etiam factum est, vt in S. Euphemie cæpis paludes, ac lacus accreuerint per terræ hiatus aquas immittente spiritu. Quod adnotauit etiâ Aristoteles, dum dixit, *factis terræ motibus erupisse aquas.* Hæc de huius terræ motibus causis breuissime: quâdo de terræ motibus vniuersim in nostro de Vesuuiano incêdio nûcio licuit, nisi res me fallit, non ieiunè disserere. Inuestigatum hætenus, cur hoc anno: inuestigandum superest, cur in hoc potissimùm loco terræ motus obtigerint. Calabria peninsula est, quæ circumfusa maris ex vtroque latere aquis alluitur. Porro interclusis vbique spiritibus abundat mare, sicco halitu regnum obtinente inter humida. Non enim falsum mare, quia terræ sudor fit, vt somniauit Empedocles: sed quia *in mari id, quod est terra humido commixtum, causa falsedinis est*, vt egregiè docuit Aristoteles. Nempe Solis vi è subiecto vndis solo quotidie halitus euocante, & crasso quodam lentore marinis aquis à natura indito terreorum halituû expirationem arcente. Cum igitur hi causa sint terræ motuum, quando acrius incalescunt, & mare radijs excoctum solâribus, exhalationibus calidis affluat: loca maritima, & peninsula, quas mare vtrinque proluit, crebrius terremotu

Arist. ibidem.

Plin. lib. 2.
c. 81.Sen. Nat. 9. li.
6. c. 29.

Arist. loco cit.

Arist. 2. Met.
sum. 1. c. 3.

Arist. 2. Met. sum 3. c. 2. Plin. lib. 2. c. 80. iactantur. Testatur hoc, ut cætera, Aristoteles, qui *circa loca*, inquit, *vbi mare fluxibile est, fortissimi fiunt terræmotus*. Ex hoc fonte id hausit Plinius, cum dixit *maritima maximè concuti*. Idcirco insule quoque, si cætera, adfint paria, terræmotu frequentius agitantur, ut de Cypro, de Tyro, de Ænaria, de Molucis, de insulis, quas vocant tertias, Conimbricenses testantur. De Sicilia, de Æolis, de Eubæa testatur ipse Aristoteles. Peninsulæ verò alio etiam nomine terræmotibus subiacent, quod plerunque oblongæ sint magis, quam latæ. Idcirco angustiozem habent campū, quam ut turba spirituum subterraneis interclusa locis impunè disijci, dissiparique possit. Quamobrem, ut verbis utar Aristotelicis, *circa dicta loca terræmotus fiunt, maxime propter angustias*. Porro Italia peninsulam efficit triplici relictam mari, Tyrrheno, Adriatico, Ionio. Neapolitanum regnum Italiæ pes dicitur. Huius extrema pars Calabria, in quam arctissimè desinit. Quippe Italiæ longitudo ad mille, & ducenta milliaria tenditur: latitudo quæ maximè patet, ad ducenta, quæ minimū, ad viginti. Idque in ea Calabria ora, ut testatur Plinius, quæ inter Scylletium, & S. Eufemiam, olim oppidum, nunc nudum nomen, interiacet. Altero quidem totius Europæ Isthmo. Italia verò nusquam angustiore, quam in ea sui particula, quam prisca magnam Græciam appellabant. Inter has angustias deprehensi spiritus, qui in terræ penetralibus delitent cum aliò trajcere nequeant, solum aggrediuntur, cui substant. Primò sollicitant, tum quatiunt, postremò discindunt: ut aditum sibi ad auras aperiant, per matris vulnera, per funera populorū, per clades urbium. Itaque terræmotus sæuiunt in Calabria ob maris viciniam; ac terræ angustias: cum præsertim circumducta sit montibus. Enimverò locis montanis, ut Conimbricenses obseruant, terræmotus infestior, quam planis: quod illa cauernas, & specus condant in gremio, spirituum receptacula. Quamobrem natura Ægyptum, ut ex antiquiorum sententiæ refert Seneca, è terræmotu exemit: quia in latissimas diffusa planities solum continet non intus excavatum, ac peruium; sed vndique coagmentatum, ac solidum. Porro Calabria plerunque montosa est, ac percauatos

Conimbr. in Met. tr. 11. cap 6. Arist. loco cit.

Arist. ibidem.

Plin. lib. 3. cap. 10.

Conimbr. tr. 11. in mot. c. 6.

Sen. Nat. 9. lib. c. 26.

uatos intorsum recessus domicilia præbet halitibus: quo-
 rum multitudo antris obstricta acres excitat terramotus: *Crist. loc. cit.*
 Quod nõ prætermisit Aristot. dum dixit *fortissimos fieri ter-
 ramotus, ubi regio subantrōsa, ut circa bellepontū, & circa
 Sicilia.* Huc accedit, quod Calabria sulphure, & pice abūdat. *Berr. Antiq.
 Calabr. lib. 2.*
 Nā & non procul à Nicastris, & prope Casabonā aquæ fluunt
 sulphureæ: & pix magna copia è Calabria asportatur ad il-
 linienda nauigia. Neque ignes subterranei desunt, quibus
 alimenta præbeat materia sulphurea, & picea: vt perspicue
 ostendit Aethnæ montis in finitima Sicilia, & Vulcaniarum
 insularum vicinitas. Primam verò terramotuū originem
 tribuunt Meteoristæ flammis intra terram conditis. Vbi in-
 numerata sunt ignium conceptacula, à quibus dimanant cali-
 di, & sicci igneæ naturæ spiritus. Ex his, dum factò impe-
 tu assurgunt, tetramotus. Quamobrem ex Plinio, *non
 aliud est in terra tremor, quam in nube tonitrus, flamma
 vtrobique inter obstantes aggeres eruptionem tentante.* *Plin. lib. 2.
 c. 29.*
 Primus omnium docuit id Anaxagoras: sed optimè omnium
 Aristoteles, qui *terra, inquit, per se sicca à Sole, & ab eo
 qui in ipsa est, igne incalescens, multum quidem extra, mul-
 tum quoque intra spiritum efficit.* Et infra. *Maximè cor-
 porum motiuus est spiritus. Etenim ignis, quando cum spi-
 ritu fuerit fit flamma, ferturque celeriter, non igitur terra,
 neque aqua causa erit motus: sed spiritus, cum intro fluxerit.*
 Præclarè etiam inferiùs exemplum ex corpore huma-
 no subijcit, in quo bilis ignescens ex febris agitatione pulsū,
 membra tremore concutit. *Oportet, inquit, intelligere, si-
 cut in corpore nostro, & tremorum, & pulsū causa est vis
 spiritus, qui intercipitur: sic & in terra spiritum similia fa-
 cere: & hunc quidem terramotuū velut tremorem esse,
 illum autem velut pulsū.* Quemadmodum igitur corpori
 humano tremorem inducit febris, ex qua saepe interitus, &
 cinis: ita, quando terræ morbi non desunt sui, tremorem
 illi præstant spiritus ignei, ex quibus vrbium funera, & cine-
 res. Ita idem Aristoteles refert in vna earum insularum,
 quas in conspectu Calabriae positas alij Aeolis à ventis, alij
 ab igne Vulcanis appellabant, *rupta terra exiisse spiritum
 multum, & fauillam & cinerem eleuasse: & Liparæorum*

*Anaxagora
 apud Sen. nat.
 qu. lib. 6. c. 8.
 Arist. loc. cit.*

Arist. ibidem

Ciuitatem non longè existentem incinerasse. Idem nunc exitium Nicastris contigit, in qua vrbe, vti supra narrauimus, terramotus ædes non tam abreptæ, quàm absumptæ immixtos pulueri tumulos cinereos reliquerunt; busta non parua vrbs, quæ paruum defedit in cinerem. Profectò id inter terramotum, & incendium interest, quod inter flammam, latentem, & publicam. Concussus, excidia. cineres effecta sunt spirituum igneorum, quos duritie soli coercitos, vt ad superna transmittat, natura è terræ visceribus excutit, non odio quàm amore nocentior. Iisdem adscribendus est ignibus color rubeus, quo prope Nicastra fluxisse Lamerum fluuium diximus. Nam, quemadmodum pluit aliquando sanguine, quod accidisse M. Aelio, & Caio Portio consulibus refert Plinius: idque tantùm in speciem, halitibus igneis magna copia in humorem intrusis, liquidum densioris flammæ ruborem reddentibus: ita nunc diducta in hiatus terra, & spiritus flammeos efferente, cœpere ijs inmixta fluuiales aquæ rubescere, admissio intra venas hoste. Inuicta vtrinque violentia: cum neque ignis aquas, nequæ aquæ ignem edomarent: erubescere vtroque, veluti puderet non vincere. Alia quoque ab aquis miracula. Quidam prope Tarentum imminente iam terramotu, cum fortè ad hauriendam putealem aquam accessisset, illa ad os putei sponte assurrexit, obstupescente homine, & quasi ad excantatos latrunculos proclamante. Enimuerò subiecta flumina, vt in ollis euenit, exilibant aquæ in sublime; quasi aduersantis elemèti sedem occupaturæ. Alter sub idem tempus aquam hausit ex inopinato turbidam, & malè olentem: ex qua bene ille odorari poterat terramotum futurum. Nam hoc, inter cætera eiusdem præfagia, recensentur à Plinio; quod tenuiorum partem spirituum, e sulphureis plerumque venis, per occultos terræ meatus præmittat, quasi leuioris armaturæ equites hostium iter exploraturos. Hinc etiam sabulum, vt supra diximus in lamentino solo præferuidum. Hinc circa Vibonem sulphureus post terramotum fumus, quotidie ex nouo terræ hiatus conuolutus in globos, nouas ibi Tartaro pandente fores, non Cerbero, sed terramotu adlatrante: vt vel ex hoc appareat non aliud tantæ cladis author, quàm ignis.

Hinc

Plin. lib. 2.
c. 46.

Plin. lib. 4.
cap. 11.

Hinc etiam ab ea Vulcania insula, quam Strongolum vocant, fumus prope idem tempus insolens, plusquam Cymmerijs tenebris, obducto per diem Sole. Ingens etiam e montis cacumine obmurmuratio: ut de spiritibus intus occis Latinus vates cecinerit.

Illi indignantes magno cum murmure montis,

Circum claustra fremunt.

Quapropter suspicati non pauci vniuersam hanc totius Calabrię calamitatem ab hoc vno monte profectam, postremum Vesuiij facinus æmulante. Nisi quod hic splendidus, & igne aspectabili, quasi tormentis bellicis hostis publicus: ille clandestinis insidijs, per actos introrsum cuniculos, flamma delitescente desequijt, vastitate longè maiore populorum, arque vrbium. Hinc denique in eodem Vesuuiio, ut dictum est, eo die collucentes flamme, paruum preteriti inceudij simulachrum, tanquam montis minę iterum connitentis, sed exhaustis iam viribus. Ut ex hoc perspicue intelligamus, etiam montes per condita terris itinera, specusque vastissimas sua inire commercia, tanquam diuinę iustitię vindices in improborum scelera, iunctis facibus, exarsuros. Equidem facillè adducor ut credam, clades vrbium tam immanes, stragemque tantam mortalium non sine peculiari diuini numinis nutu contingere: naturam ut administram se gerere, non ut dominam; regi, non regere; satellitium prebere, non imperium. Quocirca, preter proximas noui terrę motus causas iam adductas, superiores alias, altioresque oportet agnoscere, quibus inferiores ducuntur. Hoc solo naturę magisterio, vel ipsi Ethnici didicerunt, qui terramotu, vel exaudito, vel nunciato ferias indicebant in eius Dei cultum, qui terram e suis distractam sedibus dimouisset; Quippe, cum turbam Deorum admitterent, id Dei alicuius vi factum esse pro comperto habebant, cuiusnam, incerti. Quamobrem Gellius *veteres, inquit, Romani, ubi terram mouisse senserant, nuntiatumue erat, ferias eius rei causa edicto imperabant: sed Dei nomen cui ferias seruari oporteret, statuere quiescebant quoniam per quem Deorum, de arumue terra tremere, incertum esset.* Diuina id quoque testantur oracula, dum terramotum soli Deo tribuunt, qui commo-

uet terram de loco suo, & columna eius concotiuntur. Profectò quis credat à spiritu adeo exili, vt aciem oculorum effugiat, quemadmodum præclare perpendit Seneca, *iactari, vibrarique terram cum montibus, magnas cum moenibus vrbes, cum totis maria litoribus*. Hoc sanè illius vim, indicat, qui vt canit Ecclesia, *mundum pugillo continet*; vt Isaias testatur, *appendit tribus digitis molem terra*. Egre- giè rem declarat id, quod S. Antoninus euenisse refert Tyroni cuidam sui ordinis. Hic, cum toties in hymno Deiparæ versiculum hunc cantitare audiisset, *Mundum pugillo continens*, cœpit miræ simplicitatis adolescens tacita secum cogitatione versare, quænam Deo palma esset tam gigantea, vt vola clauderet orbem terrarum. Inter eas curas fluctuâ- tem animo somnus oppressit. Dormienti, visa multitudo Angelorum innumerabilis ante duas sedes astantium, in qua- rum altera Christus, in altera è regione Virgo parens con- federat. Aderant etiam Sancti omnes tanquam metu perfu- si, atque ad extremum mundi examen vocati. Perlecta mortalium crimina; perlectæ paucorum virtutes, cumque illa mole longè maiore lancem grauarent, videbatur iratus iudex orbem terrarum vniuersum, tanquam pilam manu pro- ijcicere, his vocibus adiectis, *cum iudicatur exeat condem- natus*. Tremebundus tyro, nec tam somno sopitus, quàm semimortuus ad Deiparam conuersus clamauit, *S. Maria succurre miseris*. Hæ preces Virginem incitauere primò vt assurgeret, tum vt ingenua supplex procumberet ad filij iu- stissimam iram sedandam. Vociferatio interea à semisomni edita fratres acciuit. Qui, cum accurrerent, terramotu concuti sensere urbem adeo ingenti, vt multarum ruina- ædium ciues omnes ad præcipitem fugam extra urbem im- pulerit. Ita iuueni persuasum, terram diuina manu cieri, di- uina consistere. Frustra quoque nos criminari elementa, atque in terræ motibus accusare naturæ scelera; quando no- stro sit vitio; vt terram diuina vis quatiat, quò pressam tot improbrum onere degrauet. Quod effractus non illabatur orbis, quidquid immotum seruatur, quidquid integrum, Vir- ginis patrocinio deberi. Agnouit hoc antiquiorum Græco- rum pietas, die festo annis singulis instituto, illi memorie sacro,

Isa. 40.

S. Anton. in 2.
parte. Hist. tit.
23. cap. 5. §. 1.

Psalm. 108.

Baron. tit. 9.
Annal. ann.
740.

H

sacro,

sacro, qua sub Leone Isaurico ab immanissimo terramotu
 Bizantij ædibus, & murali corona difiectis, ciues multi Vir-
 ginis ope feruati. Libet, ex Monologio Græco, de hoc pau-
 ca quædam transcribere. *Vigesimo sexto Octobris die, fa-*
ctus est Constantinopoli ingens, & terribilis terramotus. &
omnes domus, & Ecclesia conciderant: multique ruinis op-
pressi sunt mortui. Quare tam terribilis terramotus me-
moriam recolentes, supplicamus ad magnum, & sacrum
immaculatissimæ Dei genitricis Mariæ templum, eam enixè
precantes, & nautum propter nos peccatores Iesum Chri-
stum, vt nos a sua iusta liberet ira, contra nos excitata.
 Hæc è Monologio, in quo à Græcis populi cæteri admonen-
 tur, vt beneficia tam perspicua annuæ memoriæ consecrèt,
 mansura perenniùs, si agnoscantur. Alter in eadem vrbe
 terramotus priorem æquauit clade, vicit prodigio. Nam
 cum aliquando septem, & quinquaginta Constantinopoli
 diuulsis turribus, Theodosius cum proclo Patriarcha, & ci-
 uibus domicilia, vt fit, traduxisset ad campos: ibique ter-
 ramotu vehementiùs grassante, cuncti ad preces incumben-
 rent, raptus e turba in aërem repente puer, oculisque sub-
 ductus. Tum eadem via demissus, Imperatori, & Episco-
 po mirabundis narravit candidè, audiuisse se Angelorum
 concentum in has efformatum voces, *Sanctus Deus, San-*
ctus fortis, Sanctus immortalis miserere nobis; addito mo-
 nitu, vt ipsi eodem modo concinerent: quo præstito terra-
 motus illico siluit. Hoc sacrum trifagium, comprobante
 postea Concilio Chalcedonensi, ab Ecclesia vniuersa vsur-
 patum. Ex his liquidò constat terramotum precibus con-
 quiescere, sceleribus excitari. Calamitosi certè sumus: vti-
 nam non criminosi. Ferrei extra exemplum, si ad tot Dei
 monitus obdurescimus. Enimuerò superioribus annis ter-
 ramotus occæpere in Calabria, iactato Catacio, non sine
 ædium iniuria; luxato Girifalco, non sine voragine. Non
 multò post deflexere in Apuliam, vrbe S. Seueri, & oppi-
 dis dirutis non ignobilibus. Paucis post annis transmisere
 Neapolim, comitati Vesuuiantum incendium, euersis Her-
 culano, & Pompeijs, vexata Neapoli, perturbata Campa-
 nia, perterrefacta Italia, metu etiam ultra periculum. Po-
 stemò

Marcell. in
Chronico Ba-
ron. an. 446.

Concilium
Chalcedonen-
se act. Dama-
scen. 3. de fi-
de c. 10.

stremon atrociore remigrauerunt in Calabriam, iam non pa-
 gum, aut urbem, sed integras prouincias depopulati, non-
 dum exaturata clade Adhuc ibidem impunè bacchantur,
 quidquid primo furori integrum demolituri. Inde corripue-
 re Lucaniam; tranauere Tarentum: iamque in ora Salenti-
 na urbem Neritum terræ ingenti motu iactatam, postremis
 nuncijs accepimus. Quota regni pars luctu vocat? Clades
 nobis creatur ex clade. Incendium terræmotu, terræmo-
 tus incendio feritur, exitiali quadam fœcunditate. Pleraq;
 regna Mars vexat, nostrum Pax: & cum externis viribus
 non pateat, in exitium suum armatur. Infelices nimium,
 quibus ex incolumitate calamitas nascitur. Externa cessant:
 domesticis implicamur. Hostilia patimur sine hoste. Non
 hic somnos inimicæ militum excursiones abrumpunt: non
 instructæ nos acies, non obsidiones urbium, non bombar-
 darum strepitus, non buccinarum clangor exteret: sed in-
 cendia, excidia, ruina. Tantum cladis Pax attulit, quan-
 tum ne bello quidem timeri potuisset. Bellatur nobiscum,
 natura: & ne quid huic bello desit, personat terræ fragor pro-
 tuba. Quos hostium non tetigere tela, hausit metus, hau-
 sit dolor, hausere elementa. Dedimus tragœdiam orbi ter-
 rarum, descendam lachrymis seculorum: omni malo vexa-
 ti, nullo perdomiti. Triginta circiter millia hoc terræmo-
 tu interempta. Tanta internicione mortalium diuinæ iræ
 litatum. Non plures iusta acie, iniquo Marte, vnico bello,
 pluribus prælijs, cecidissent. Orbati parentibus filij, paren-
 tes filijs: viduati coniugibus coniuges: spoliati superstites
 consanguineis, affinibus, amicis. Nulla pœna familia sine
 fletu: ac vere inuito, exultante natura, prætis ridentibus,
 lachrymatum. Non hoc extinctorum, quem recensui, nu-
 mero eos complector, quos ex terræmotu vel saucios, vel
 bonis omnibus spoliatos aut vulnus, aut ærumna confecit:
 præteritis etiam ijs, quos distracta in campos domo, con-
 tractus morbus sustulit. Minor tamen fuit hominum strages,
 quàm pro urbium, atque oppidorum ruina. In Vesuuiano
 incendio quinque millia capitum periire, duobus oppidis e-
 uersis, pago vno, vel altero. Nunc deiecta Consentia,
 quassatum Caracium, Prouinciarum metropoles, absumptum
 Nica-

Nicastrum, Calabriae ornamentum, ac gemmula; deleta Murgantia, afflictum Miletum, Terina semiruta. Messana, Roscianum, Besidia, Tropiana, Medama non sine querela. Rhegium, Locri, Tarentum, Maratea, Neritum periculo affinia. Neapolis, si minus ruina, certe oppressa metu. Has decem, & septem vrbes terræmotus inuasit; multas ex parte, quasdam funditus diruit: & mœnia, inter tot seculorum obsidiones intacta, vnico afflatu expugnauit. His adijce oppida, pagosque, qui partim ingentem perniciem, partim integram ruinam perpeffi supputantur septuaginta, & eò amplius. Ex his facile inferre licet, terræmotum hunc collocandum esse inter maximos. Etenim Plinius diligentissimus antiquitatis scrutator. *Maximus, inquit, terræ mortalium memoriæ extitit motus, Tiberij Caesaris principatu: duodecim urbibus Asiae vna nocte prostratis.* Nunc verò deiectæ, ac detritæ vrbes non minus, quàm duodecim; si addas oppida vrbes æquantia. Pagi, villæ, turres siue rurales, siue litorales extra numerum. Equidem non inficior terræmotum, quo sub Tiberij fascibus, Christo morienti tellus indoluit, iure à Plinio omnis memoriæ maximum recenseri, non clade, sed mole. Quippe non vnus, aut alterius regni conclusus finibus totum concussit orbem terrarum; vt totus sui authoris interitum persentisceret: discissis etiam montibus, quasi comam capitis ad luctum dilacerante natura. Quocirca exaggeratè admodum scribit Orosius, terræmotum sub Valentiniano vbique locorum terra, marique grassatum. Nam cordatè captus oculis, sed sapientiam planè lyncea Didymus, *terræmotus, inquit, saepe fiunt in terris. Venti qui ante, vel post Christi extiterunt, partem quandam terræ occuparunt. Mei autem Christi tēpore, nō priuatus fuit aliquis terræmotus, sed tota ipsa terra quassata est, & e centro conuulsa.* Cæterum Christi obitu reparante orbem terrarum, non deuastante, clades tanta fuit, quanta par foret mysterio: duodecim urbibus Asiae, in qua maximè Echnica supersticio vigebat, prostratis; vt totidem Apostoli ad Ecclesiæ Christianæ structuram erigerentur. Inter eos verò terræmotus, qui intra naturæ leges, extra miraculum positi naturales causas agnoscunt, hunc, de quo scribimus, vix ab alio

Plin. lib. 2.
c. 84.

Orosius lib. 7.
c. 31.

Didym. in
cat. PP.
106. 9.

Senec. Epist. 4.

alio quopiam superari crediderim, immanitate, amplitudine, diuturnitate. Immanitas perspicue ostenditur testimonio Senecæ qui *terra*, inquit, *vix unquam tam grauis, aut perniciosus motus fuit, ut tota oppida euerneret*. Nunc euersæ tres vrbes, plura oppida, pagi plurimi: duæ prouinciæ deuastate: trahente momento tēporis seculorū excidia. Nulla tam pernicioſa calamitas, ex quā nihil alteri calamitati superſit. Terræmotus hic, quā ſæuiſt, pœne nihil alteri dilacerandū reliquit. Nec verò quidpiā defuit, quod atrocitati feruiret. Mons diffractus Conſentiæ: maris deceſſio in Napitia: procella Panormi, terræ hiatus in Sciliano: aquæ ſuperfuſæ agro Lameſino: famei globi erumpentes e Vibone, flammæ exardeſcentes in Veſuuiō: cineres effuſi Nicaſtris, amnis ſanguineus prope Nicaſtra. Non hic prætermittendum cenſeo, quod retulit, dum hæc ſcriberem, Sacerdos è Franciſcana familia ſpectatiſſimæ fidei nuper profectus è Calabria, propior tum periculo, quàm qui perierant: viſum, intremiſſe tellure, retrorſum labi Lameſum fluuium, retractis aquis, retorto curſu, quaſi territus fugeret: tum elatis vndis, amnē campis reſuſo bullientes pluribus in locis vortices corrotafſe, & fremitu, & æſtu planè marino. Nihil iam oſtentofum ſupereſt, quod hic naturæ ira ſuppreſſerit. Nihil relictum, famæ mendacijs. Nihil ipſæ fabulæ poetarum fingere, aut excogitare poſſunt atrocius. Amplitudinem proximi terræmotus metiri poſſumus locorum ſpatijs, quæ longè, latèque complexus obtinuit. Gemina Calabria occupata. Prouinciæ præterea tentatæ tres, ora Salentina, Lucania, Campania. A Rhegino litore, quod ab eſt octo dierum itinere, Neapolim vſque perductus vrbeſ regiam inuaſit. Neque vnico regno contentus, ſuperatis freti faucibus, Meſſanam perſtrinxit. Demum, dum adhuc prouinciæ hi terræmotus graſſarentur in Calabria, inter tot marium, terrarumque tractus, infeſtatæ Senæ, vrbs Hettruriæ florentiſſima, adiectis ad reliquam Italiam veluti minacibus nuncijs. *Terræ*, inquit Senecæ, *non unquam per ducenta milliaria motus extenditur*. Hic ab extrema Calabria ora vſque Neapolim plusquam trecenta paſſuum millia tenuit. Ex quo perspicue conſtat non potuiſſe in locis tam diſſitis terram intremere.

Seneca lib. 6.
nat. quæſtion.
cap. 25.

contextu quodam, nexuque partium, & ut loquuntur Philosophi, *per consensum*: sed ubique concussam vi spirituum sublatentium, iactatione quâ maiore, quâ minore, pro halituum copia, & subterraneis angustijs: eruptione pluribus in locis tentata, in plerisque conatu inani, diltractis viribus. Amplitudini par diurnitas, nè clades magis locorum spatijs laxaretur, quàm temporis. Enimuerò duobus iam exactis mensibus, adhuc terræ motum per interualla sæuire quotidianæ litteræ perferunt. Ineunte Iunio congeminatus primus similis terræ motus: nisi quod huic parem diruendi materiam ruinæ ipsæ subtraxerant. Sub ortum Solis, primo radiorum appulsu excitati spiritus, euocatique ad superna cœpere denuo terram impetere, ac veluti admotis machinis arietare. Præmissus hic maioris cladis prænuncijs, ut opportunè sibi fuga quisque consuleret, impleto Davidis oraculo, *dediti metuentibus te significationem, ut fugiant à facie arcus*. Hora imminebat quarta supra decimam, cum incalcescente iam Sole, quasi tunc quoque iræ calescerent, halitus maiore impetu soli duritiem adorti, terræ motum edidere in vniuersa Calabria adeo ingentem, ut iterum omnia late loca Neapolim vsque peruaferit: quanquam id sparsim raptimque, deferuescente per interualla sæuitie. Catacium in primis, Consentiamque pessumdedit, odio in metropoles infestiore. Catacij, quod supererat Episcopalis templi, Consentia, quod steterat regiae arcis deiecit. Vtrobique ades reliquæ concussæ labant, quantum coniectura assequi possumus, primo aggressu labefactandæ. Besidia, & Patycos modice prius attackta detrimentum feruntur nun passa non modicum. Sanctæ Seuerinæ mons in enormem hiatus abscesit. Petilia, & Casabona plane deturbata, atque euersa. Oppida his minora, vicique inolescente malo non numerantur in clade. Iam instantato ubique metu, denuo desertæ, re meatumque ad campos. Quippe veluti fatali quodam instinctu, tunc maxime ad terræ gremium confugimus, cum nos tellus exagitat: quasi parentem agnoscamus, dum punit. Sed profectò, ut cœpere res labi, plane ruunt. nempe id ansam dedit Vticensi classi, ut Medamæ litora inuaderet, ijs in seruitutem abductis, quos tellus excusserat in oras
barbaras

Psal. 59.

barbaras amandandos. Nunciatum etiam è citeriore Calabria in agro Nucерiano pluiffe grandinibus tantæ molis, ut duarum librarum pondus explerent. quibus animantes non pauca sub Dio exanimata, quasi lapidatum esset de celo. Grandines quoque visas subuirides, veluti spem facerent melioris fortunæ. Quanquam, si rationes expendimus, spes in metum euadit: neque alia spes affulget, nisi de qua poeta,

Aeneid. 4.

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem.

*Arist. 2. Met.
sum. 3. e. 2.*

Desperanda vicina quies: mali speranda diuturnitas. Etenim Aristoteles ita pronunciat. *Cum fortis, factus fuerit terræ motus, non mox, neque, neque ad semel cessat agitare: sed primò quidem usque ad quadraginta dies agit: posteriùs autem, & ad unum, & ad duos annos dominatur, secundùm eadem loca.* Elapsi iam quadraginta dies annum, aut biennalem terræ motum prænunciant. Quid non pertimescendum ab annis, quando fuit adeo exitialis diecula? Instaurata sæpissime soli iactatio vires indicat hostium adhuc integras; grauemque esse terræ gremium halitibus, quos ipsa in suum gignit exitium. Abditum in humo malum, atque altè in visceribus ipsis infixum, Quippe in Calabria, ut diximus, rupes præaltas admolita natura est: infra quas cauernæ, & voragine, halituum non tam aulæ, quàm carceres. Horum, dum à claustris resiliunt, alios laetis compagibus tellus egerit, alios frustra connixos retrudit. qui, dum retentant exitum, nouo solum obluetans concussu cient.

*Plin. lib. 2. c.
83.*

Creberrimus, teste Plinio, Punico bello terræ motus, intra eundem annum, septies, atque quinquagies nunciatus Romam. Nunc nunciatus intra diem quater, & vicies: intra mensem non minùs, quàm centies, obfirmata indesoli, hinc halituum pertinacia, pugna toties cessante, toties reparata. Ex his persuasum, ut reor, quod suadendum proposui, terræ motum hunc, quo de agimus, siue atrocitate cladis, siue amplitudine locorum, siue diuturnitate temporis reponendum esse inter maximos. Quod si inter maximos, numquid non inter magnos? Si inter magnos, utique inter eos, de quibus dictum est, *Erunt terræ motus magni per loca, & pestilentia, & fames.* Rogandum profectò diuinum Numen, ne terræ motum fames, & pestilentia excipiant. Nam ferreum

Luc. 21.

ad

ad imbres caelum, & ficci halitus adurunt exuccam egerem: motuque terra crebro in hiatus diducta, Mephitim teterrimam, ac spiritus graeolentes exhalat. Quippe qui ducunt eluuiem ex occulto. Quamobrem id animaduertens Seneca, *Solet, inquit, post magnos terrarum motus pestilentia fieri. Nec id mirum est. Multa enim mortifera in alto latent: & aer ipse corruptus internorum ignium vitio, cum longo situ emissus, purum hunc, liquidumque maculat, ac polluit: insuetusque ducentibus spiritum affert noua morborum genera.* Hæc Seneca. Nos verò mittamus omnia calamitatis futuræ, quam Numen iratum minatur, placatum auertet: & quod reliquum est, ruinæ totius, quàm præsens clades intulit, pretium expendamus. Hoc vt præstetur exactius, neque ingratum, vt arbitror, neque abs re erit, Calabriae totius, vnde damni æstimatio petenda est, situm, magnitudinem, emolumenta breui narratione percurrere.

Calabria, olim Messapia e Solino, Ausonia ex Catone, siue ab antiquioribus Calabris, qui vt Ptolemus testatur, in Salentino litore mare Ionium incolebant, siue a Calauria Argolici sinus insula, vt refert Ortelius, Demosthenis interitu nobili; siue à soli vbertate, vt Leandro, & Barrio placet, Græcarum vocum *καλός γῆα* coniunctione appellationem, fortita, gemino circumfusa mari, Tyrrheno, & Ionio, ab oriente Salentinos, & Græciam spectat, stirpem antiqui nominis; ab occidente Neapolim: quæ ad Aquilonem vergit, Lucaniæ nectitur: quæ ad meridiem obuoluitur, per angusto disci illa freto, Siciliam veluti discedentem prosequitur, ultimo Italiae fluctu, Demum quæ mare procurrat longius, Africam prospicit, extremo Europæ litore. Longitudo non à Talao, vt Barrius, sed vt Ortelius, & alij à Lao fluuio, qui Calabriam à Lucania dirimit, vsque ad Leucopetram centum octoginta millibus passuum tenditur. Latitudo maxima septuaginta; minima viginti milliaribus constat. Prior ab vrbe Terina ad Lacinium promontorium: posterior ab antiqua Lameria, Scylletium vsque perducta: vbi vicino fretu Isthmus adiungitur. Totus verò regionis ambitus septingenta, triginta millia passuum continet; inter magnæ prouinciæ, regni que amplitudinem, sed regno propior. Calabria

Seneca lib. 6.
natur. q. c. 27.

Solinus cato.
Ptolemus.
Ortel. in The-
saur. Geogra-
ph. Leand. in
descript.
Ital. regione. 7
Barr. de An-
tiquit. Calab.
lib. 1.

Barr. ibidem.
Ortel. & Leand.
locis citat.
Leucopetra,
nunc Capo di
sparte vnto
ex Leand.
Terina, nunc
Mantia ex
Nigro apud

Ortelium.
Pamelia, nūc
S. Eufemia
Magin. in
Georg.
Prod. descript.
& Pam. in
Tertull. de
pallio n. 55.
Clauer. intro.
in Georg. lib. 3
c. 29.
Plin. lib. 3.
cap. 11.

Trogus. An.
neus.
Dionysius
Afer.
Polybius.

Strabo.

Cassiod. in Ep.
l. 12.
Plin. lib. 3.
c. 10.

Ioseph. lib. 2.
antiq. c. 11.

labriæ fines vltimiis Maginus, & alij porrigunt: qui Tarentum inter Calabriae vrbes recensent. Siue quia confundunt eum Calabria magnam Græciam, quæ ex ea parte patet latius: siue quia, teste Plinio, à priscis Calabriae nomen accepit peninsula illa, quæ Tarento Brundisium ducitur: Quod postea nomen à Salentinis relictum ad oram conterminam, traductum est. Quanto in honore regio hæc apud reges fuerit, illud argumento est, quod futurus Regni hæres Dux Calabriae vocabatur: quasi hoc nomine scepra præciperet, Cæsar imperio destinatus. Præludebat ille regno administratione Calabriae. Quippe vrbes complectitur sex, & viginti; quatuor Archiepiscopali, cæteras episcopali infula ornatas. Oppida, pagique pæne numerum fugiunt: tanta vicinitate, ac frequentia, vt continentem vastissimæ vrbis speciem præbeant, quæ rura, villaque concludat. Porro Calabria est omnis diuisa in prouincias duas: quarum altera Brutios, altera magnam Græciam continet. Illi ita dicti, siue à Brutia femina, cuius opera primam arcem cœperunt, vt refert Trogus: siue à Bruto eximia virtutis viro, vt placet Annio: siue à Bretio Herculis filio, à quo exædificata Brutiorum caput Consentia, vt in Dionysio Afro legitur: ideo Bretij ab alijs, & tota regio à Polybio Brettania dicitur; siue deniq; ad contumeliam, odio Lucanorû, quibuscum bella gesserant, vt vult Strabo: tanta sententiarum varietate suum cuique permittente arbitratum. Magnam verò Græciam appellarunt Colonia à Græcia deducta, ad quam Calabria ex eo latere obuertitur. Principes hic à Græcis exædificatæ vrbes. Nam Scylletium ab Vlysse conditum refert Cassiodorus, suæ fortasse Ithacæ nidulum, ac rupes peroso: ab Atheniensibus affirmat Plinius, à quibus, & nomen acceperit. Rhegium exstructum à Chalcidensibus Solinus, & Strabo tradūt. Quamuis verò antiquiorem eius originem Iosephus referat in Asthenegum filium Gomer, Noe abnepotem: tamen Rhegium à Græcis, hoc nomen obtinuisse idem testatur. *Cum Gomer, inquit, haberet tres filios, Asthenegus quidem Asthenegos instituit; qui nunc Rhegium vocatur à Græcis.* Ex quo coniectare licet Coloniam eò deriuatam Græcorum: Rhegium autem dictum, vt Trogo placet, à Græco verbo

ῥήγιον

quod à Trinacria discissum : postea Rhegium Iulium, quod post terramotus ruinam à Iulio Cæsare instauratum. Sybarim à Sagari Aiakis filio, non multò post Troiæ excidium, excitatam narrat Solinus : tanta felicitate, vt mox sibi vrbes quinque, & viginti bello Sybaritæ subiecerint. Tū, præcoce fortuna irruente finitimos, à Crotoniensibus domiti, euerisque. Ex eius reliquijs conditum Thurium, hodie vulgò Terranona. Petilia à Philoçteta Herculis comite extracta. Quamobrem Mantuanus vates,

Parua Philoçteta subnixæ Petilia muro.

sive sit vrbs illa, quam nunc Belcastrum appellant, vt contendit Leander, sive Policastrum, vt Barrius, sive Strongiolis, vt alij. Locri etiam Græcos conditores agnoscunt, vel Euantem, vt Eustachius; vel Aiacem, vt Solinus affirmat: religione fortasse quadam nouas vrbes emolientibus ijs ipsis, qui paulò ante Troiam euerterant. Trischene, nunc Taberna, ipso vocabulo præfert Græciam, à tribus tabernaculis dicta, quod olim eius vrbis Episcopus triplici in templo per vices sacra perageret. Crotonem quoque à Græcis positam omnes tradunt. Incertum an ab ijs eò tempestate delatis, vt ex Antiocho narrat Strabo; Achiuis mulieribus, quibus iter cœperat esse fastidio, ibi sedem poscentibus: an, vt Pythagoræ placet, à Thebano Hercule etiam Græco, & Græcis fabulis inçlyto. Qui nomen Herculeo quoque promontorio fecit; quod à Sicilia distractum duo inter se commisit maria. Græciam olet illa iactatio, quod Milo Crotoniates virium fuerit tam immanium, vt columnam, quæ ædificium nitebatur, dum rueret, manu inhibitam sustentauerit: donec, qui suberant, omnes effugerent. Sampson planè alter, nisi quod columnam ille dimouit, iste detinuit. Sed Græcam urbem perspicuè commonstrat Pythagoræ Samij domicilium, qui toto pœne terrarum orbe peregrinatus, tandem Crotone confedit. vbi de mundi ortu, concentuque disseruit; atque in Italiam primus, Augustino teste, Philosophiam inuexit: cum nondum aut Platonica porticus, aut Peripatetica lycea celebrarentur in Græcia. Ad hunc audiendum, vt narrat Laerius, vndique Itali reliqui, Romani præcipuè confluebant: eiusque præceptis imbutum Romanorum

Barrius de
Antiq. Calab.
lib. 6.

Leander loco
citato.
Barr. lib. 2.
Eustachius
Solinus.

Barr. lib. 4.

Strabo.

Pythagor.
apud Barr.
loco cit.

Leand. de re-
scrip. Ital.
reg. 7.

August. lib. 8
de Ciuitate
c. 9.
Laert. in vi-
ta Pythag.

*Hieronymus
contra Ioh. 10.*

*Barr. lib. 4.
Leand. loc. cit.*

*Plato in Ti-
mæo.*

*Barr. in calce
libri.*

norum Regem sapientissimum Numam tradit Hieronymus. Ostentantur adhuc prope Crotonem à Pythagora erectæ in litore columnæ duæ, imitatione quadam Herculei monimentum ad Gaditanum fretum; quasi Pythagoricæ doctrinæ metæ, ultra quas nemo posset excurrere. Crotoni potissimum adscribendum, quod ad Græciæ Calabria magnæ quoque appellationem adiungerit. Hic Orpheus poëta, qui Argonauticam cecinit: hic Alcæus, qui omnigenam de natura scripsit historiam: hic Arignotus Philosophus, qui sacri agnomen obtinuit: hic Philolaus Pythagoreus: hic denique, ut in Timæo testatur Plato, omnes bonarum artium disciplinæ, veluti Athenis in alteris, florere. Nec defuere Calabria viri eximia sanctitate clarissimi, Inter quos antiquissimæ memoriæ Nilus Abbas, recentioris Franciscus, minimorum maximus institutor, nouus apud Italos Thaumaturgus: hoc discrimine, quod is montem precibus mobilem, hic transmissis pedibus freto, mare immobile præstitit. Eruditè non minus, quàm accuratè virorum illustrium, quos ea regio genuit, longum texit catalogum Gabriel Barrius in libro, quem inscripsit de antiquitate Calabria. Cæterùm gens plerumque ingenio feruido, callido, & ad omnem disciplinam versatili: apud exteros popularium amantissimi, in patria æmuli, & rixosi. Cæli apud eos iucunda, salubrisque temperies, vergens tamen ad calidam: nisi æstiuo tempore statis quotidie reflantes horis fauonij, euentilato saëre, Solis feruorem obtunderent. Nihil regione tota, siue ad delicias amœnius, siue ad vbertatem feracius, siue ad omnem humanæ vitæ vsum accommodatius. Amœnitatem aspectu præferunt montes, quibus ex vtroque Calabria latere, substrato imminet mari, an spectanda, an spectatrix. Hi eius Apenini sunt partes, qui protensus ab Alpibus catenata serie, nexuque cacuminum Italiae dorsum discriminat: atque in Calabriam ductus interdum in editissimas rupes, atque in altissima surgit fastigia. plerumque verò lenibus iugis in colles molliter accliuos demittitur: quos perenni viriditate cõuestit, plerisque arborum intacta coma hyeme ver exhibentibus. Inter Calabriae montes eminent Sila, sylvam ducentorum millium passuum ambitu attollens, in tonsis ilicibus, pinisque

nisque condensam. Quæ ramis multa fronde comantibus, atque inter se celo confertis, umbra terris diffusa, viatores velut de industria protegit: ita ut Consentia Cataractum integrum diei vnius iter æstate media confici possit, arboribus veluti hastatis æstum, ac solem arcantibus. Hyeme verò mons idem nemus Hercinium, aut Caledonium æmulatus, anni canescentem senectam ingenti fluvium pondere sustinet: mox brumali asperitate in summis caloribus ad voluptatem trahenda. Hinc prævalidæ trabes ad construendas nauum arbores, ut ijs mare statum syluescat. Hinc ad vsum nocturni luminis tedæ, flamma parabili, & cereas faculas imitante. Hinc denique immensa vis picis ad conglutinanda, siue solaria, siue nauigia: illa ne imbribus pateant, hæc ne fluctibus. Hanc utpote odoratam, resinofam, rutilam, atque ad medicamentum vtilissimam commendant Dioscorides, & Galenus. In cacumine latissima pecori pascua: quod abigendum à pastu, ne satietas perimat. Causa fertilitatis est humor, cum vbique fontes subsiliant. Qui primò argenteis ducuntur per fibras arborum riuis, dein etiam in ingentes amnes exuberant. Hanc laudem tota sibi regio vendicat; quam & fontana, & fluuiales aquæ rigant. Principes in Calabria citeriore fluuij Busentum, & Crates. Ille, quem alij Basentium, alij Casuentum, alij Barentinum vocant, ab impositis Consentia iugis excurrens, per subiectas rupes ad meridiem obuersas, ingenti strepitu præcipites aquas euoluit. Tum in planitiem effusus, & crebris subinde curuatus flexibus, non vno tramite circumiectis campis illabitur. Demum, magno amnis vtriusque fremitu, Crates ad mare decursurum intercipit: eoque quasi catenatum perducit, & alueo spoliatum, & nomine: in supplicium fortasse, quod Alarici Gothorum Regis thesauros, cum eiusdem cadauere contumulatos, adhuc & arena celat, & gurgite. Crates, quinto ab vrbe Consentia lapide, refudante humo scatebram exilit: obscuris inter Silæ umbras natalibus, obscuri etiam nominis, dum suas dumtaxat aquas vehit. Sed magnorum montium iugis delapsus, nouo semper laticeditior, paulatim è fonte succrescit in fluuium. Et iam iusto alueo, gemina ripa coercitus, Consentinum agrum recto am-

Barr. lib. 2.

Dioscor. lib. 1.
Galen. Antidot. lib. 8.Ortel. in The-
sauro Geogr.Paulus Diac.
lib. 13. hist.
Sabell. Enne.
7. lib. 9.

ne perstringit, Consentiam, sub augustissimi pontis fornicibus, magno murmure præteruectus. Dein Busento, alijsque inclytis amnibus, quasi ex inasperato in eiusdem os influentibus, longo viarum ambitu, elatis cornibus, in magnam Græciam inuehitur: vnde fluctus à marinis haud longè abhorrentes in craterem Tarentini sinus exonerat. Fama vtrique fluuii eximia, quod Crates flauum colorem, Busentus capillo nigrum impertiat: illius apud fœminas, huius laude apud viros. Secundùm hos celebratur Exarus, quia ex Apennini fonte prorumpens, per amplissima terrarum spatia, ad Sybarim vsque decurrit: cum quo sociatis aquis, vterque mari confunditur. His adiungitur Acheron: qui ad montis radices innascitur, prope antiqua Pandosia monimenta, olim ænigmate Delphici oraculi, & cæde Alexandri Epirotarum Regis, qui Calabriam inuaserat, nobilitatus. Hic Altiliam inter, & Murgantiam in abditissimas valles ingenti mole deuectus, magnam soli partem exorbet, ac nullo aquarum diuortio iter, quod cœpit, percurrens, in altera Calabria ora ad Ionium mare demittitur. Eius fluminis accolæ Acheruntini dicebantur, ex Plinio: nunc ijs ex terræ hiatu altero patefacto Acheronte. Nobiles in vltiore Calabria fluuij Neætus, & Sybaris, ab eodem Plinio primi in secundo Europæ sinu collocati, ille prope Crotonem, hic prope antiquam Sybarim, quæ ab anni mutuata est nomen: ille verò à Sybari fonte in Achaia, à quo Sybari Calabro derivatum nomen tradit Strabo. Præstant quoque copia, & altitudiue aquarum Alis, & Angitula. Alis prope Catacium e cacumine montis elapsus, ac longo tractu vltra patrios fines euectus, stipendiarias, aquas, non Ionio, aut Tyrreno, conterminis Calabria maribus, sed Adriatico destinat. Angitula fluit non longè ab antiqua Vibone, inter amœnissimos campos, & prata semper vernantia. Amœnitas loci locum fecit poetarum mendacio, Proserpinam eò e Trinacria delatam, vt coronas puella sibi floreas texeret. Cum his adnumero Lametû annè, Lametia nunc ad superioris Calabria magistratû adscita. Hic prope Nicastra, modò continenti cursu rapidus fertur: modo saxis sub latèssibus elisus voluntatur in spumas quæ torrens, quæ fractus. Nomen ab hoc, & oppido

Ouid Metam.
10. *Leand. loc.*
sitato.

Plin. lib. 3. c. 3

Plin. ibidem
cap. 1.

Strabo lib. 8.

Barr. lib. 2.

pido factū, & litori: quem sinum Lameticū. Aristot. appellat. Præter hos, Crotalus fluuius, quē inter nauigabiles collocat Plinius. Alex Strabonī celebris e cicadarum in vtraque ripa inæquali stridore, quod in altera feruore Solis reddantur vocaliores. Luconus Crotonensium, & Locrensiū pugna memoratus Trogo. His adde Acrin, Tacinam, Metaurum, Syrim, Basentum: quem fluuium falsò aliqui cum Busento confundunt, vt animaduertit Leander. Hi, alijque obscuriores æstate vadari vix possunt. hyeme verò, cum è montibus eluionem acceperint, ne ab equite quidem sine discrimine. Nec rarò infeliciter lapsos amnis præterfluens abripit, hauritque. Cæterum magna ex ijs voluptas, cum partim in xistos, ac topiaria buxo, myrtoque consita, corruatis per tortuosos anfractus riuulis, visuntur clementissimè serpere: partim per crepidines montium; valliumque secessus obmurmurant: vmbrosis hinc, inde ilicibus, curuato fastigio, in vitrea se se vnda spectantibus, quasi consilium formæ capturis, congeminato intra amnem nemore. Nec suæ arenis desunt aquæ. Quæ passim manant per litora gelidæ, & dulces; complectente salo fonticulos, non violante dulcedinem. Hæ cymbis litoralem oram radentibus placidum præbent iter. Tutum etiam præstant turres identidem, non plusquam sex mille passuum interuallo, dispositæ: ijs præsertim locis, quibus conditi introrsum sinus pyratis commodant latebram. Quos, cum sublato igne detexerint, bombardæ ictu propellunt, fulmine fulgurationem sequuto. Litora quoque sub turribus non rarò portuosa, accessu nauigiorum facili. Neque hæc aut scopulis infida latentibus, aut præruptis aspera: sed toto fermè Calabria sinu tam benignè fluctus excipiunt, vt altero liceat vndam remo, altero arenam profcindere. Offerunt se nauigantium oculis pagi, castella, vrbes montium dorsis impositæ; aspectabili quadam naturæ pompa, ac veluti theatriali. Discriminantur hæc villis, prædijs, viridarijs: quæ omni pomorū genere abūdant, eximij succi, & saporis. Ostentantur passim mala citria, medica, aurantia in auri speciē pendula. Hortis Hesperidum hic exhibitis: nisi quod hi dracone carent, nō mediocri regionis laude à ferarū innocentia. Inter mala limonia regnum Rhegina obtinent.

Ariost. 2. P. 10. Plin. lib. 3 c. 10. Strabo apud Leand. loco cit.

Trogus. lib. 6. Leand. loc. cit.

E quibus alia mole præstant: alia femine in varias figuras flexili, pyra, pruna, aliaq; id generis poma ementiantur: quasi iocante, atque oculis illudente natura. Cortice etiam dulcissimo vestiuntur aurantia, pro integumento, pro dape. Vineta quoque cernuntur latè apricantia: vitesque modici hominis altitudine à terræ vberè non diuulsæ, luxuriantes vbertim pampinos fundunt innuptæ, nullo, vt in Campania, maritali populorum amplexu. Interdum etiam trabi- bus adminiculatæ subdiales pergulis inambulationes opacæ, molliùs inter vmbra excepto Sole. Vuas gignunt quæ rubentes, quæ subalbidas, acino prægrandi, succoso, percocto, duracino, odorato; an ad esû, an ad potû suauiores ambiguû. Præcipua laus vinis, quæ subflauic coloris, atque auro perli- quido similis, siue cirella vocant à Cerillis, vico Straboni noto, siue clarella apud exteros quoque clarissima. Hæc ita ferunt aquam, vt etiam mare integrum ferant: per quod tranfuecta, & robore accrescunt, & pretio. Nec secunda nobilitas Blandæ vinis, quæ tum palato, tum oculis blandi- untur. Nec minor autoritas vernaticis S. Lucidi: quæ par- ciôs hausta vires largissimè reparant. Ab his dignatio vinis Treuijs prope Agitulam. Honos etiam expressis prælo Cõ- sentino, & Tempfano, quæ laudantur à Plinio. Neque ve- rò segeti terra humorem denegat, quem arboribus sufficit. Nam & copiosè herbescit ad pascua: & flauentibus hordei, frumentique spicis latissimâ turgescit ad horrea: vt prope Crotonem Appulos in Calabria campos non desideres. Olei, olearumque felicitas, vt Salentinis loco finitima, ita & vber- tate affinis. Butiri, lactis, casei tanta copia, quantam præ- stant opimis gregibus herbosa collium pabula; nutriendis etiam equorum armentis aptissima. E quibus Besiadarum nota insignes cum Thessalis & cursu certarent, & forma. Syluæ quoque vtriusque Calabriæ dulcescunt in saccara, no- bilissima gulæ irritamenta: tricliniorum luxu, Regumque delicijs ex vna quæsitis arundine. Nec minor à sale utilitas, sine quo insulsa fercula, & ne ipse quidem sapor est sapidus. Quippe dulcia solent esse fastidio, nisi quid acris admisceant. Præter factitium in salinis, montes quoque Calebri prope Al- tomontem obrigescunt in salem, reclamantè nequicquam,

apud

Strabo lib 6.

*Blanda, nunc
Belvedere.*

apud Gallos Hilario, *nullum terra sal reperiri*. Adnumerari poterat inter Pliniana mendacia, flumina salis ostentari apud Caspios, nisi, salis montis extarent hic apud Calabros. Sal his natura prodegit, sapientiæ simulachrum. Vna Lothi coniugis post incendium, quinquaginta post ingentem terremoto in Noricis statuæ salis reperiæ, documenta posteris, ut post supplicia saperent. Litora vtriusque oræ piscosa: & tymnorum præcipuè captu circa Napitiam, ut animadvertit Leander, insignia. Quippe in æstiuis caloribus gregatim eò ex Africa iunantes, ferreis inter vndas concameratis retibus, Delphino & præunte, & prodente stringuntur. Vbi magnitudinis immanis belluæ piscatorijs hastis confosæ, cruentatis purpurea tempestate fluctibus, prædam præbent ingentem, futuram Italiæ toti dapem ad salsamenta lectissimam. Terra lini, cannabis, goffiijque ferax, ut Leander, & Maginus testantur. Vermiculi etiam pretiosi. Nam bombices euiscerantur in sericum, dum tenuissimo involuti orbiculo nobilem ipsi sibi texunt interitum. Mox *aluo*, ut Tertullianus loquitur, *nouo animata iam stamine*, surgunt tanquam parui Phœnices e suo funere rediuiui: in præmium, credo, quod inde splendor sacris vestibus, atque aris accrescat. Hinc in templis, hinc in tectis pompa parietum: hinc aula, opere Belgico, sericis filis, auroque ductuli attexta: ut magnificentius ex auro spirent, molliùs serico ducantur imagines. Ex hac denique textrina, nullo nobilium, plebisque discrimine, tota pœne Italia sericata, vnus bestiolæ labore vestitur. Idque tanto Calabriae emolumento, ut vectigales anni huius census locati sint nûmis aureis quinque millibus supra trecentos. Vnde supputari potest magnitudo totius summæ præcipuæ, ex qua particula ista quotannis regio fisco decerpitur. Profectò non minùs auri ex animalculi viscere, quàm è fodinis Indicis humana cupiditas eruit: dum, effossis altè cuniculis, in naturæ patrimonio irrumpit, anquisitis opibus prope tartara. Quamquam ne auri quidem, argentique fossilis copiam, quam india suspicimus, desideramus in Calabria. In agro Consentino, Tempfano, & Altomontano argento, auroque intermicant terræ venæ, quasi sanguine ditioire turgescant. sed

Henric. Baccus in descript. Regni. Hir. in Matr. can. 9. Plin. lib. 31. c. 7. Genes. 19. Theatrum vita human. vol. 2. l. 7. Leand. loc. cit.

Leander. in descript. Ital. Reg. 7. Magin. Georg. Prob. descript. 14. Tertull. de Pallio.

Henr. Bac-
shus in descr.
Regni.

Magis. lo. cit.

Barr. lib. 2.

Conimb. in
Met. tr. 7.
c. 11.

tanto labore metallum è terreis glebis exerpitur, vt expen-
sæ prætiã exæquent; aurum ostentante simul, & subducent-
te natura. Exhibet tamen largissimè partim in agro Con-
sentino, & Altomontano, partim in Murgantino plumbû,
ferrum, chalybem: vnde sclopos plumbeis glandulis, mili-
tes galeis, ensibus, clypeis, loricis instruit, atque integros
obarmat exercitus: intremiscente nunc ad supplicium ea
potissimùm terra, quæ bella pœnè omnium gentium reparat.
Neque Calabria Alpinis inuidet iugis crystalla: neque In-
dico mari coralia. Nam in agro Altomontano frigore con-
strictæ niues in crystallinos grumos concresecunt, cæli gem-
mascente iniuria; & humore in conuiuarum ad potationem
delicias, ac mulierum speculares luxus conuerso. Alitore
verò Paryci, vsque ad Lametiæ sinum, prope scopulos ru-
bræ adnascuntur arbusculæ: atque, inter canescentes vn-
das, purpurea maris nemora teneros iaciunt, flexilesque
ramusculos. qui ex vndis educti, primo auræ mollissimæ af-
flatu, pretiosè obduresecunt. Maior alabastrum ælitiatio, quod
prope Altomontem, & Ruscianum effoditur. vbi etiam la-
pis marchesites; vt Erythrei litoris iactet quoque gemmas
Calabria. Denique illud planè miraculo, quod cui regioni
tellus planè cuncta suppeditat, manna quoque cælum effun-
dit, eiusdem formæ, ac naturæ cum antiquo Angelicis ma-
nibus elaborato, vt Conimbrienses contendunt. Nam, &
iuxta Altomontem in citeriore Calabria, & in vltiore ad
antiquæ Turrianae vestigia ros è cælo deciduus syluestribus
prunis exceptus quâ folijs, quâ trunco, noctis frigore con-
stipatur in grana. Quæ postea in prædulcem eliquata hu-
morem, medicamenta suauissima præstant, sorbenda vel
pueris: tanta salubritate, vt in ea caeleste munus agnoscas:
tanto pretio, vt interdum Neapoli mannae Calabriae vncia
septem numis aureis venierit; quasi è cælo imber aureus ce-
cidisset. Hanc opulentissimam regionem, terræ, cælique
donis insignem, quæ nihil aduentitium mutuabatur à cæte-
ris, multa transmittēbat ad externos, recens calamitas ita va-
stauit, vt amœnitas in horrorem, frequentia in solitudinem
rerum omnium copia in egestatem euaserit. Nouæ molem
iacturæ pristina metitur felicitas. Vnicus obligariuit hiatus
quid-

quidquid tot ætatū impēdijs, ars, & fortuna cōgesserant. Tāta oppidorū, vrbiumq. celebritas, tāta soli munificētia, tāta collium camporumq. feracitas; tanta fontium, anniumque per innoxios vbiq. saltus vbertas; tanta rerum, quæ ad humanam vitam conducunt, vel præstantia, vel copia; tanta denique naturæ in ea regione veluti exultantis felicitas vno terretur nutantis motu, ac pœnè nutu deiecta. Loca passim inania, ac deserta; quæ paulò ante ciues, ac tecta compleuerāt. Itinera sæpe arenarum obsessa montibus, intra fines Italiæ traducta Lybia. Agris cultores desunt, agri cultoribus; ædes incolis, ædibus incolæ. Superstitum magna pars aut è ruina sanguine cruentati, aut metu exangues. Tota fere Calabria adhuc cubatur in campis. Malum indigenæ, quod aliquando experiuntur, semper expectant. Timor, qui assuetudine plerumque exolescit, nunc integratur in dies. Quidquid cladis finis putabatur, gradus est. Malum semper recens præteriti memoriam instaurat, ac noua pernicie nondum obductum vulnus exulcerat. Quantum ex hoc terremoto toti Calabriæ damnum obtigerit, ducere coniecturam licet ex incendio Vesuuiano: in quo bis centies centum millium aureorum iactura estimata. Vnius montis flamma tanto pretio stetit. Paucorum oppidorum, cum finitimis prædijs, ruina præcipites traxit tot opes. Non sanè cum his conferenda tot montium, tot litorum, tot pagorum, tot oppidorum, tot vrbium, Prouinciarum, denique vastitas. Neque reparandi spes promptæ. Destinatus eò ad dignoscendum Prouinciarum statum à Medinæ Duce, Regni Protege Consiliarius Hector Latrus, vir cordatus iuxta, ac pius. Huic partim è fisci, partim è Montis misericordiz erario, octo circiter numorum aureorum millia ad reficienda damna, ac recreandos inopes attributa. Salubri quidem consilio, & Christiana pietate digno. Sed maius est, quàm pro subita medicina malum. Festinatum est in damna, quæ non nisi lenta patiuntur remedia. Quod citissimè hora deleuit, vix longi seculorum conatus posteritati restituent. Profectò tanta supplicij moles non sine diuina dextera. Conspirat in hoc supputatio temporum. Quippe vndecimo ab hinc anno, iisdem Quadragesimalis ieiunij diebus, eodem vertente palmarum

marum

marum sabbato, iisdem pomeridianis horis, ingens in eadem Calabria terremotus. Tantus temporis articulorum consensus referri non potest ad sydera: quando id palmari argumento commonstrat palmarum recurrens dies, non a natura institutus, sed ab hominum arbitratu, qui subesse nequit astris: nempe sui iuris, ac suo cetera moderatus imperio. Diuino igitur factum consilio, ut adeo adamus sibi temporum momenta responderint, congeminata calamitate palmarum sabbato. An, ut tot defunctorum millibus inter Christi Domini parentalia, sanctius parentaretur? An, ut in ipso dominice passionis exordio, Christiana tolerantia probaretur? An, ut quo tempore misericordia inter oleas triumphauit, diuina quoque iustitia triumpharet? palmis, ut Hugo animaduertit, seueritatis indicibus, nempe aculeato fastigio, ac desinente in mucronem. Quidquid fuerit; profecto immittas a Deo ad supplicium grumnas, non sola sibi Calabria vendicat. Bellis terræmotus obstrepituros Christi vaticinium pronunciauit. *Surget, inquit, gens contra gentem, & regnum aduersus regnum: & erunt terræmotus magni per loca.* Quid elementa querimus in nostrum exitiū armari, quando ipsi in mutuam cœdem conspirant homines? Motus terræ in Calabria: bellorum motus in altero Italię margine ad radices Alpium, in Gallia, in Belgio, in Hispania, in Germania. Bellum exarsit fœderatis hinc, inde militibus toti pœne Europæ gentile. Albent etiamnum insepultis ossibus campi, syluęque vastissime: nec semel humano sanguine decolores Eridanus, Danubiusque fluxere. Hęc inter Christianos Principes discordię, Amplissime Cardinalis, Sanctissimi Patru animam cura torquent: corpus etiam interdum morbo pertentant. Sed profecto ea est humanarum rerum conditio, ut nunquam sine suis sit motibus orbis terrarum: & planè admirabilis est illa felicitas, cui ipsa met grumnas fortunat Deus. Enimuerò, si pensiculatorius expendatur textura temporum, non desunt Urbani fastis urbanissimi rerum euentus, & admirabilis quædam prosperis aduersa temperans, non tam vicissitudo quàm dulcedo fortunæ. Quippe, ut egregiè Chrysostronus, *Misericors Deus moestis rebus quædam etiam iucunda permiscet.* Quod certè in Sanctis

Hugo Card.
in Psal. 21.

Luca 21.

Chrysostr. ho. 8
in Matth.

Etis omnibus facit: quos neque arumnas, neque iucunditates sint habere continuas. Sed tum ex aduersis, tum e prosperis iustorum vitam admirabili varietate contexit. Numerabitur sanè inter Christianæ reipublicæ calamitates, quod superioribus annis Suecorum Rex Gustauus ab ulteriore Danubij ripa, ex abditissimis Boreæ latibulis, Germaniæ, atquæ Italiæ perniciem meditatus eruperit. Verùm quidni inter prospera recensendum, quod idem in medio secundioris fortunæ cursu protritit, atque extinctus ceciderit, ea planè pugna victus, qua vicerat. Multæ ab hæreticis captæ vrbes, atque ab adhuc spirantibus, execto capite, Suecorum reliquijs infestata Germania, infortunium profectò temporum fuit. At Urbani tribuet felicitati posteritas, quod pleræque vrbes receptæ; quod magna Palatinatus pars ad auitam religionem traducta; quod Gallia vniversa, pulso è centum impietatis arcibus hæretico milite, aureis candorem lilijs, aurea sub Ape, reddiderit. Infaustum, quod Italia toties bello appetita, toties pacata, nouas semper è scintilla flammam exciuerit. Faustissimum, quod in tanto rerum turbine, armorum immunis Roma, Metaurum Tyberi, Urbinate ditionem Urbano, ne vno quidem euaginato ense subiicerit. Dessebitur posteris, quod pestilentia Siciliam, vtrâque Galliam, atque Hetruriam afflixerit; tanta clade, vt inter tot orbitates vrbiũ, totipœne Italiæ vastitas timeretur. At ijdem gratulabuntur Urbano, quod inter commercia omnium gentium prorsus incolumis Roma perstiterit. Felix in hoc minùs sub magno Gregorio, quàm sub Urbano. nam ille iam desæuientem in vrbeluem precibus depulit, hic vel accessu prohibuit. Memoriae prodent historici, sub Urbani tiara semel arfisse Campaniam: cum terrore latiùs dato, quam damno, multas Italiæ vrbes, ex vno effusa monte, cinerea tempestas afflauit. Sed omnis consequentium seculorum ætas mirabitur, quod in remotissimas regiones è Vesuuiano cinis egestus incendio, vrbs sub Urbano maiestatem reueritus, Romæ fines non attigit, nè scædaret caput orbis terrarũ: nunc etiam inter tot bellorum, terræque motus planè incõcussum. Denique, quod Urbano Pontifice Thraces Persico bello impliciti Pannoniam acie, maria classibus infestare

non

non ausi: quod cum Moschis Poloni conditionibus honestif-
simis, quæ maximè ad religionem conducerent, pacem, fœ-
dusque sanxerint: quod armis vndequaque strepentibus, tan-
ta inter discordes concordia, Ferdinandus alter paternæ, &
fortunæ, & pietatis hæres ad imperium adscitus: quod Ro-
mæ Adriani moles nouo sit, eoque firmissimo propugnaculo
communita: quod armamentarium ad apparandos exercitus
magnificentissimè in Vaticano excitatum: quod in Centum
Cellis portus extructus, iustæ classi fidißima statio, atque om-
nium gentium com meatui peruia; quò accessum vel pro-
hibent, vel admittunt aquæ, nouo prodigio, catenatæ: quod
in Bononiæ finibus arx Urbana erecta, aduersus Barbaros
munimentum vrbis eò tutius, quo remotius: quod inter tu-
multus bellicos pacis curæ non prætermittæ: quod religiosi
viri sanctissimis legibus instructi: quod Episcopi in suis sedi-
bus fructuosè detenti: quod Cardinales ad Eminentissimi
agnomen euecti: tantum denique clementiæ, tantum comi-
tatis, & modestiæ specimen in tanta perennitate imperij,
non parua erunt Urbano magnarum laudum compendia.
Cæterum imponet supremum felicitati culmen quies publi-
ca: quam Urbani votis, curisque despondent Dei benignitas
pietas Regum, populorum ærumnæ, piorum preces, ipsæmet
denique temporum inclinationes, ac vices. Apum profectò
erit regnantium, inter aculeata bellis tempora, ore melleam
pacem moliri. Hæc occasione noui in vniuersa Calabria
terramotus, longiùs quàm poscebat epistola, breuiùs pro-
clade.

L A V S D E O.

IN-

INDEX

RERVM MEMORABILIVM,

DE VESUVIANO INCENDIO.

A

*Aetites lapis, Aquila ni-
do inaedificatus, nihil
igne deperdit. p. 69.*

*Empedoclem biatu cō-
didit. 46.*

*Aetna mons torrētes igneos emit-
tit. p. 26. Inferorum ostium
à multis existimatur. 39. clau-
dendū extremo Mūdi die. Ibi.*

*Aetnei incendiū, quo mare fer-
buit, mētio apud August. 26.*

Aetnei incendiū causa. 63.

*Agatha velo Catanenses Aetna
igneos torrentes arcent. 29.*

*Alexandri ortus sub Diana E-
pbesina incendium. 69.*

*Altitudo nubis cinerea primo
die inhalata. 56.*

*Angelitutelaris mira erga cliē-
tem prouidentia. 22.*

*Aatonius Patauinus vir San-
ctissimus dux cuidam ad vi-
senda loca poenarum. 42.*

*Aphrica cur terramotibus pa-
rum subiaceat. 78.*

*Aquarum inundatio vna cum
igne. 29. & deinceps.*

*Aqua Tbaleti rerum princi-
piū. 67. Sponsis praeferebatur.
Ibidem.*

*Aqua & igni cur exulibus in-
terdictum. Ibid.*

*Aquarū inundationes post ter-
ramotas. 67. 81. 82.*

*Aqua puteales terramotus pra-
nunciant. 82.*

*Aqua ignis accenditur. 26. 27.
63.*

*Arborum ex incendio miracu-
la. 55.*

Arena pluvia. 12. 27. 62.

*Arena Vesuuiana fertilitatem
affert. 68.*

*Argentum pluuium inter cine-
res. 14. 65. Aurum Ibid.*

*Asphalites lacus bitumen emit-
tens. 63.*

*Astrologi causas incendiū ad si-
derū congressus referunt. 83.*

*Astrologi causas terramotus ad
syderum congressus reuocāt.
pag. 72.*

*Astrologorum omina de ijs, quae
euentura sunt post incendiū.
pag. 69.*

*Astrorum aspectus sub incen-
dium Vesuuiianum. Ibid.*

*Astrum, quo bella afflantur,
amor dominandi. 69.*

*Aurum cur Natura infodinis
absconderit. 73.*

Bero-

B

Berosi antiquitatum liber
suspecta fidei. 53.
Bitumen ardet inter aquas. 28.
Bitumine saxa eliquantur, mol-
lia lapidescunt. 56. 65.
Bizantiū cinis Vesuvianus nu-
be delatus. 11. 32. 49.

C

Cardinalis Archiepiscopi in
communi periculo singu-
laris pietas, & industria.
pag. 32. 36. 8.
Ceraunia gemma enascitur ictu
fulminis. 67.
Cestria mons flagrat in Media,
Chimera in Lycia. 58.
Christi aduentus per terramo-
tum significatus. 81.
Christi natali die templum Ro-
mæ corruit. Ibid.
Christi nomen terræmotus ar-
cet. 84.
In Christi Passione cur terra-
motus. 82. cur itidem in
Resurrectione.
Cinerea pluuia. 11. & deinceps.
Cinerei turbines. 23. & deinceps.
Cinere fecundari campos, qui
autument. 68.

D

Daemones visi dicuntur sub
specie Aethiopum. 39.
rbeda vecti per montem. 59.
equitatu etiā cursitantes. Ib.
Deo vindice immittitur incen-
dia. 38.

Deo vindice terræmotus existit.
pag. 81.

Dei maiestas fumo, & terræmo-
tus adumbrata. 81. 82.

Deus igneus apud Platonem. 67.

Dedoneus fons faces accendit.
pag. 26.

E

EVcharistie aspectus nubem
cinerem fugat. 14.

F

Filij insignis in parentem
pietas. 23.

Flumina quomodo gignantur
in montibus. 81.

Fluminum ortus post terra-
motus. 67. 81.

Fons aqua & igni manans. 26.

Fulmina quomodo creentur in
nubibus. 61.

G

GAllia terræmotibus parum
obnoxia. 78.

Gebenna ostia montes igniuo-
mi. 37.

Gebenna supplicia cuidam in-
tra Vesuuium ostensa. 42.

deinceps,

Germani crebris terræmotibus
non subiacet. 78.

Gigantes visi sub incendiū. 42.

Gigantum sedis, Vesuuius. 45.
72.

Guaimari Salerni Principis in-
felix mors. 40. 51.

H

Hecle & Helga flagrant
in Islandia. 59. Appa-
rent

rent in Hecla mortuorum
spiritus. 38.
Herculani excidium. 18. &
deinceps.
Hispania terramotibus immu-
nis. 78.

I

I Anuarius incendium extin-
xit toti Europa formidandū
pag. 12. 32. 49. eiusdem san-
guis sponte colliquefactus sub
incendium. 31. delatus ad
aspectum montis nubem ci-
neream fugat. 32. eiusdem
patrocinio Vrbs Neapolis ab
incendio indemnis. 31. 33. 33
Ignatij ad Deum: conuersio ter-
ramotu nobilitata. 82.
Ignis, rerum principium, sacer
Persis, ac Lycijs. Praefere-
batur sponsis. Portendit im-
peria. 67. Belli praesagium.
p. 68. Omen victoriae 69.
Ignes solus homo vititur. 67.
igne mortales ceperunt con-
uiuere. Ibid.
Ignes Ceraunia gēme deferunt.
Ibid.
Ignes à Deo lata est lex. Ibid.
Ignea natura Deus Platoni.
Ibidem.
Ignes subterranei. 58. ignis ar-
dens inter aquas. 26. 63. 26.
63. 63. pluuijs inardescens,
feno vel ceno extinguitur.
Ibidem.
Ignis fugientes sequens. 24. in
Naphtham transiliens. p. 63.

Ignis non praebat lucem Ae-
gyptijs. 80.

Ignis nihil deperdit Aetites. 69.

Incēdij cum terramotu cogna-
tio. 64. 77. 78.

Incendium Alexandro porten-
dit imperium. 69.

Incendij auertendi causa parie-
tes conscribebantur. 85.

S. Ioseph cōmendatum sibi pue-
rulum, ex incendio admira-
biliter eripit. 19.

Ioannis, Neapolitanae urbis Du-
cis mors miserabilis. 40. 50.

Italia crebris terramotibus cur-
subiaceat. 78.

L

L Apudam pluuia. 15. & de-
inceps.

Lapis specularis pluzius. 65.

Lapidescentia ex bitumine.
56. 65.

Lapidescentia in flumine Silari.
pag. 56.

Linum in stagno Samosatae ar-
dens. 26.

M

M Are sub incendium desti-
tuit littora. 26. 27.

S. Mariae imago ab igne propu-
gnaculum. 21. templa in-
ter flammās indemnia. 21.

22. patrocinium Pompeianis
salutem peperit. 20.

Martyrum sanguine Gebennae
ignes sopiuntur. 33.

Montes perpetuò flagrantes.
pag. 59.

Naphtha

INDEX

N *Apbtha ignem trahit.* 62.
S. Nicolai liquor nubem cineream disijcit. 12.
Neapolis situs & descriptio.
45. Cur damni parum accipiat à terremotibus. 79.

O *Lymus mons ardet in Aethiopia.* 59.

P *Andulphi, Capuae Principis, miseranda mors.* 39. 50. 52.

Piscium pluvia. 65.

Plinio mors ex incendio. 49. 53.

Pompeiorum excidium. 19. 21.

Proregis in presenti clade providentia, & religio. 35. 36.

S *Onus Vesuvij auditus ultra Adriaticam.* 15. & deinceps.

Supplicationes per urbem. 36.

T *Erramotus crebri sub initium incendij.* 7. unde

ortum duxerint. 9. 70. *curpostea instaurati.* 78.

Terramotuum causa. p. 10. 61.

64. 72. & *deinceps, Signa.*

82. & *deinceps effugia.* 8. 9.

84. *Quae loca ijs obnoxia.* 79.

Quae tempora. 78. 75.

Torrens igneus è Vesuvio 16. *ex Aetna.* 30.

Tonitrus quomodo edatur è nubibus. 60.

V *Acuum admirabili aquarum attractione vitatum*

Vesuvij nomen. 54. 50 *situs*

44. & *deinceps. ubertas.* 47.

57. *amoenitas.* 62. *vina,* 52.

incendia ante Christum. 49.

& *deinceps. Incendia post*

Christum. 50. & *deinceps In*

cendij postremi cum caeteris

collatio. 59. & *deinceps In*

cendiorum causa. 59. & *de*

inceps.

Z *Zoroaster igne absumptus.*

pag. 67.

FINIS.

INDEX

I N D E X

R E R V M M E M O R A B I L I V M ,

D E T E R R A E M O T V C A L A B R I A E .

A

Acheron fluvius ubi. 133. Acheruntini. qui ibidem.

Aegyptus cur terra. motibus non obnoxia. 116.

AEnaria terramotu iactata. pag. 116.

AEolia insula qua. 117.

Aer in tres regiones à Meteoristis distributus. 113.

Aeris suprema regio calida, media frigida. ibid.

Alaricus Gothorum Rex, ubi cum thesauris sepultus. 131.

Alexander Epirotarum Rex ubi coesus. p. 132.

Alis fluvius prope Catacium. ibid.

Altomontani agri felicitas. 136.

Angeli tutelaris insigne in duorum salute patrociniū. pag. 112.

Angelorum concentus, obstrepente terramotu. 121.

Angitula fluvij descriptio. p. 132.

Antiochia terramotus sub Traiano. 92. 98.

Apostoli cur duodecim electi ad structuram Ecclesiae. 123.

Aqua putealis male olens terramotus indicium. 118.

Aqua sponte assurgentes terramotus praenuncia. ibid.

Aqua post terramotus erumpit. 99. 115.

Aqua halitibus immixta rube-
scunt. 118.

Archiepiscopi Rhegini funus terramotu condecoratum. 104.

Armamentarium ab Urbano Octavo instructum in Vaticano. 141.

Asia duodecim urbes vno terramotu diruta. 123.

Astrologorum mores, & genium. pag. 119.

Auri, Argentique fossilis in Calabria vena. 136.

B

Barbara Telesia pietas memoranda. 89.

Benincasa praesagium. 110.

Besidie quid passae. 95. & 125.

Besidiani equi pares Theffalis. pag. 134.

Bizantij terramotus sub Leone Isaurico. 121.

Bizantij terramotus sub Theodosio. ibid.

K

S. Bla-

S. Blasij beneficio terramotus
Maratea innocuus. 109.
Bretius Herculis filius Consen-
tia conditor. 128.
Brettania dicebatur, qua nunc
Calabria. ibid.
Brutij unde dicti. ibid.
Busenti fluij descriptio. 132.
Busentus nigrum capillis colo-
rem afflat. ibid.

C

Calabria unde dicta. 127.
Calabria situs, magnitudo,
descriptio. ibid.
Calabria cur magna Graecia ap-
pellata. 131.
Calabriae vrbes plerique à Gra-
cis adificatae. ibid. & 130.
Calabriae amoenitas, & ubertas.
ibid. & deinceps.
Calabria cur terramotibus ob-
noxia. 116. 117. & deinceps.
Calabriae fluij. 131. 132. 132.
Calabriae viri illustres. 130.
Cappuccinorū Patrum post ter-
remotum pietas. 93.
Castilionis ruina. 96.
Catacij vrbs cur fidelissimae ap-
pellatione donata. 99.
Catacium terramotibus obno-
xium. ibid.
Catacium quid in hoc terramo-
tu dāni senserit. 99. 100. 125.
Cerilli oppidū in Calabria. 134
Christi iudicis in improbos in-
dignatio. 120.

In Christi passione cur terramo-
tus vniuersalis. 122.
Cleta sedes Amazonum. 96.
Cleta Regina nomen oppido fe-
cit. ibid.
Cometa ex qua materia gigna-
tur. 113.
Consentia insignia cur septem
colles. 89.
Consentia olim Hispanorum
Proregum regia. ibid.
Consentiae quanta ex hoc terre-
motu clades. 89. & deinceps
125.
Consentia qui post terramotum
motus animorū. 92. & deinceps.
Consentiae pagi qui ex terramo-
tu diruti. 94. 95.
Coralia ubi nascantur. 135.
Cratis Fluij descriptio. 131.
flauum afflat colorem. ibid.
Crystalla ubi gignantur. 135.
Croto à Graecis constructa. 129.
sedes virorum illustriū. 130.
Cyprus terramotu iactata. 116.

D

Deo vindice terramotus exi-
stunt. 119 & deinceps.
Dei inuocatio in terramotibus
quae adhibenda. 121.
Dijs Romani ferias indicebant,
terramotu nunciato. 119.
Daemonem humana efficie vaga-
ri dictitatum. 119.
S. Dominici beneficio Sorianam
indemne. 105.

S. Dy-

*S. Dydimus oculis captus sapiētia
lyncea. 123.*

*Ducis Medina Neapolit. Pro-
regis prouidentia. 137.*

E

*S. Evfemia oppidi clades. 105
106. & deinceps.*

Episcopi omnes seruati. 103.

*Episcopi Murgantini calamitas.
pag. 95.*

*Euboea terremotibus obnoxia.
pag. 116.*

Europa Isthmus in Calabria. 88

F

*Fax ardens quomodo gigna-
tur in aere. 112 & deinceps.*

*Fluuiorū ortus ex terremotu.
pag. 99.*

*Fluuij in Calabria qui. 89. &
deinceps.*

*S. Francisci Xauerij singulare in
terremotu patrociniū. 104.*

*S. Francisci Minimorum insti-
tutoris cū Thaumaturgo col-
latio. 130.*

Fulgura quomodo gignātur. 113

G

*GArzia Toleti ex gemina ca-
lamitate felicitas. 99.*

*Gothorum thesauri sub Busen-
so sepulsi. 132. & deinceps.*

H

*Hector Latrus missus ad re-
paranda damna. 139.*

*Hellepontus terremotibus su-
biacet. 117.*

Hercules Crotonis conditor. 99

*Herculeum promontorium in
Calabria: ibidem.*

*Hipponij ruina. 105. amenitas.
pag. 132.*

*Hispania ex terremotu discissa
ab Africa. 115.*

I

*S. Ianuarij sanguis sponte eli-
quatus calamitatum præ-
sagium. 112.*

*Ignis fatuus quomodo gignatur.
pag. 113.*

*Ignes subterraneie cause terra-
motuum. 117. 118.*

*Infans repertus sugens vbera
matris mortue. 98.*

*Insula terremotibus cur obno-
xia. pag. 116.*

*Ioanna Regina nudis pedibus tē-
pla obiuit. 110.*

*Italia longitudo. 116. Isthmus
in Calabria. ibid.*

*Iubilei ab Urbano Octauo indi-
cti opportunitas. 102. 103.*

L

*LAmetia antiqua qua. 105.
132.*

R 2 Le-

Lameti fluuij descriptio. 132.
visus hic sanguine currere.
pag. 102.
Lametus fluuius ex tremotū
retro actus. 124.
Laura Aquinas tremotū ob-
ruta, & educita. 102.
Locrorum conditores Graci.
pag. 129.
Lucania tremotū iactata. 108.
Luconus fluuius. 108.

M

M Anna quomodo, & ubi gi-
natur. 135.
Marchesites lapis ubi gignatur.
ibid.
S. Maria Virginis in tremotū
patrocinium. 120.
Maris inundationes tremo-
tus comites. 115.
Mare sponte efferuescens tre-
motus prænunciat. 106. & 39.
Maris salsedo unde oriatur. 115
Messana ciues Deiparæ Episto-
la gloriantur. 107.
Messana Archiepiscopale templū
ex tremotū quid passū. ibi.
Medamæ clades. 104.
Mileti calamitas. ibid.
Milo Crotoniates virium quam
immanium. 129.
Montes in Christi Passione cur
scissi. 123.
Montana loca tremotibus ob-
noxia. 116.
Murgantia ruina. 95.

N
Napitæ clades. 105.
Neapolim tremotus per-
uasit. 107. & 125.
Neapolitani maris inundatio à
Petra descripta. 110.
Neritū tremotū iactatū. 122.
Nicastri ruina. 100. 101. & 118
S. Nilus Abbas Calabria orna-
mentum. 130.
in Nucetano agro grando im-
manis. 126.

P

P Alma aculeata iustitiæ sym-
bolum. 138.
Palmarum Sabbato cur conge-
minati tremotus. ibid.
Pandusia antiqua ubi. 96.
Panormi, circa tremotus ini-
tia, leuis inundatio. 108.
Paticos oppidum tremotū ia-
ctatum. 95. & 125.
S. Paulini obitus tremotū ce-
lebris. 104.
Petiliæ condita à Philoeteta. 129
Petri Pauli Sassonij irritū vati-
cinium. 109. & deinceps.
Pestilentia ex tremotū. 128.
Pluuia sanguineæ quomodo fiât
pag. 118.
Picis copia in Calabria. 131.
Principis Castilionis subita ex
tremotū mors. 102.
Principis S. Mangi inopinata
incolumitas. pag. 103.
Pytha-

Pythagoras in Italiam Philo-
sophiam inuexit. 129.

Q

Quadragesimalis ieiunij ri-
tus ab Angelis probatus
pag. 112.

R

Rhegiū quis condiderit. 128.
Rhegiū quomodo à Sicilia
discissum. 104. & 129.
Rhegiū terramotu iactatū. ibid.
Roblani ruina. 95.

S

Saccara ubi, & quomodo fiat.
p. 129.
Salis montes in Calabria. 127.
Salis flumina apud Caspios. ibi.
Salis statuæ repertæ apud Nori-
cos. ibid.
Sciliani clades. 88. & 97.
Scylletitū ab Ulyssæ conditū 129.
Sericū ubi, & quomodo fiat. 135.
Soriani Comes ob venationem
indemnis. 103.
Sila montis descriptio. 130. 131.
Sybaris à Sagari Aiakis filio cõ-
dita. 129.
Sybaritarū praxox felicitas. ibi.
Sybaris fons in Grecia, fluuius
in Calabria. 132.
Spiritus quomodo terramotum
efficiant. 112. & deinc.

Stelle cadentes quomodo gignū-
tur in aere. ibid.

T

Tarentum terramotu con-
cussum. 108.
Terina calamitas. 95.
Terramotuum causa effectrices
113. & deinceps.
Terramotuum presagia. 118.
Terramotus tranquillitate fiūt.
113. & 114.
Terramotibus quæ loca sint ma-
gis obnoxia. 116. 117.
Terramotus quis omnium me-
moriam maximus. 123.
Terramotus vnus ad quot mil-
liaria possit extendi. 124.
Terramotuum diuturnitas quan-
ta. 126.
Thurij clades. 96.
Thymni ubi, & quomodo capiā-
tur. 135.
Tonitrus quomodo fiant. 113.
Trisbene cur nunc Taberna.
p. 129.
Tropiana terramotu iactata.
104. 105. & 106.

V

Vaporum causa, & effecta.
113.
Venti quomodo gignantur. ibi.
Vesuius exarsit grassante ter-
ramotu. 109. & 116.
ex Vibonis voragine fumus sul-
phu-

phureus. 118.
 Vina Calabra qua habeantur
 in pretio. 134.
 Urbana arx in Bononia fini-
 bus. 140.

Urbani Octavi Christianum
 clauum inter tot motus mo-
 derantis ex prudentia felici-
 citas. 140.

ERRATA CORRIGE.

Pag. lin.	Errata	Corrige	Pag. lin.	Errata	Corrige
3	8	Admouemur	64	32	Spiritus
ibid.	25	Castramentatis	67	10	erupisse
11	30	transuolasse	67	29	igne
ibid.	34	nuuerebamus	68	6	siccate
12	28	moralium	73	2	hortum
13	1	fulgiae	77	34	siluisse
ibid.	4	par eutaturi	78	26	moribus
ibid.	24	parebant	79	24	aerem
ibid.	36	ciuis	82	4	traddxit
15	6	contigerit	82	12	exine
15	38	monissent	82	37	Artabano
18	38	uestigio	86	10	Prouincialis
23	16	obstinate	86	18	quos
ibid.	32	referunt	86	ibid.	specta
30	10	contiuenti	97	19	perinlo
33	34	ignes	111	3	trirem
34	22	sueclamantes	114	vlt.	spiritos
38	37	Vulcono	117	11	oriquem
39	6	mortaliam	ibid.	36.37	Aeolijs Vulcanis
51	27	Casinenfis	119	16	incendij
54	18	seruillis	119	25	iperium
54	28	Phlegæos	120	1	concoriuntur
56	5	erupto	121	10	natum
56	21	cnm	122	11	exigitium
56	29	induerant	122	24	internicione
59	13	incendiarum	222	28	pœua
60	6	Amprosius	127	1	egetem
60	27	perpetuum	129	27	quae
62	14	sulphoris	132	37	voluntatur
62	19	elepfa	134	20	parciôs
63	35	olentibus			parcius.

LAVS DEO.

